

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

Овај број часописа посвећен је упокојеним патријарху српском Иринеју и митрополиту црногорско-приморском Амфилохију. Својим животима и делима вратили су веру и наду српском народу!

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

НАУЧНО-ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

2/2020 ГОДИНА V
УДК 327.56 / ISSN 2466-4448

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Проф. др Митар Ковач

УРЕДНИК

Петко Рашевић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Председник - проф. др Радомир Милашиновић, проф. др Радован Радиновић, проф. др Митар Ковач, проф. др Спасоје Мучибабић, проф. др Слободан Мишовић, проф. др Зоран Килибарда, проф. др Јан Марчек, проф. др Мила Алечковић, проф. др Станко Нишић, проф. др Јелена Гускова, проф. др Александар Дугин, проф. др Предраг Ђеранић, проф. др Сениша Атлагић, проф. др Милоје Пршић, проф. др Бојана Остојић доц. др Снежана Лакићевић, доц. др Јасминка Симић, доц. др Јелена Вукоичић, др Владимир Пејак, др Данко Јовановић, др Ања Филимонова, др Миле Драгић, мр Љубица Гојковић,

Адреса: Евроазијски безбедносни форум,
Бул. Зорана Ђинђића 45г/3, 11070 Нови Београд;
forum@eabezbednost.org;
тел: +381-64-877-92-73, +381-64-177-41-84.

Рукописи се не враћају.

Часопис излази два пута годишње

Штампа: DIS PUBLIC DOO, Браће Јерковић 111, 11010 Београд

e-mail: dispub.05@gmail.com

САДРЖАЈ

Бранко КРГА

Смисао постојања и стратегија НАТО-а у Европи 9 – 17

Радомир МИЛАШИНОВИЋ

Стратешко позиционирање НАТО снага на истоку Европе и угрожавање европске безбедности 18 – 28

Божидар ФОРЦА

Однос НАТО-а према Балкану 29 – 61

Митар КОВАЧ

НАТО и пројекат „Велике Албаније“ 62 – 84

Дејан МИРОВИЋ

Антисрпска политика бившег режима у Црној Гори и Вашингтонски споразум 85 – 92

Драгана ТРИФКОВИЋ

Однос НАТО-а према српским националним интересима у Србији (са посебним освртом на КиМ) 93 – 104

Александар ПАВИЋ

НАТО и војна неутралност Републике Српске 105 – 114

Слободан МИШОВИЋ

Опадање укупног броја српског становништва у Републици Србији и ван ње у периоду после Другог светског рата 115 – 145

CONTENTS

Branko KRGA

The meaning of NATO's existence and strategy in Europe .. 9 – 17

Radomir MILAŠINOVIĆ

Strategic positioning of NATO forces in eastern Europe and threatening european security 18 – 28

Božidar FORCA

NATO'S attitude towards the Balkans 29 – 61

Mitar KOVAČ

NATO and the „Greater Albania” project62 – 84

Dejan MIROVIĆ

Anti-Serbian policy of the former Montenegrin regime and the Washington agreement 85 - 92

Dragana TRIFKOVIĆ

NATO'S attitude towards serbian national interests in Serbia - with special reference to Kosovo and Metohija - 92 – 104

Aleksandar PAVIĆ

NATO and military neutrality of the Republic of Srpska 105 – 114

Slobodan MIŠOVIĆ

Decrease of the total number of serbian population in the Republic of Serbia and abroad in the period after the second world war 115 – 145

СОДЕРЖАНИЕ

Бранко КРГА

Смысл существования и стратегия НАТО в Европе 9 - 17

Радомир МИЛАШИНОВИЧ

Стратегическая позиция НАТО сил на востоке Европы и угроза европейской безопасности 18 - 28

Божидар ФОРЦА

Отношение НАТО к Балканы 29 – 61

Митар КОВАЧ

НАТО и проект „Великой Албании“ 62 - 84

Деян МИРОВИЧ

Антисербская политика бывшего режима в Черногории и Вашингтонское соглашение 85 - 92

Драгана ТРИФКОВИЧ

Отношение НАТО к сербским национальным интересам в Сербии -особый взгляд на Косово и Метохию- 93 - 104

Александар ПАВИЧ

НАТО и военная нейтральность Республики Сербской 105 - 114

Слободан МИШОВИЧ

Падение совокупного числа сербских жителей в Республики Сербии и вне ее в период после второй мировой войны 115 - 145

Бранко Крга¹

СМИСАО ПОСТОЈАЊА И СТРАТЕГИЈА НАТО-а У ЕВРОПИ

Сажетак: Предмет анализе овог рада јесу битни ставови о смислу постојања и стратегији НАТО-а у Европи, кроз сагледавање докумената и практичног деловања. Циљ истраживања јесте да се укаже на смисао постојања и стратегију НАТО-а у Европи, те на њихов утицај на безбедност Републике Србије. Генерална хипотеза овог истраживања гласи: Смисао постојања и стратегија НАТО-а у Европи суочени су са бројним контроверзама, што се види из анализе неких важних стратегијско-доктринарних докумената и практичног деловања Алијансе. У току израде овог текста примењиване су стандардне методе, као што су анализа, синтеза, историјски метод, компаративни метод и метода анализе садржаја. Истраживање је показало да је ова тема за нас у Србији важна барем из три разлога: прво, окружени смо државама чланицама Алијансе и веома је значајно да се прати њена активност уопште, а посебно према нашој земљи која се определила за војну неутралност; друго, тај савез је 1999. године извршио нелегалну агресију на нашу земљу; и треће, задржавање војних јединица земаља чланица НАТО-а на простору Косова и Метохије у саставу КФОР-а, у значајној мери утиче на разрешење те сложене кризе која има суштински значај за Републику Србију.

Кључне речи: НАТО, стратегија, безбедност, Европа, Република Србија.

УВОД

Оцене о смислу постојања и стратегији НАТО-а у Европи крећу се од позитивне - да је та Алијанса фактор безбедности Европе, па до негативне - да самим својим постојањем, ширењем и другим активностима, изазива безбедносне проблеме на европском простору и шире.

¹ Генерал-пуковник у пензији проф. др Бранко Крга током активне службе вршио је више одговорних дужности, укључујући и положај начелника Генералштаба. После одласка из Војске, предавао је више предмета на Факултету за дипломатију и безбедност у Београду.

Ако се у истраживању смисла постојања и стратегије НАТО-а у Европи пође од чињенице да је НАТО настао у периоду хладног рата и почетка сукоба Запада са СССР-ом, а касније и са Варшавским уговором, који су у међувремену нестали, онда би се могло доћи до претпоставке да су се створили услови и за распуштање те Алијансе. Међутим, сведоци смо супротног процеса, тј. ширења НАТО-а, пре свега, према границама Русије. То изазива одређену реакцију Русије, што може довести до нежељених сукоба који би имали утицаја на безбедност читаве Европе, па и шире. Због тога је феномен звани НАТО и даље у сфери интересовања политичких и научних кругова, па и шире јавности.

Евроазијски безбедносни форум је институција која са пуно оправдања ставља у фокус свог интересовања проблематику која се односи на садашњост и будућност НАТО-а.

У оквиру ове анализе биће размотрене следеће целине: (1) Смисао постојања НАТО-а у Европи; (2) Стратегија НАТО-а у Европи; и (3) Разлика између изјава, одредаба стратегијско-доктринарних докумената и практичног деловања НАТО-а у Европи, те њихов утицај на безбедност Републике Србије.

СМИСАО ПОСТОЈАЊА НАТО-а У ЕВРОПИ

Разматрање теме *смисао постојања и стратегија НАТО-а у Европи* могуће је са различитих аспеката. Овом приликом разради теме приступиће се, прво, кроз анализу докумената и неких изјава; и друго, сагледавањем практичног деловања Алијансе.

У члану 1. Вашингтонског споразума од 4. априла 1949. године стоји: „Као што је изложено у Повељи Уједињених нација, уговорнице се обавезују да ће мирољубивим средствима решавати све међународне спорове у које би могле бити уплетене, тако да не буду угрожени међународни мир, безбедност и правда и да ће се уздржавати, у својим међународним односима, од претње или употребе силе на било који начин који не би био сагласан са циљевима Уједињених нација.”²

² Бранислав Ђорђевић и Мирослав Глишић, *Организација северноатлантског уговора (НАТО)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр. 117.

„НАТО је створење хладног рата. Циљ му је био, као што је рекао Лорд Исмаи, његов први шеф, да држи Совјетски Савез ван, Американце унутра, а Немце доле.”³

О смислу постојања НАТО-а говори и изјава америчког генерала Весли Кларка, команданта савезничких НАТО снага у Европи, који је командовао агресијом на СРЈ: „Узрок рата није Косово. На крају, то такође нема ништа ни са етничким чишћењем. То је борба за будућност НАТО-а, за кредибилитет САД-а, уколико се употребљава сила у међународним односима.”⁴

Како истиче Живадин Јовановић, „Весли Кларк, главнокомандујући НАТО-а 1999. године, изјавио је једној америчкој телевизији да је у Пентагону добио списак земаља које ће САД бомбардовати у наредном периоду. На питање водитеља зна ли због чега, Кларк је одговорио да му нису прецизирали, али да он претпоставља да је због нафте.”⁵

Оливер Ричмонд, професор међународних односа са Универзитета Манчестер, изнео је: „НАТО интервенција на Косову је необјашњива са становишта поштовања устројства територијалног суверенитета државе – кључне премисе, али и ограничења глобалног геополитичког поретка грађеног након Другог светског рата. Косово је, притом, промашај политике међународног интервенционизма, који враћа на сцену многа стара питања и проблеме.”⁶

Овакви приступи су у многим елементима актуелни и у ово време, иако је прошло више од 70 година од формирања тог савеза. Као што се види, ради се о очигледним геополитичким амбицијама да САД, с једне стране, задрже доминацију у Европи, а с друге стране, да не дозволе повезивање Русије са Немачком, што је дефинисано још почетком 20. века у облику тзв. „санитарног кордона” и теорије о значају Хартленда и Римленда.

Поводом распуштања Варшавског уговора 30. јуна 1991. године, расположење код многих руских представника,⁷ а и неких других, било је да предстоји расформирање и НАТО-а, јер нема више

³ <https://worldbeyondwar.org/sr/labour-badly-needs-adopt-corbyns-view-war-peace/>

⁴ <http://www.magacinportal.com/2019/07>

⁵ Живадин, Јовановић, *1244 Кључ мира у Европи*, Београдски форум за свет равноправних и Српска књижевна задруга, Београд, 2018, стр. 686.

⁶ Оливер Ричмонд, *Политика е - издања*, Београд, 3.5.2018, стр. 1.

⁷ Аутор овог рада је у то време био на дужности војног, ваздухопловног и поморског изасланика у Москви.

смисла да тај савез функционише, пошто је нестао главни противник – Варшавски уговор.

Непосредно пре НАТО агресије на СРЈ 1999. године, у многим контактима са дипломатским и другим саговорницима из земаља чланица НАТО-а, представници Војске Југославије указивали су да се проблеми на Косову и Метохији могу решити цивилизованим методама, тј. преговорима, а не употребом силе. Утисак је био да је већини тих страних представника било јасно о чему се ради, али су многи од њих указивали да је у питању „кредибилитет НАТО-а пред обележавање 50. годишњице његовог формирања”.

Многе накнадне изјаве високих представника земаља које су учествовале у агресији потврђују да се уопште није радило о бризи за судбину косметских Албанаца, већ су у питању били геополитички интереси кључних земаља Алијансе.

Исто тако, и недавна изјава америчког званичника Ричарда Гренела - да је значај Вашингтонског споразума из септембра 2020. године у томе што се Србија и Косово удаљавају од Кине и Русије, као и изјава државног секретара Помпеа - да ће САД наставити озбиљно ангажовање на Балкану, указују на геополитички приступ у готово свим процесима који се одвијају. А све то, пракса је показала, највероватније се неће одвијати без учешћа потенцијала НАТО-а. Сведоци смо да се то већ манифестује кроз настојање да се НАТО и даље шири, пре свега око граница Руске Федерације.

СТРАТЕГИЈА НАТО-а У ЕВРОПИ

Што се тиче *стратегије НАТО-а у Европи*, могу се разматрати документа која су до сада усвајана, од оснивачког акта, тј. потписивања Северноатлантског споразума у Вашингтону 4. априла 1949. године, па до најновијих докумената.

Међу многим документима посебан значај има *Стратешки концепт НАТО*, усвојен на самиту у Лисабону који је одржан 19. и 20. новембра 2010. године. То је седми стратешки концепт, чија је важност пројектована на 10 година, тј. до новембра 2020. године. Основне поставке тог Стратешког концепта су: „(1) пуна реафирмација члана 5. Вашингтонског споразума; (2) активно ангажовање на спречавању криза, контролисању сукоба и стабилизацији постконфликтних ситуација, подразумевајући и ближу сарадњу са осталим партнерима, пре свега са Уједињеним нацијама и Европском унијом; (3) стварање могућности за веће политичко ангажовање партнерских држава и

повећање њихове улоге у планирању операција под мандатом НАТО-а у којима дају допринос; (4) опредељеност Алијансе за свет без нуклеарног оружја, уважавајући принцип довољне способности одвраћања; (5) приврженост политици отворених врата; (6) неопходност непрекидности спровођења реформи ради стварања делотворније, ефикасније и флексибилније Алијансе.”⁸

Основни задаци Алијансе наведени у овом документу су: „(1) колективна одбрана; (2) управљање кризама; и (3) кооперативна безбедност.”⁹

На одређени начин, стратегија НАТО-а у Европи може се видети и из још два документа: Стратегије националне безбедности САД и Глобалне стратегије за спољну и безбедносну политику ЕУ.

Стратегија националне безбедности САД из децембра 2017. године, афирмише, пре свега, предизборни слоган председника Трампа „Америка на првом месту”. НАТО се третира у оквиру разматрања простора Европе, као савез слободних и суверених држава. Истиче се да су Сједињене Државе привржене обавезама дефинисаним у члану 5. Вашингтонског споразума, као и то да ће НАТО ојачати када сви чланови преузму већу одговорност за свој допринос у заштити заједничких интереса и вредности.¹⁰

У *Глобалној стратегији за спољну и безбедносну политику ЕУ* из јуна 2016. године, НАТО се помиње десетак пута, а посебно се наглашава: „Када је реч о колективној одбрани, НАТО остаје примарни оквир за већину земаља чланица. У исто време, односи ЕУ и НАТО не могу да иду на штету безбедносној и одбрамбеној политици оних чланица које нису у НАТО-у. ЕУ ће из тог разлога продубити сарадњу са Северноатлантском алијансом у погледу комплементарности, синергије и пуног поштовања институционалног оквира, инклузивности и самосталности у одлучивању. У том контексту, ЕУ као безбедносна заједница треба да буде ојачана: европски безбедносно-одбрамбени напори треба да омогуће ЕУ да делује самостално, у исто време доприносећи акцијама и учествујући у њима у сарадњи с НАТО-ом. Кредибилнија европска одбрана од суштинске је

⁸ Торђевић, Б. и Глишић, М, исто, стр. 43.

⁹ Исто, стр. 44.

¹⁰ Детаљније се може видети у документу: National Security Strategy of United States of America, The White House, Washington, 2017.

важности за здраво трансатлантско партнерство са Сједињеним Државама.”¹¹

Када је у питању однос НАТО-а и ЕУ, индикативно је што до сада није успела ниједна иницијатива за формирање европских оружаних снага.

РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ ОДРЕДАБА СТРАТЕГИЈСКО-ДОКТРИНАРНИХ ДОКУМЕНАТА И ПРАКТИЧНОГ ДЕЛОВАЊА НАТО-а У ЕВРОПИ

При разматрању овако озбиљних тема нужно је имати у виду и разлику која се испољава између ставова изражених у разним званичним документима и практичног деловања. Када је у питању НАТО, онда ми у Србији имамо разлог више за озбиљну анализу ових супротности. Наравно, то се односи, пре свега, на НАТО агресију на нашу земљу 1999. године.

Тај несрећни догађај је очигледни пример наведених разлика између декларативно изражених ставова на нивоу Алијансе и појединих земаља и њиховог практичног деловања.

Поводом 20. годишњице НАТО агресије на СР Југославију, објављено је много радова домаћих и страних аутора о том догађају. За све озбиљне и објективне ауторе заједничко је то што указују да није смело доћи до НАТО агресије на СРЈ, да се проблем Косова и Метохије могао решавати политичким средствима, те да та агресија није суштински решила готово ниједан проблем на том простору.

Због таквог свог практичног деловања, расположење у Србији у односу на НАТО и даље је неповољно. „Када би у Србији ове недеље био одржан референдум о приступању у НАТО-у, 80 одсто би гласало против, што је 12 одсто више у односу на 2018. годину, наводи се у истраживању које је спроведено у оквиру ЦЕАС пројекта Београдска НАТО недеља. Истраживање показује да би само пет одсто испитаника гласало за улазак Србије у НАТО, што је шест одсто мање у односу на пре две године.”¹²

¹¹ *Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске уније*, Министарство спољних послова Републике Србије, Институт за европске студије и Центар за међународне и безбедносне послове – ISAC фонд, Београд, 2016, стр. 26.

¹² Дневни лист *Политика*, 17.11.2020, стр. 6.

ЗАКЉУЧАК

Када се разматра смисао постојања и стратегија НАТО-а у Европи, нужно се намеће питање у вези са *будућношћу те Алијансе*. Већ 30-так година у Европи траје расправа о томе да ли ће НАТО опстати или ће се расформирати, као што је био случај са противничким Варшавским уговором. Сведоци смо реалности да се НАТО није расформирао, већ напротив, перманентно се одвија процес његовог ширења и то по две димензије: просторна, која подразумева да је све више чланица те Алијансе и сада их има 30; и проблемска димензија, која подразумева да се НАТО бави све већим бројем питања, од почетних одбрамбених, па све до економских, геополитичких, па чак и вредносних.

Да ли ће се НАТО и даље ширити, или ће постепено опадати његов утицај, зависи од много чинилаца, од којих су они геополитичког карактера нарочито битни. То се односи, пре свега, на исход супротности неколико геополитичких процеса који су истовремено у току, као што су:

- настојање САД да задрже униполарни поредак и других сила да заживи вишеполарни свет;

- на светском плану истовремено делује глобализација, регионализација и суверенизација;

- на европском простору сукобљавају се идеје евро-атлантизма, евро-азијства и континентализма, те да ли ће ЕУ бити савез нација, конфедерација, федерација, или ће се распасти.

Има мишљења да ће на исход борбе ових супротстављених процеса, па и судбине НАТО-а, умногоме утицати и коначни исход америчких избора, расположења америчких и европских елита, корпоративних интереса, а у одређеној мери и деловања структура Алијансе у Бриселу. На разлике у структурама НАТО-а указују ставови Трампа, Макрона и Ердогана поводом самита Алијансе у Лондону децембра 2019. године. Трамп је прозивао земље које не издвајају договорени проценат БНД за војне потребе; Макрон је деловао у складу са својом изјавом о томе да је НАТО у стању „мождане смрти“; док је Ердоган бранио солирање Турске поводом сукоба са Курдима у Сирији. Ако томе додамо и тврдњу бившег саветника за националну безбедност САД, Џона Болтона, да постоји могућност да Трамп повуче САД из НАТО-а, онда постаје јасно колико је сложена ситуација у самим структурама Алијансе.

За безбедност Европе биће добро ако се смисао постојања НАТО-а буде тражио у превентивном деловању, коректној дебати и сарадњи са свим европским чиниоцима, па чак и са онима које сада у тој Алијанси дефинишу као своје противнике. На пример, било би добро да НАТО реагује поводом изјава албанских представника о томе да се мир може сачувати само ако Србија призна Косово.

С друге стране, по стање безбедности у Европи неће бити добро ако Алијанса буде гледала са разумевањем на разне провокације оружаних сукоба у многим земљама, при чему је готово увек подржана страна она која се бори против органа легитимне власти. То је нарочито опасно, као у случају сукоба на простору претходне Југославије, ако се пристрасне оцене поткрепљују низом свесних манипулација и неистина, а онда се то узима као повод за ширење, јачање и ангажовање оружаних потенцијала НАТО-а. Они аналитичари који површно цене ситуацију тврде да је ангажовање НАТО-а доводило до прекида локалних сукоба. Међутим, суштинско је питање да ли би до тих локалних сукоба уопште долазило да није било разумевања и подршке одређеним странама у сукобу од неких центара моћи из утицајних НАТО земаља.

Може се очекивати да ће се по инерцији наставити са позитивним оценама НАТО-а, пре свега од стране елита оних земаља које су недавно приступиле тој Алијанси. Али, наставиће се и критике на рачун Алијансе какве се све чешће чују. Као и у многим другим пословима, чини се да ће кључни утицај на смисао постојања, стратегију и будућност НАТО-а имати САД.

У сваком случају треба рачунати с тим да ће на европском простору, па и шире, НАТО још доста дуго деловати, са наведеним и многим другим контроверзама.

ЛИТЕРАТУРА:

1. *Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске уније*, Министарство спољних послова Републике Србије, Институт за европске студије и Центар за међународне и безбедносне послове – ISAC фонд, Београд, 2016.
2. Ђорђевић, Бранислав и Глишић, Мирослав, *Организација северноатлантског уговора (НАТО)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013.

3. Јовановић, Живадин, *1244 Кључ мира у Европи*, Београдски форум за свет равноправних и Српска књижевна задруга, Београд, 2018.
4. *National Security Strategy of United States of America*, The White House, Washington, 2017.

Интернет адресе и медији

Дневни лист *Политика*, Београд, 17.11.2020.

<http://www.magacinportal.com/2019/07>.

<https://worldbeyondwar.org/sr/labour-badly-needs-adopt-corbyns-view-war-peace/>

Ричмонд, Оливер, *Политика е-издања*, Београд, 3.5.2018.

СТРАТЕШКО ПОЗИЦИОНИРАЊЕ НАТО СНАГА НА ИСТОКУ ЕВРОПЕ И УГРОЖАВАЊЕ ЕВРОПСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак: У овом раду се обрађује карактер НАТО-а и његова трансформација деведесетих година прошлог века. Од одбрамбеног савеза у почетку, НАТО прераста у интервентну оружану силу у функцији реализације спољнополитичких циљева и интереса, пре свега, Сједињених Америчких Држава. Нестанком Совјетског Савеза и Варшавског пакта, сврха постојања овог савеза доведена је у питање. Оно што нарочито забрињава је његово незауостављиво ширење према границама Русије и чињеница да је постао контролни фактор у међународној заједници, што има несагледиве импликације по глобалну, али и регионалну безбедност. Поред војне делатности, његова мисија усмерена је и на подручја привредних делатности, посебно у енергетској сфери. Усмеравајући своје активности према Русији, Кини и Европи, изазива нестабилност, трку у наоружавању и обавештајни, пропагандни и кибернетски „рат”, чиме се препознају делатности својствене у највећој мери времену хладног рата. Поред нестабилности, присутне су и озбиљне и претње од избијања глобалног сукоба, па и интеракцијског нуклеарног сукоба. Повлачењем из међународних мултилатералних и билатералних споразума чини безбедност ровитом. Томе доприноси премештање војних снага из „старе” у „нову” Европу, што повећава тензије на релацији исток – запад. Посезањем за мерама економских блокада и санкцијама повећава се конфронтација. Изазивање криза и немира у сувереним земљама и промене политичких елита у њима озбиљна су кршења међународних норми на којима почива светски поредак. Наша искуства са НАТО-ом дају нам за право и компетенције да свестраније третирамо ову проблематику. Нужан је континуитет у проучавању и праћењу безбедности због тога што је са дванаест првобитних чланица, ова алијанса сада нарасла на тридесет чланица. Не треба занемарити чињеницу њеног континуираног ангажовања на многим подручјима у свету са трагичним последицама по многе државе и народе света. Поменућемо да су већ од 1991. године са првом интервенцијом у Ираку, Босни и Херцеговини, Југославији, Авганистану, опет у Ираку, Авганистану, Аденском заливу, Либији, Сирији, НАТО снаге често

¹ Проф. др Радомир Милашиновић

ангажоване са шароликим поводима. Изостанак напора којима би се трагало за миром, поготово на глобалном плану, све више сужава простор нужне коегзистенције и обећава неизвесну будућност света.

Кључне речи: НАТО, безбедност, интервенција, сукоб, конфронтација, политика, мир, коегзистенција, сила.

УВОД

Озбиљност теме подразумева давање одговора на лепезу круцијалних питања која су у директној вези са стратешким позиционирањем НАТО снага на истоку, пре свега, европског простора, чији крај се ни издалека не наслућује. Било би погрешно говорити само о војном фактору који је најистуренији и најопаснији по мир и безбедност у свету. Мисли се, пре свега, на политички, економски, обавештајни, пропагандни, донекле и идеолошки фактор, али и низ других фактора који детерминишу процесе продора на просторе других држава.

Истовремено, тражи се одговор на питање да ли је то процес трагања за миром или нови облици примене силе, односно употребе рата са позиција надмоћи, супериорности или изузетности. Већ идентификовани нови-стари хладни рат са свим својим манифестацијама на далеко ширем простору: трка у наоружању, милитаризација космоса, кибер ратовање, економски, обавештајни, пропагандни „ратови” и други видови сучељавања, не обећавају безбеднију будућност свету.

ШИРЕЊЕ НАТО-а НА ИСТОК ЕВРОПЕ

Са циљем разматрања теме овог рада и стицања целовитог увида у све његове аспекте, издвојићемо неколико питања:

1. Да ли је Запад одустао од обликовања новог светског поретка при хегемонији САД, који се, што је још 1999. године Збигњев Бжежински истакао у граду Лавову на састанку Америчко-украјинског саветодавног комитета, успоставља против Русије, на њен рачун и на њеним развалинама?

2. Да ли се одустало од идеје да се од Украјине (Малорусије) изгради тврђава Запада против поновног успостављања Совјетског Савеза?

3. Да ли се Русија још увек третира као стратешка територија Запада у којој се налази лавовски део ресурса Планете?

4. Да ли се одустало од разбијања евроцентричне визије Де Гола?

Наука има право да се понавља и обнавља, да се самопотврђује, али је један од њених кључних задатака да се, на основу истраживаних и потврђених историјских чињеница и ваљаног тумачења актуелних процеса, препознају трендови и предвиђа будућност. Насловљена тема пружа широке могућности да се дају одговори на више питања из области политике, безбедности и економије, која су међусобно испреплетана и условљена. Овим питањима треба додати и она која се односе на културу, медије и друга. По логици ствари, примарни чинилац у стратешком позиционирању најчешће је политички, чија је ударна песница дипломатија, обавештајне службе и економија оличена у националним и мултинационалним компанијама, чије деловање без војног фактора не би имало онај ефекат који је постигнут у низу случајева у савременој историји. Европски континент био је центар главних светских догађања више векова, а то је остао и данас у многим областима, посебно у области безбедности. Није нам намера да правимо историјске пресеке, изузев кратких подсећања.

Наиме, од почетка реализације идеје Винстона Черчила, изречене давне 1947. године кроз истогодишњу доктрину Харија Трумана, Северноатлантски пакт, као пројекат, реализован је две године касније са циљем „одбране слободног света” од болшевичког комунизма. Његову структуру чинило је 16 чланица (САД, Канада, Велика Британија, Француска, Италија, Шпанија, Португалија, Белгија, Холандија, Данска, Норвешка, Луксембург, Немачка, Исланд, Грчка и Турска), и то већином земаља из централне и југоисточне Европе са тзв. комунистичким поретком. Данас, НАТО има 30 чланица. Тријумфална победа у Хладном рату дала им је „за право” да се незауостављиво шире према истоку, доводећи, пре свега Русију, у понижавајући положај. Пропаст Варшавског пакта 1989. године и недораслост руководства СССР-а и касније Русије, учинили су да се НАТО неометано уплиће у локалне и регионалне кризе применом најбруталнијих облика силе (СРЈ 1999. године). Уз реализацију идеје Џорџа Буша од 1991. године, да је неопходно створити нови светски поредак уместо прокламованих принципа правде, слободе, демократије, заштите слабих од јаких, дошло је до безобзирног америчког похода на свет и терора Запада над истим. Доминацијом САД као једине супер силе на планети, отпочела је униполаризација света. Рах Америгана омогућава појаву безобзирног „светског полицајца” који контролише

сва збивања, па и процесе у међународној заједници, маргинализујући значај Организације уједињених нација. Са друге стране, друштва тзв. реалног социјализма, попут Пољске, Чешке, Мађарске (1999), балтичких земаља, Румуније, Бугарске, Словачке и Словеније (три године касније), биле су практично понуђени простор за ново позиционирања НАТО-а. Тиме је, скоро, рачунајући „Програм партнерство за мир” као нови облик безбедносне координације са НАТО, створена потпуно нова европска (како је често називају) безбедносна архитектура. Овим се не завршавају активности којима се жели успостављање тоталне контроле, с обзиром на чињеницу придруживања нових чланица (Албанија, Црна Гора, Северна Македонија). Наивно би било помислити да су досадашњим продором на исток заокружени зацртани пројекти. Пре би се могло рећи да нису ни издалека реализовани, с обзиром на далекосежност постављених циљева.

Претходнице новог позиционирања НАТО-а на истоку били су: извоз демократије, слободе и права човека, али и права на убијање и покорвање народа и држава најбруталнијим средствима силе.

ОДГОВОРИ НА ПОСТАВЉЕНА И ОТВОРЕНА ПИТАЊА

Слику о томе због чега се дешавало све што је преобликовало свет, али и „пробудило” многе који су били уљуљкани у бајке „усрећитеља човечанства”, употпуниће одговори на постављена и отворена питања.

Чињеница је да је идеја о униполарном свету осујећена тиме што су се, после распада Совјетског Савеза, на светској позорници појавиле нове силе и то пре свега НР Кина, обновљена и проширена Руска Федерација и, са извесним наговештајима самосталнијег спољњег и унутрашњег деловања - Европска унија. Може ли се овим аксиомом ануларати напред постављено питање: „Да ли је Запад одустао од стварања новог светског поретка при хегемонији САД”? Било би несмотрено и брзоплето дати потврдан одговор. Идеја и пракса нису стављени ад акта. Ко има очи (да парафразирам ону библијску) види, ко има уши чује. Глобални продор Кине и повратак Русије на ову сцену нужни су елементи који стварају кохезију Запада у свим областима, па и војној, што сигурно има велики утицај на њихово интензивно приближавање и ширење утицаја на друга подручја, стварајући нову констелацију односа у међународној заједници. Ма шта ко мислио, Америка нема намеру да се одрекне своје изузетности још дуго времена ако их на то не присиле нова збивања и околности.

Друго, није се одустало од идеје да се од Украјине направи тврђава Запада против поновног успостављања Совјетског Савеза, пошто су још увек нерешени конфликти у областима Доњецка и Луганска, док је Крим решен на начин који је добро познат. Самоникла или увезена (или и једно и друго) криза у Белорусији може се тумачити на различите начине. Имајући искуства са Грузијом, збивањима у кавкаским републикама, као и разним плишаним, наранџастим и другим „револуцијама”, могло би се рећи да су то све процеси који трају и у којима НАТО снаге не стоје по страни. Ако имамо у виду јавну претњу бившег потпредседника САД Џозефа Бајдена, приликом посете Египту (2014) да „Москва може ускоро очекивати своју револуцију под зидинама Кремља”, онда су намере и циљеви потпуно јасни. Симбиоза деловања фактора силе препознатљива је у свим примерима. Велики мислилац Ноам Чомски недавно је изјавио да је кривица Запада, конкретно САД, за стање у свету, попут украјинског конфликта и тензија са Ираном, још једна од идеја која није дозвољена у америчким медијима, додајући да ставови остатка света нису битни када су у супротности са америчком стратегијом. „Запад су Сједињене Државе и сви они који стоје уз њих”. Ради се, дакле, о континуираној и огољеној стратегији најмоћније земље света и њених помагача и, без обзира на актуелну доктрину, привид неслагања у НАТО-у и релативном умањивању моћи САД, оне остају нескривене претње Запада Истоку.

Одговор на треће питање - да ли се још увек Русија третира као стратешка територија Запада, са лавовским делом ресурса Планете, тешко је сублимирати у овом кратком саопштењу. Ово, као и друга постављена питања, подразумева томове научних радова. Жеље и намере оних који теже остварењу оваквих циљева не зависе само од њих самих. Од тога их дели једна „проста” и „мала” чињеница, а то је пристанак Русије на такву улогу. Време Горбачова и Јељцина заувек је прошло. Међутим, односи на овим релацијама нису хармонични. Они се третирају као веома затегнути или бар тако изгледају. Актуелност претњи и разне манифестације силе не уводе нас у срећније раздобље.

Мислим да је и сувише мало времена прошло да би се заборавило институционално деловање одређених форума који су још од 1992. године трасирали правце активности на плану поделе Русије и то у први мах на шест, а касније на три дела. Дакле, одмах по распаду Совјетског Савеза излагане су тезе да треба подржавати децентрализовану Русију са циљем њене поделе на Западну Русију, Урал, Западни Сибир и Источни Сибир, Далеки исток и Северне територије. Нешто касније, 1997. године, када је децентрализована

земља била пожељна и очекивана стварност и могућност, Бжежински је инсистирао на подели и то на: Европску Русију, Сибирску Републику и Далекоисточну Републику. То је истицано као пожељна могућност. Ишло се чак и даље, па је у Великој Британији, у Лондону, 14-17. маја 1998. године одржан састанак на коме је разматрана шема према којој је предвиђено да Центар и Сибир припадну САД, Северозапад Немачкој, Југ и Поволожје Турској, Далеки Исток Јапану. Ово је година у којој је Русија доживљавала економски суноврат и популациони дебакл. Оружане снаге биле су у ужасном стању, а руковођење земљом безнадежно.

Према свим параметрима, Запад није одустао од пожељне стварности и могућности. Сједињене Америчке Државе нису и неће одустати од разбијања евроцентризма. То је довољно илустровати свим активностима везаним за изградњу и завршетак „Северног тока два”, да не помињемо разне економске и друге санкције и субверзије које су видљиве.

Приближавајући се до самих граница Русије и учвршћујући своје стратешке позиције, НАТО постаје једна од највећих претњи светском миру. Југоисток Азије и дешавања на тим просторима заслужују посебан третман с обзиром на бројност стварних и потенцијалних конфликта. озбиљни теоретичари одавно предвиђају да ће на тим просторима доћи до најинтензивнијих и најширих сукоба у будућности. Ширу елаборацију ових проблема могуће је дати у контексту познавања војнодоктринарних основа спољне политике САД.

Чињеница је да се водећа земља Запада више од 70 година у својој спољној политици ослања на војну силу. То није ограничено географски на одређено подручје, рецимо Европе или Латинске Америке. Витални амерички интереси односе се на цео свет, због чега се и потреба обавештајног, дипломатског, економског, а посебно војног присуства, континуирано оправдава тиме што се у први план истиче „животна важност” тог дела или изузетан безбедносни, односно национални значај. Легитимни основ налази у „Стратегији националне безбедности” која је донета још 1987. године. Истина, она се врло често преиспитује и прилагођава потребама: „Прекривши, по сопственом нахођењу, цео свет мрежом животних интереса САД, владајућа америчка елита фактички се намерила да натера цело човечанство, а не

само преступнике, да гледају у небо кроз решетке великих кавеза којима су они покрили Земаљску куглу.”²

Очигледно је да се, уместо колонијалног поковања света и после деколонизације, јавио један нови тренд и модел неоколонијалног поковања света под различитим изговорима, а пре свега „демократизацијом на амерички начин”.

Пред крај 20. и у првим деценијама 21. века, не може се, нажалост, тврдити да је међународна безбедност одмакла далеко у правцу очувања и унапређења суверенитета, територијалног интегритета и сигурности држава које су ослобођене од колонијалног ропства. Неконтролисана сила, коришћење рата као средства за остваривање спољних циљева, континуитет претњи, уцена, притисака и сужене могућности превенције сукоба у свету, све ово захтева темељнији приступ анализи узрока и последица угрожавања безбедности у условима успостављања нове хијерархије моћи, са појавом нових ризика и старих противуречности у међународној заједници. Маргинализација улоге Организације УН томе даје посебну димензију. Војни, политички и економски униполаризам изазвао је антиглобалистички покрет, који је указивао на замке сиромаштва у које су упале бројне земље. На економском плану, убрзано се мењао систем комуникација, улогу контролног фактора преузеле су САД, док су њихови политички, дипломатски и обавештајни фактори испунили простор субверзијама, пропагандом, државним тероризмом, тајним операцијама, преобликовањем светског јавног мњења и коришћењем рата као фактора привредног раста. Успостављање новог хијерархијског односа није се одвијао само на међународном, већ и на унутрашњем плану, посебно у државама које су пролазиле кроз процес транзиције.

Све претходно поменуто имало је импликације на криминализацију друштава у транзицији. Појава нових класа и елита у њима бацила је на друштвене маргине већину становништва, што се одразило не само на њихов друштвени статус већ и на личну безбедност и на безбедност колективитета. Задржавање старих норматива, одсуство друштвених контролних фактора, криминализација политичких структура, органа управе, спреге у криминогенизацији, довели су до фрустрације, хаоса и незнања, што се посебно одразило на живот омладине, радника и у областима просвете, здравства, културе и сл. У таквим условима, присуство иностраног

² Ф. И. Ладигин, С. Ф. Афанасјев, *Војнодоктринска основа спољне политике САД*, Београд, 2017, стр. 21.

фактора било је стално и пресудно за усмеравање друштва у жељеном правцу. Најтрагичније је што је настављена „балканизација” Балкана уз присуство војног фактора, при чему долази до ширења НАТО-а. У војном аспекту глобализације препознаје се стратегија ниског интензитета, којом се увозила криза са „обландама” демократизације света, борбом за људска права и борбом против тероризма, чиме се, како је једном приликом истакао неизбежни Бжежински, оправдало „оргијање силом” и тријумфализмом само једног субјекта међународне заједнице.

Најгорчи утисак из тог времена остаје када се има у виду бестијалност сваке врсте, подршка истог од тадашњих владајућих теорија, међу којима се истиче учење Френсиса Фукујаме, професора на Вирџинија универзитету, који је писао о „крају историје”, односно о последњој фази у развоју либералне демократије. Он истиче три битне категоризације и то: слободно тржиште, парламентарну демократију, слободно и критично јавно мњење, чиме је историја доведена до краја, што је последица прогресивног развоја политичких и економских институција.

Упркос таквом тумачењу света и његове перспективе, стварност нам показује сасвим другачију слику. Навешћемо само неке примере. Милијарда радноспособних људи не може да дође до посла. Само у латиноамеричким државама дневно умире 3-5 хиљада деце због недостатка хране, воде и хигијенских услова. Јаз између богатих и сиромашних продубљује се из дана у дан. Протекционизам је све већи. Информатичка и биолошка револуција је „приватизирана” од стране најбогатијих. Еколошке катастрофе, којима највише доприносе богати, прете уништењу живота на Земљи. Пет људи је богатије од 45 суверених земаља света, мерено њиховим бруто националним производом. Петнаест посто човечанства представља владавину западне цивилизације. Организовани криминал постао је главна одлика почетка 20. века. Чини се да је виђени облик глобализације и „свет без граница” највише допринео овој врсти делатности, која је постала четврти сектор светске привреде, а чија је вредност годишњег бруто продукта одавно премашила билион долара, како је то израчунао угледни париски „Le Monde diplomatique”. Повезаност организованог криминала и тероризма омогућила је снажење ових пошаста до неподношљивих размера. Подршка Запада терористичким организацијама на Косову и Метохији и у Босни и Херцеговини довела је до катастрофалних последица. Присуство Осаме Бин Ладена на овим просторима и обука преко шест хиљада бораца који су дошли из других ратних подручја, нису се само одразили на безбедност Балкана, већ и

самих САД. Присетимо се трагедије од 11. септембра 2001. године и састава извршилаца тог терористичког чина. Југословенско супротстављање тероризму кажњено је НАТО агресијом 1999. године, за коју се мислило да је показна вежба за далекосежне планове за подручје Кавказа. Уз све поменуто, дошло је до незапамћене спреге криминала и власти до мере у којој мафијашке структуре преузимају све облике контроле живота и рада. Ове спреге однеле су превагу над нормалним интеграционим процесима, јер су обликовале аутентичну моћ са одлучујућим утицајем у политици, економији и култури.

Пропала униполаризација света и другачији поглед на токове у њему најбоље се огледају у тумачењима Семјуела Хантингтона, харвардског професора, који је писао и говорио о неминовности сукоба цивилизација, пошто „Америка неће да дели привилегије и предности са другима”. Неминовност сукоба са Кином и Русијом вероватно произилази из нужне борбе за престиж, док су остали видови сукобљавања последица националних, расних, културолошких, верских и других различитости. Посматрајући последњих тридесетак година и све оно што се у њима десило, изгледа да су управо ти догађаји и промене дале за право Џорџу Кенану, који је после слома Совјетског Савеза тврдио да „ко год мисли да ће будућност бити лакша (мислећи на међународне односе) од прошлости, тај је сасвим луд.”

Оно што највише забрињава, тиче се непоштовања међународних норми. Важеће међународно право и Организација УН, као гарант поштовања и примене истог, напосто су потиснути на крајње маргине. Било је заговорника стварања нових норми које би уважавале „право јачег”. Сагласност Савета безбедности не тражи се када је у питању коришћење рата за постизање спољнополитичких циљева, када се оцени да се она неће добити. Русија је дуго оцењивана као „регионални играч”, што је омогућило западном свету „оргијање силом”, што се у свој изопачености показало на примеру СР Југославије, када је цео НАТО водио до тада невиђени рат, при односу снага 750 напрема један. Као разлог за бесрамни чин навођени су измишљени хуманитарни разлози, што је чинио и Хитлер у своје време. Бомбардовање радио-телевизије, путничког воза, цивилних насеља и објеката, мостова, било је лишено људских скрупула. Немачка је по трећи пут у 20. веку показала крвожедност према српском народу без икаквог права, повода и разлога. Истина, поједини немачки високи официри то су оцењивали као злочин, што је имало негативне последице по њихову каријеру.

Оно што је последњих неколико година актуелно и што изазива тензије између супротстављених страна јесте размештање НАТО снага

на подручја Пољске, Литваније, Летоније, Естоније, морнаричких јединица на подручја Балтичког, Средоземног и Црног мора, учесталост енормних војних вежби, које се може тумачити једино као припрема снага и средстава за агресију. Ово потврђује и чињеница да је НАТО од свога оснивања до данас остао доследан у непријатељству према Русији. То је константа која се одржала упркос чињеници што је, како истиче Смиља Аврамов, „НАТО доживео фундаменталне промене, тако да се оправдано поставља питање: да ли је у питању само еволуција Алијансе или је у вртлогу светских збивања крајем прошлог века створена нова Алијанса”.³ Истини за вољу, може се констатовати да се не ради о новој, већ давно укореењеној војној организацији са јасно зацртаним циљевима, која је дограђивана и у квалитативним и у квантитативним димензијама, с тим што је из формално одбрамбене прерасла и у крајње офанзивну структуру.

ЗАКЉУЧАК

Говорећи о евроатлантском продору на Исток и српском питању, Славенко Терзић, познати српски теоретичар и дипломата, истиче да Србију и српско питање треба посматрати као део општег мозаика тзв. „источног питања” или „новог источног питања”, односно општег питања геополитичког сценарија према простору од Балтика до Средоземног мора – према Русији у целини, према Блиском и Средњем истоку, Црном мору, Кавказу и Средњој Азији. Главни циљ тог сценарија је одбацивање Русије од Балтика, од Црног мора и од Кавказа, елиминисање историјске Русије. Традиционална Источна Европа претвара се у „Западну Европу”, а западне територије историјске државе Русије у Источну Европу.⁴

Очигледно је да је основни правац удара усмерен директно према Русији, чији су званичници више пута изјавили да ширење НАТО-а на исток представља озбиљну претњу безбедности ове земље. Таква активност производи интеракцију, нарочито у погледу снажне модернизације оружаних снага и њиховог размештања на рубовима земље, па се поставља питање могућности сукоба две стране, што се не искључује, чак ни у догледно време. Тешко је замислити директну конфронтацију која се још од завршетка Другог светског рата вешто

³ Смиља Аврамов, *Ни неутралност ни НАТО*, Зборник радова, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр. 11.

⁴ Славенко Терзић, *Евроатлантски „продор на Исток и српско питање”*, Зборник радова, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр. 42-43.

избегава. Међутим, постоји низ варијанти војног сучељавања које доводе до слабљења, исцрпљивања, па и урушавања нападнутих простора. Ради се о дугорочном и континуираном процесу чији се крај не може предвидети. Како наглашава Ноам Чомски, дуго година за планере у америчкој влади најважнији циљ није била борба против тероризма, већ успостављање америчких војних база у зависним „клијентским” државама у срцу најзначајнијих резерви на свету и, уз помоћ тога, доминација над противником... Америчко-британска подршка Туркменистану, Узбекистану и другим диктаторским режимима у Централној Азији и игре око тога куда треба да пролазе гасоводи и под чијом контролом, треба да буду питања која треба да постављају обновљене „велике игре”.⁵ „Велика игра” није никада престала, али су постојале наде да ће се САД бар донекле вратити кући и да ће мултиполарни свет наћи формулу за коегзистенцију и хармоничнији свет. По свему судећи, то су само „паузе” за припрему коригованих планова за нове и опасније манифестације силе. Пошто је евроазијски простор данас „највеће игралиште на свету” (Бжежински) несумњиво ћемо и даље бити сведоци оштрих сучељавања у различитим видовима и највише на поменутих просторима са кључном улогом НАТО-а, који није и никада неће бити чинилац и гарант глобалне безбедности. Напротив!

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов, Смиља, *Ни неутралност ни НАТО*, Зборник радова, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр. 11.
2. Ладигин, Ф. И., Афанасјев, С. Ф., *Војнодоктринарна основа спољне политике САД*, Београд, 2017, стр. 21.
3. Терзић, Славенко, *Евроатлантски „продор на Исток и српско питање”*, Зборник радова, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр. 42-43.
4. Чомски, Ноам, *Интервенције*, Београд, 2009, стр. 90.

⁵ Ноам Чомски, *Интервенције*, Београд, 2009, стр. 90.

ОДНОС НАТО-а ПРЕМА БАЛКАНУ

Сажетак: НАТО је формиран 1949. године као одбрамбени савез, у складу с чланом 51. Повеље УН, а трансформисан је у један од кључних безбедносних фактора савремених међународних односа. Балкан је релативно недефинисан појам, не само у географском смислу. У геополитичком смислу, државе са простора Балкана су од непријатеља постале НАТО чланице и партнери. Овај рад јесте покушај да се покаже како је Балкан трансформисан од непријатеља у савезника и партнера НАТО-а, односно каква је била улога Алијансе у томе. У процесу трансформације НАТО-а из одбрамбеног савеза у безбедносну интеграцију, значајну улогу имала је агресија на СР Југославију 1999. године. Општи је закључак да су земље Балкана мењале свој однос према НАТО-у: 1) повинујући се реалности процеса и односа снага у међународним односима и 2) из бојазни за сопствену независност и самосталност.

Кључне речи: НАТО, Балкан, одбрана, безбедност, савезништво и партнерство.

УВОД

Историјска је чињеница да су сукоби великих размера у међународним односима, посебно регионални и светски ратови, завршавани припремама за нова сукобљавања. Та чињеница је евидентна за Први, а поготово за Други светски рат. С друге стране, бројни аналитичари сагласни су у ставу да су процесе у међународним односима, историјски посматрано, одређивале велике силе и њихови међусобни односи. Други светски рат завршен је поразом „сила осовине”, али је убрзо дошло до сукоба сила победница, пре свега САД и Велике Британије, с једне стране и СССР-а, с друге стране. Антагонизми на релацији запад-исток изнедрили су два у историји најјача политичко-војна блока: Северноатлантски савез (НАТО) и Варшавски уговор (ВУ) и увели свет у вишедеценијски период страха од новог светског сукоба, познат као Хладни рат или доба

¹ Проф. др Божидар Форца, генерал-мајор у пензији, начелник Катедре безбедности на Факултету за пословне студије и право Универзитета УНИОН - Никола Тесла у Београду.

биполарности. У последњој деценији прошлог века долази до распада биполарности. Запад, на челу са САД, изашао је као победник из Хладног рата, што је проузроковало снажне дезинтеграционе и интеграционе процесе у Евроазији. Кључни дезинтеграциони процеси јесу: распуштање ВУ, распад СССР-а, раздруживање Чехословачке и разби-распад СФР Југославије. С друге стране, након уједињења Немачке, два су кључна интеграциона процеса: опстанак и ширење НАТО-а и формално институционализовање и ширење Европске уније (ЕУ). НАТО је опстао, иако је ВУ распуштен. Улога Алијансе у постбиполарном свету са чисто одбрамбеног аспекта измештена је у домен форума међународне безбедности. НАТО је опстао као продужена рука моћи САД као светског хегемона. Улога Алијансе посебно је интригантна на простору Европе, која се уједињује и ствара сопствени концепт заједничке безбедности и одбране. Балкан је, с научног аспекта посматрано, у сваком смислу врло недефинисан појам. С геополитичког аспекта посматрано, чине га државе које су имале различиту позицију и интересе у међународним процесима и које су се, под различитим утицајима, међусобно више сукобљавале него што су сарађивале. Каква је ту била улога НАТО-а и какав је уопште однос НАТО-а према Балкану, јесте централна тема овог рада.

У истраживању се пошло од основне хипотезе која гласи: Однос НАТО-а према Балкану јесте саставни део сукоба великих сила на простору Европе после Другог светског рата, а кретао се од непријатељства до савезништва и партнерства, у процесу трансформације Алијансе из одбрамбеног савеза у безбедносни форум. Потврђивање хипотезе у тексту који следи извршено је применом различитих научних метода, а кључни ослонац у истраживању били су стратешки концепти НАТО-а и историјска факта.

КОЈИ БАЛКАН И КОЈИ НАТО?

И Балкан и НАТО су појмови који имају сопствену генезу, односно динамичне промене у простору и времену. Иако термин „Балкан” егзистира неколико векова², полазна тачка истраживања јесте крај Другог светског рата, односно време формирања НАТО-а³.

² Иако се сматра да термин „Балкан” постоји око пет векова, у званичну употребу у науци, као географски појам, увео га је Јохан Аугуст Цојне 1808. године.

³ Званично, НАТО је формиран Вашингтонским уговором од 4. априла 1949. године.

Балкан

Од три велика полуострва, Мале Азије, Балканског и Апенинског полуострва, која дају карактеристична обележја јужноевропском простору, Балкан заузима централно и најважније место. Он се, са Малом Азијом и Блиским истоком, налази на споју континента Европе, Азије и Африке. Најкраћи копнени прилаз из Европе том важном међуконтиненталном споју води преко Балкана.

Појам „Балкан” први пут помиње, крајем 15. века, италијански писац Филип Калимах (*Philippus Chalimachus*, 1437-1496), напомињући да домицилно становништво уместо назива Хем користи израз Балкан, који су донели Турци. Географски појам Балканско полуострво у званичну употребу увео је 1808. године немачки географ Јохан Аугуст Цојне (*Johann August Zeune*, 1778-1853). Простор јужно од Саве и Дунава (Слика 1) Ј. А. Цојне је назвао Балканско полуострво у жељи да, аналогно Пиринејском и Апенинском полуострву, германоцентрично посматран југоисток Европе назове по доминантном планинском масиву⁴.

Слика 1: Балканско полуострво

⁴ М. Степић, *Западни Балкан или пример геополитичког манипулисања*, доступно на: <http://www.cepom-istina.rs/globalizam/politicki-procesi/zapadni-balkan-ili-primer-geopolitichkog-manipulisan/?lang=lat> (19.10.2020)

Извор: Степић Миломир, 2013

Са геополитичког аспекта посматрано, постоје различита виђења о томе које државе припадају Балкану (Балканском полуострву). Разлог за то је што се број земаља региона мењао у складу са променама насталим крајем Хладног рата, односно након рушења Берлинског зида (1989) и процеса разби-распада бивше СФР Југославије који је отпочео 1991. године. У складу са наведеним (Слика 2), највећи број теоретичара сагласан је у ставу да Балкану до 1991. године припада шест држава: Румунија, Бугарска, Турска (европски део), Грчка, Албанија и СФР Југославија. Након распада бивше СФРЈ, број држава Балкана се мења и чини га десет држава: Румунија, Бугарска, Турска, Грчка, Албанија, Србија, Северна Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Хрватска.

Слика 2: Геополитика Балкана

Извор: Степић Миломир, 2013, дорађено од стране аутора

Формални распад СФР Југославије отпочео је 1991. године, сецесијом и грађанским ратом у Словенији, Хрватској и Босни и Херцеговини, те мирним раздруживањем Македоније (данас Северна Македонија). До 1995. године формирано је пет самосталних и независних држава: Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Македонија и СР Југославија. Разбијање (разби-распад) бивше СФРЈ настављено је НАТО агресијом на СРЈ 1999. године и раздруживањем Државне Заједнице Србија и Црна Гора, 2006. године. Тако, на простору бивше СФРЈ настаје шест самосталних држава: Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија (Северна Македонија) и Србија, као и део територије Србије под протекторатом УН – Косово и Метохија⁵. Највећи број аналитичара сагласан је да Словенија не припада простору Балкана.

Хрватска је мала и полукоонтинентална држава. Има површину од 56.542 km² и 4.284.889 становника (2011). По свом положају, она је средњоевропска, јужноевропска, балканска и јадранска држава. Има сложено-развучени облик. Државна граница између Србије и Хрватске износи 315 km, а од тога, сувоземна граница је дужине 183 km, а речна 132 km. Са Србијом има доста нерешених граничних питања на Дунаву. Хрватска је 2009. године примљена у НАТО, а од 2013. године је чланица ЕУ.

Босна и Херцеговина је мала држава са површином од 51.209 km² на којој је настањено укупно 3.531.159 лица (2013). Има претежно коонтинентална обележја, јер само малим делом излази на Јадранско море (око 2 km). По свом положају је јужноевропска, балканска и јадранска држава. Има облик троугла од 280 km меридијанским и 320 km упоредничким смером. Државна границе према Србији износи 391 km, од чега је копнена граница дужине 16,5 km, а водена 226 km. Између две државе постоје нерешена гранична питања. Босна и Херцеговина није чланица ЕУ нити НАТО-а. Војска Босне и Херцеговине броји око 10.000 војника. У Босни и Херцеговини инсталирани су значајни војни капацитети ЕУФОР-а у оквиру операције ALTHEA (снаге ЕУ)⁶.

⁵ Протекторат УН на Косову и Метохији уведен је Резолуцијом Савета безбедности УН 1244, од 1999. године.

⁶ Љ. Гиговић и Д. Секуловић, „Војногеографски положај Србије према суседима”, *Зборник радова са Скупа са међународним учешћем Проблеми и изазови савремене географске науке и наставе*, Географски факултет, Београд, 2011, стр. 85-93.

Црна Гора је најмлађа држана у региону (од маја 2006. године). То је мала и полуконтинентална држава. Има површину од 13.812 km² на којој је 2011. године пописано 620.029 становника. Облик јој је полуприкупљен (190 km меридијанским и 150 km упоредничким смером). Дужина границе између Србије и Црне Горе износи 236 km. По свом положају, она је јужноевропска, балканска и јадранска држава. Чланица је НАТО-а од 2017. године, а тежи ка приступању у ЕУ⁷.

Албанија је полуконтинентална држава. Има површину од 28.748 km² и 2.831.741 становника (2011). По свом положају је јужноевропска, балканска, јадранска и средоземна држава. Облик је развучен, 340 km меридијанским и 150 km упоредничким смером. Дужина границе између Србије и Албаније износи 122 km. Постала је НАТО чланица 2009. године и није чланица ЕУ. Оружане снаге Албаније броје 15.400 војника. За НАТО су од посебног значаја поморска база на острву Сазан на улазу у Јадранско море (Турска морнарица) и аеродром „Ринас” близу Тиране.⁸

Северна Македонија је јужни сусед Србије. Она је континентална и по величини мала држава. Има површину од 25.333 km² на којој живи 2.067.471 становника (2014). Србија је једна од 127 земаља која је 1996. године признала Македонију под њеним Уставним именом. У Уједињеним нацијама, услед спора око имена ове државе са Грчком, службени назив за ову државу био је Бивша Југословенска Република Македонија (БЈРМ), до договора са Грчком и промене назива у Република Северна Македонија. По свом положају, има одлике континенталне, балканске и јужноевропске државе. Прикупљеног је облика, 215 km упоредничким смером и 150 km меридијанским смером. Дужина границе са Србијом износи 252 km и има нерешених граничних питања. Укупно бројно стање оружаних снага је око 6.800 људи. Постала је НАТО чланица 2020. године, а тежи ка чланству у ЕУ⁹.

Бугарска је по величини мала и полуконтинентална земља. Има површину од 110.910 km² на којој је настањено 7.265.000 становника (2013). Према положају је јужноевропска, подунавска, црноморска и балканска земља. Има полуприкупљен облик, од 460 km упоредничким смером и 330 km меридијанским смером. Дужина границе између Србије и Бугарске износи 371 km, од чега је сувоземна граница дужине

⁷ Исто.

⁸ Исто.

⁹ Исто.

342 km, а речна 29 km. Чланица је НАТО-а од 2004. године и ЕУ од 2007. године. Оружане снаге Бугарске броје око 30.000 војника¹⁰.

Румунија је полуконтинентална држава. По свом положају је јужноевропска, панонска, карпатска, црноморска, подунавска и балканска земља. Средње је величине са површином од 237.500 km² и 19.599.506 становника (2011). Облик јој је полуприкупљен, од 600 km упоредничким смером, а ширина је 460 km меридијанским смером. Граница Србије према Румунији дугачка је 544 km, од чега је 267 km сувоземна, а 277 km речна и језерска. Чланица је НАТО-а од 2004. године и ЕУ од 2007. године. Оружане снаге Румуније броје око 60.000 војника. Захвата геопростор између Панонске низије, источног дела Балканског полуострва, Црноморског басена, Бесарабије и Украјине. Налази се изван главних међународних комуникација које изводе из Централне Европе ка Блиском истоку, али се налази на дунавском пловном путу¹¹.

Република Турска простире се на два континента (Азија: 97% и Европа: 3%). Са површином од 783.356 km² и око 80 милиона становника (подаци за 2018. годину), спада у ред већих светских држава. Око 80% становништва се изјашњава као Турци, а највећа национална мањина и безбедносни проблем јесу Курди. Граничи се са осам држава: Грчка, Бугарска, Грузија, Азербејџан, Јерменија, Ирак, Иран и Сирија. Принцип „нула непријатељства са суседима” претворила је у праксу „проблеми са свим суседима”. Једна је од земаља које су основале Организацију УН 1945. године, чланица је НАТО-а од 1952. године и земља са најдужим стажом „чекања пред вратима ЕУ”.

Иако научна географија не дели Балкан по странама света, ипак, Европска унија је, крајем прошлог века, регион држава насталих на простору бивше СФР Југославије, без Словеније, плус Албанија, именовала као *Западни Балкан* (Слика 3). У документима ЕУ експлицитно се наводи да простор Западног Балкана чине: Хрватска, Босна и Херцеговина, БЈР Македонија, Албанија и тадашња СР Југославија, касније Србија и Црна Гора. Тај регион добио је и ознаку WB6 (Western Balkans six).

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

Слика 3: Западни Балкан

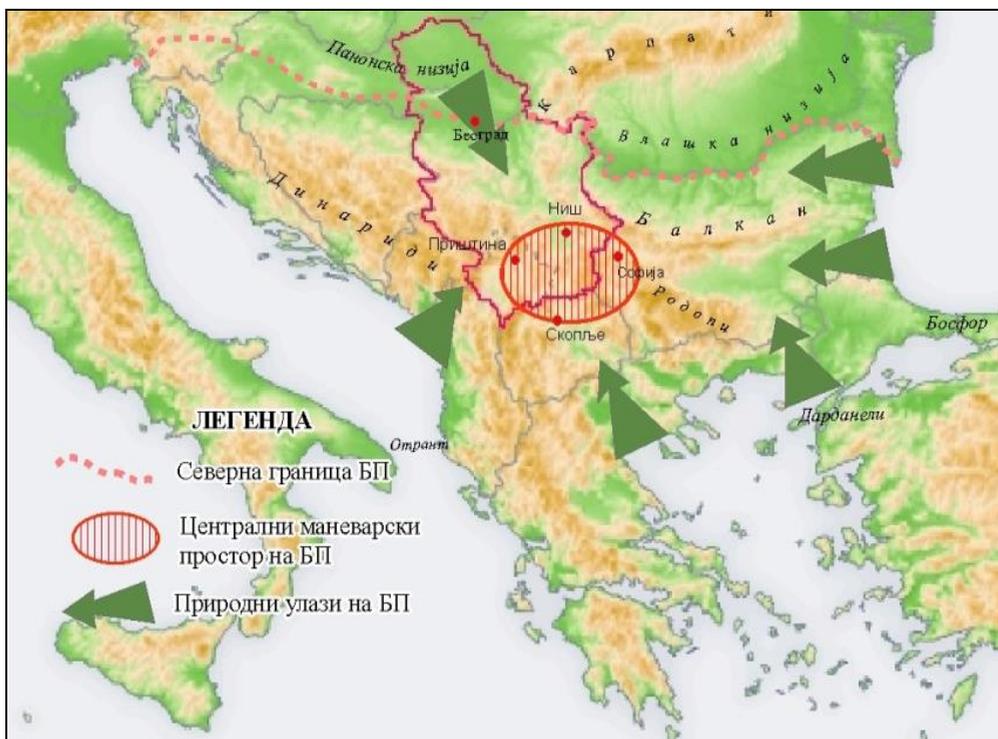
Извор: Степић Миломир, 2013

Пријемом Хрватске у ЕУ (2013), њено место у поимању Западног Балкана „заузима” територија Косова и Метохије, са којом је ЕУ склопила *Споразум о стабилизацији и придруживању* (2016). Тако се поново говори о WB6 или WB 5 +1¹².

Свакако, у научним круговима негира се оправданост употребе термина Западни Балкан, а поготово припадање Србије западу Балкана.

¹² Б Форца, *Војни фактор безбедности у региону*, Тематска монографија „Интегрална безбедност Републике Србије”, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2017.

Штавише, уколико би се географски делио Балкан, Србија би недвосмислено била његов централни део (Слика 4).

Слика 4: Положај Србије на Балкану

Извор: Секуловић Драгољуб, Гиговић Љубомир, 2017

Балкан је одувек био поприште разних утицаја. Временски најдуже, балканске земље биле су у саставу Отоманског царства. Након распада Отоманске империје долази до сукоба интереса великих сила на Балкану, пре свега Аустроугарске, Немачке, Русије, Велике Британије и Француске.

С обзиром на предмет овог рада, односно на период настајања НАТО, од значаја за пројекцију утицаја (интересне сфере) након Другог светског рата, свакако се убраја сусрет Стаљина и Черчила у Москви, октобра 1944. године.

Историографски подаци указују да је, том приликом, премијер Велике Британије Черчил понудио председнику СССР-а Стаљину „један папир” на коме се налазио „предлог” расподеле утицаја (интересних сфера) у неким државама Балкана (Слика 5). Према изјави

Черчила, Стаљин је одмах „штиклирао” (сложио се) и вратио му папир, речима – чувај, требаће.

The image shows handwritten notes on the left and a printed table on the right. The notes list countries and their respective percentages for the Soviet Union and Britain, with some changes indicated by arrows. The table summarizes this data.

ЗЕМЉА	Совјетски утицај	Британски утицај
Румунија	90 → 10%	10 → 0%
Грчка	10%	90%
Југославија	50%	50%
Мађарска	50 → 80%	50 → 20%
Бугарска	75 → 80%	25 → 20%

Слика 5: Стаљин и Черчил о расподели утицаја након Другог светског рата

Извор:<http://spi.fpn.bg.ac.rs/files/Drugi%20svetski%20rat;%20Sovjetizacija%20Isto%20Dne%20Evrope.pdf>

НАТО

Завршетак Другог светског рата донео је, код дела сила победница на западу, бојазан од ширења утицаја СССР-а (комунизма) у Европи. Премијер Велике Британије Черчил именовao је тај утицај СССР-а као „гвоздена завеса”. У свом говору у Фултону, америчка држава Мисури, 5. марта 1946. године, Черчил је рекао:

„Од Шћећина на Балтику до Трста на Јадранском мору, „гвоздена завеса” се спустила широм континента. Иза те линије леже све престонице старих држава централне и источне Европе. Варшава, Берлин, Праг, Беч, Будимпешта, Београд, Букурешт и Софија; сви ти чувени градови и становништво око њих лежи у оном што морам назвати совјетском сфером, и сви су субјекти, у овом или оном облику, не само совјетског утицаја, већ и врло велике и у неким случајевима повећане контроле из Москве.”¹³

¹³ http://www.rtv.rs/sr_lat/magazin/cercil-spustena-je-gvozdена-zavesа_9581.html (19.10.2020). Постоје подаци да термин „гвоздена завеса” није изворно Черчилов,

НАТО (*North Atlantic Treaty Organization*) формиран је 4. априла 1949. године у Вашингтону, као савез земаља Западне Европе¹⁴, САД и Канаде, са циљем њихове одбране од тада моћног комунистичког Савеза Совјетских Социјалистичких Држава (СССР). Циљ оснивања првенствено је, дакле, био војно-одбрамбене природе. Али, с обзиром на то да је Европа била подељена и идеолошко-политички, са комунистичким Истоком и капиталистичким Западом, НАТО-у је поверен још један задатак – одбрана заједничких вредности западних земаља.¹⁵ Постоје и другачија виђења циљева формирања НАТО, међу које се убраја и став Лорда Исмаја, првог Генералног секретара Алијансе: 1) Немачка под контролу, 2) СССР ван Европе и 3) САД у Европу¹⁶. На крају, у Преамбули основачког уговора о формирању НАТО од 4. априла 1949. године, експлицитно стоји:

Потписнице овог споразума наново потврђују своје уверење у намере и начела Повеље Уједињених нација и своју жељу да живе у миру са свим људима и свим владама.

Оне су одлучне чувати слободу, заједничко наследство и цивилизацију својих народа, заснованих на начелима демократије, индивидуалних слобода и права.

Оне желе подстицати стабилност и бољитак на северноатлантском подручју.

Оне су одлучне ујединити своје напоре за заједничку одбрану и одржавање мира и безбедности.

Стога се оне слажу с овим северно-атлантским споразумом¹⁷.

Дакле, неспорна је чињеница да је НАТО формиран у складу са чланом 51. Повеље УН, којим се, осим индивидуалног права на

односно да су га користили и нацистички генерал Гебелс, као и гроф Луц Шверин фон Кросиг 1945. године, дакле пре Черчила.

¹⁴ У формирању НАТО-а 1949. године учествовало је десет земаља из Европе: Велика Британија, Француска, Белгија, Холандија, Луксембург, Данска, Исланд, Норвешка, Португалија и Италија.

¹⁵ И. Деспотовић, *Црна Гора и НАТО*, Матица, Подгорица, лето 2012, стр. 20.

¹⁶ З. Кековић и И. Димитријевић, *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*, Факултет безбедности, Београд, 2017, стр. 271.

¹⁷ Видети: Б. Форца, *Војни фактор међународних односа и његов утицај на развој Војске Југославије*, докторска дисертација, Војна академија, Београд, 2003, стр. 320.

самоодбрану, гарантује и право држава да се у одбрани удружују (индивидуална и колективна самоодбрана)¹⁸.

Од свог формирања 1949. године до данас, НАТО је имао осам проширења (Табела 1).

Табела 1: *Формирање и проширења НАТО (1949-2020)*

ДАТУМ	ЧЛАНСТВО
4. април 1949.	САД, Канада, Велика Британија, Француска, Белгија, Холандија, Луксембург, Данска, Норвешка, Исланд, Португалија и Италија
18. фебруар 1952.	Турска и Грчка
9. мај 1955.	Западна Немачка
30. мај 1982.	Шпанија
12. март 1999.	Мађарска, Чешка и Пољска
29. март 2004.	Бугарска, Румунија, Естонија, Летонија, Литванија, Словачка и Словенија
1. април 2009.	Албанија и Хрватска
5. јун 2017.	Црна Гора
27. март 2020.	Северна Македонија

Извор: Аутор

Из Табеле 1 могу се извући следећи закључци:

- У формирању НАТО-а 1949. године учествовало је 12 држава, међу којима нема земаља са Балкана;

¹⁸ Члан 51. Повеље УН: Ништа у овој Повељи не умањује урођено право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада против члана Уједињених нација, док Савет безбедности не предузме мере потребне за очување међународног мира и безбедности. О мерама које предузму чланови при вршењу овога права на самоодбрану биће одмах извештен Савет безбедности и оне неће ни на који начин да доведу у питање овлашћења и одговорност Савета безбедности да по овој Повељи предузме у свако доба такву акцију ако је сматра нужном ради одржања или успостављања међународног мира и безбедности. Доступно на: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document_ci/2016-05/povelja_un_cir.pdf (10.10.2020)

- Прве државе са Балкана (Турска и Грчка) примљене су у НАТО 1952. године;
- За 50 година (1949-1999) НАТО се проширио само за четири државе (Турска, Грчка, Западна Немачка и Шпанија);
- 1999. године, пре агресије НАТО на СРЈ, примљене су Мађарска, Чешка и Пољска;
- Од 1999. до 2020. године у НАТО је примљено нових 14 земаља;
- Балканске државе су у НАТО примане тежишно након агресије Алијансе на СРЈ, дакле после 1999. године (од 2004. до 2020. године);
- Пријемом Северне Македоније у НАТО (2020), Алијанса је нарасла на 30 држава чланица;
- Од балканских земаља, једино Србија и БиХ нису чланице НАТО.

НАТО ОД ОДБРАМБЕНОГ САВЕЗА ДО БЕЗБЕДНОСНОГ ФОРУМА

Чињеница је да о циљевима формирања и функционисању НАТО у његовој историји постоји небројено много писаних материјала и усмених изјава. Све те материјале и изјаве можемо поделити на формалне (изјаве званичника), службена документа, стручне и научне анализе. Општи је закључак да су ти материјали (осим службених документа и изјава званичника) препознатљиво „навијачки”, у складу са преовлађујућим ставом према Алијанси средине из које долазе. У том смислу, кључни извор за овај део рада јесу стратешки концепти НАТО и историјски факти (чињенице).

Од свог формирања до данас, НАТО је усвојио седам стратегија или стратешких концепата:

- 1) Стратешки концепт за одбрану северноатлантске области (ДС 6/1, 1. децембар 1949. године);
- 2) Стратешки концепт за одбрану северноатлантске области (МС 3/5, 3. децембар 1952. године);
- 3) Свеобухватни стратешки концепт за одбрану НАТО области (МС 14/2, 23. мај 1957. године);

4) Свеобухватни стратешки концепт за одбрану НАТО области (МС 14/3, 16. јануар 1968. године);

5) Стратешки концепт НАТО „Стратегија дијалога и сарадње” (новембар 1991. године)

6) Стратешки концепт НАТО „Стратегија сарадње у безбедности” (ДС, 23–24. април 1999. године) и

7) Стратешки концепт НАТО „Активно ангажовање-модерна одбрана” (19-20. новембар 2010. године).¹⁹

Стратешки концепт, односно стратегија НАТО, представља званични документ који описује сврху и природу Алијансе и њене фундаменталне задатке. Њиме се дефинишу главне одлике савременог безбедносног окружења, назначавача приступ Алијансе у процесу очувања безбедности и обезбеђују смернице за даљи развој војних снага.²⁰

НАТО као одбрамбени савез

Кључна одредба Вашингтонског уговора о формирању НАТО-а (1949) која говори о карактеру Алијансе, јесте члан 5. којим се утврђује:

Потписнице сматрају да се оружани напад на једну или више њих, у Европи или Северној Америци, треба сматрати нападом на све њих и зато се слажу да ће у случају таквог оружаног напада, свака од њих, позивајући се на право индивидуалне или заједничке самоодбране из члана 51. Повеље Уједињених нација, помоћи потписници или потписницама које су нападнуте, предузимајући одмах, саме и у складу с другим потписницама, кораке који се сматрају неопходнима, укључујући употребу оружане силе, да би повратиле и одржале безбедност Северноатлантског подручја.

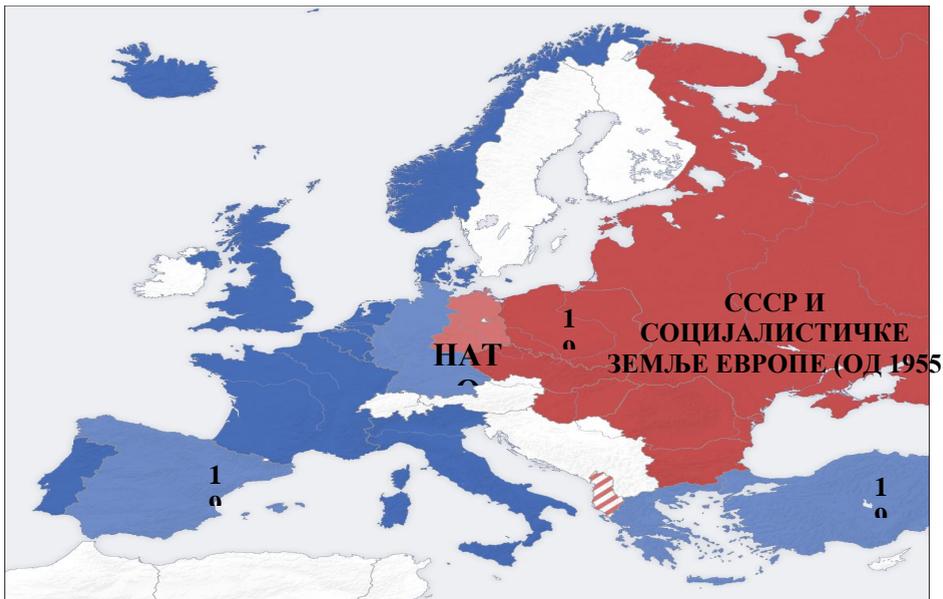
Сваки такав оружани напад и мере предузете као резултат тог напада морају се одмах пријавити Савету безбедности. Такве мере морају се зауставити када Савет безбедности предузме мере потребне за поновно успостављање и одржавање међународног мира и безбедности²¹.

¹⁹ М. Глишић, „Нови стратешки концепт НАТО – Активно ангажовање и модерна одбрана”, *Војно дело*, јесен/2011, стр. 68.

²⁰ Исто, стр. 67.

²¹ <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/nato/o-nato-u-sjevernoatlantski-ugovor/> (19.10.2020)

При формирању НАТО-а (1949) социјалистички лагер држава Европе био је релативно јединствен и под снажним утицајем СССР-а (Слика 6). Изузимајући Албанију, територија социјалистичког блока била је компактна. С друге стране, НАТО је био расцепкан и нејединствене територије. „Тампон зону НАТО према блоку социјалистичких држава (касније ВУ²²) чиниле су: Западна Немачка, неутралне државе Аустрија, Шведска, Финска и Швајцарска и несврстана (од 1961. године) СФР Југославија. Земље социјалистичког блока, а касније ВУ, имале су изузетно повољнији геостратегијски положају односу на НАТО.

Слика 6: Однос НАТО и ВУ за време Хладног рата

Извор: Аутор

Ниједна балканска држава приликом формирања НАТО-а (1949) није била његова чланица. *Румунија и Бугарска* биле су у склопу социјалистичког лагера, касније ВУ, под утицајем СССР. *Грчка* је имала негативно искуство са грађанским ратом након Другог светског рата и деловањем комунистички настројених партизана на северу, који су имали подршку Бугарске, СССР-а и тадашње Југославије. У том смислу, Грчка је видела своју шансу уласком у НАТО, чему се у почетку противила Велика Британија због утицаја у том региону. Међутим, Грчка је била потребна Алијанси због контроле Балкана.

²² Варшавски уговор је формиран 1955. године.

Турска, пак, као неутрална земља за време Другог светског рата, имала је дугачку границу са СССР-ом, а тиме и претње од совјетског утицаја. Стога, уз подршку САД, Турска је видела своје напредовање окретањем ка западним државама и уласком у НАТО. С друге стране, као јака континентална држава, Турска је у пројекцијама НАТО требало да веже знатан део совјетских копнених снага, а НАТО је имао намеру да на територији те земље гради своје поморске и ваздухопловне базе.²³ Албанија је била чланица ВУ до 1968. године²⁴, када је и формално напустила пакт. СФРЈ се после Другог светског рата налазила у различитим односима сукоба и сарадње са СССР-ом и САД-ом, који су и опредељивали њену позицију, тако да је од 1961. године постала чланица Покрета несврстаних земаља. У аналитичким круговима се сматра да је несврстана Југославија „одговарала” и НАТО-у и ВУ.

У таквим условима, НАТО је могао да испољи утицај у Турској и Грчкој и делом у СФР Југославији. Зарад јачања јужног крила и обухвата ВУ с јужне стране (на северу Норвешка), НАТО је 1952. године у своје чланство примио Турску и Грчку. Покушаји склапања Балканског савеза (Турска, Грчка и Југославија) завршени су 1954. године, али се тај савез врло брзо распао.²⁵

Друго проширење НАТО-а догађа се 1955. године пријемом Западне Немачке у чланство. Наиме, након Другог светског рата територија Немачке била је подељена на четири зоне између сила победница. Источни део био је под контролом СССР-а, а три западна дела под контролом САД, Велике Британије и Француске. Од источног дела формирана је Демократска Република Немачка, а од три западне зоне - Западна Немачка.

Могућност да се Западна Немачка укључи у НАТО у САД-у је разматрана још пре формирања Алијансе, пре свега због могућности

²³ Д. Гајић, *Процес ширења НАТО у Европи*, МП, Београд, 3/2009, стр. 274-294.

²⁴ Лидер Албаније Енвер Хоџа био је незадовољан добрим односима СССР-а и Југославије и од 1961. године албанска армија није учествовала у активностима ВУ. Године 1968. Албанија се почела приближавати Кини, а од 1968. године и званично је напустила ВУ. <https://rs.rbth.com/istorija-rusije/85818-koliko-je-mocan-bio-varsavski-pakt-sovjetski-nato> (20.10.2020)

²⁵ Балкански савез склопиле су Турска, Грчка и Југославија, ратификован је у августу 1954. године, а ступио на снагу 1955. године. Савез је имао значајну улогу за све земље потписнице, посебно за Југославију, која је у периоду изузетно затегнутих односа са СССР-ом одбила понуду да постане чланица НАТО, али је прихватила Балкански савез. Савез се распао у време затегнутих односа Турске и Грчке око Кипра, с једне и, побољшања односа СССР-а и Југославије, с друге стране.

коришћења немачких индустријских капацитета за смањење америчких трошкова. Убеђивање савезника да Немачка постане чланица НАТО ишло је веома тешко, посебно због противљења Француске. САД су вршиле додатни притисак и правдале улазак Западне Немачке у Алијансу и војно-стратешким аргументима, у смислу ојачавања прве линије одбране и доласка НАТО на границе ВУ.

Иако у првим годинама по формирању НАТО-а, СССР није посебно реаговао, јер је сматрао да има јак утицај у социјалистичким земљама, ипак, пријем Западне Немачке у Алијансу променио је став совјетског руководства. Наиме, према споразуму из Потсдама²⁶, Западна Немачка је требало да остане демилитаризована после Другог светског рата, али се то није догодило. У том смислу, након што је Западна Немачка примљена у НАТО, 9. маја 1955. године, социјалистичке земље предвођене СССР-ом су 14. маја исте године у Варшави склопиле *Варшавски пакт* (уговор).

Последња земља на тлу Европе која је постала чланица НАТО-а у току Хладног рата јесте Шпанија. Шпанија је постала 16. чланица Алијансе 30. маја 1982. године, у њеном трећем проширењу. Релативно кашњење Шпаније узроковано је касним рушењем Франковог режима. Однос Шпаније према НАТО-у био је опрезан, тако да се 52% становника на референдуму изјаснило да Шпанија остане у Алијанси, али да не учествује у војним структурама. Тако, та земља се у војне структуре НАТО укључује тек 1997. године.²⁷ Уласком Шпаније у НАТО, тај савез је заокружен у компактну целину на европском континенту.

Стратешки концепти НАТО у доба Хладног рата

Општа је констатација да су стратешки концепти НАТО у доба Хладног рата развијани под снажним утицајем спољне политике и стратегије САД. Главни циљ тадашње политике САД: *Спречити ширење међународног комунизма и обезбедити опстанак и просперитет система западне демократије*, формулисан је у

²⁶ У Потсдаму (23 km југоисточно од Берлина), од 17. јула до 02. августа 1945. године, одржан је самит лидера САД (Труман), СССР (Стаљин) и Велике Британије (Черчил, заменио га Атли, јер је Черчил изгубио на изборима). Главна тема самита била је Немачка после Другог светског рата. (Видети: <https://povijest.hr/nadanasnjidan/zanimljivi-detalji-o-saveznickoj-konferenciji-u-potsdamu-1945/> (10.10.2020))

²⁷ Д. Гајић, оп. цит., страна 280.

Извештају Савета националне безбедности САД бр. 68 од 14. априла 1950. године, дакле годину дана након формирања Алијансе²⁸. Тај циљ операционализован је у стратешким концептима, чија су основа били стварање надмоћи над ВУ у свим аспектима, а посебно у наоружању. Тако, трка у наоружавању јесте једна од кључних одредница Хладног рата, која ће бити и један од узрока његовог краја, у корист Запада.

У периоду Хладног рата, НАТО је усвојио четири званична стратешка концепта (1949, 1952, 1957 и 1968), док се концепт из 1991. године (новембар) сврстава у постхладноратовске, јер је већ био распуштен ВУ и распао се СССР.

Први стратешки концепт, под утицајем стратегије САД, била је „нуклеарна одмазда”. Поред чињенице да су САД прве произвеле и употребиле (1945) атомску бомбу, у прилог тако заснованом стратешком концепту Алијансе иде и однос снага САД-а и СССР-а у нуклеарном оружју (Табела), који је 1960. године био 4:1 у корист Америке.

Табела: *Однос стратегијских нуклеарних снага САД-а и СССР-а, 1960. године*

САД		СССР	
СРЕДСТВО	БРОЈ	СРЕДСТВО	БРОЈ
Међуконтиненталне балистичке ракете	224	Међуконтиненталне балистичке ракете	200
Балистичке ракете на подморницама на нуклеарни погон	144	Балистичке ракете на подморницама на нуклеарни погон	100
Стратегијски бомбардери	1.526	Стратегијски бомбардери	200

Извор: Аутор на основу <https://www.facebook.com/notes/kompletno-rusko-naoru%C5%BEanje/hladnoratovska-trka-u-naoru%C5%BEanje-i-sporazum-o-kontroli-naoru%C5%BEanje/1831599380456956/>

Практично, стратешки концепти сукобљених сила (САД и СССР), као и блокова (НАТО и ВУ), у домену наоружавања и развоја

²⁸

<https://www.facebook.com/notes/kompletno-rusko-naoru%C5%BEanje/hladnoratovska-trka-u-naoru%C5%BEanje-i-sporazum-o-kontroli-naoru%C5%BEanje/1831599380456956/> (19.10.2020).

оружаних снага, били су по моделу „акција – реакција”. Потези супротстављене стране су пажљиво праћени, а сопствена реаговања прилагођавана њима. У том смислу, брзо се дошло до сазнања да су силе толико унапредовале у развоју нуклеарног (хидрогенског, неутронског...) наоружања, да су се могле међусобно уништити. Стога, каснији стратешки концепти добијали су „блаже форме”, а именовани су као „еластичан одговор” (*Flexible Response*), „реалистично одвраћање” (*Realistic Deterrence*) и слично. Да се ради о НАТО као примарно одбрамбеном савезу, говоре и називи самих стратешких концепата (види претходни текст) до 1968. године.

Стратешки концепти НАТО, иако није дошло до директног војног сукоба са ВУ, непосредно су проверавани у бројним локалним и регионалним сукобима широм света. У том смислу, искуства из неких ратова, а посебно из сукоба у Индокини (Вијетнам), нагнала су стратега САД да потраже „јефтинији” стратешки концепт. Тако, долази до развоја познатих стратегија (доктрина) „операција другачијих од рата” (*Operations Other than War*)²⁹ и „сукоба ниског интензитета” (*Low Intensity Conflict*)³⁰. Реч је о сукобљавању које примат даје невојним операцијама специјалних снага, субверзивним делатностима обавештајних служби и изазивањем унутрашњих сукоба у државама-интересним сферама (управљање кризама). Ради се о тзв. разбијању држава изнутра, које проф. Смиља Аврамов назива стратегијом „скривених корака” (*Covert Actions*).³¹ Кључни полигон за стратегију „скривених корака” (познату и по називу „обојене револуције”), коју примењују САД и НАТО, јесте Латинска Америка, али је тај модел примењен и на земље источне и централне Европе и балтичке државе, односно чланице ВУ.

Историја људског рода обилује догађајима који се сматрају прекретницом неког процеса. Тако се, рушење Берлинског зида (1989), као симбола Хладног рата, и уједињење Немачке (1990) сматрају крајем биполаризма у међународним односима. СССР није издржао трку са Западом, а „пукотине” у ВУ³² постајале су све веће. „Тектонски

²⁹ Видети шире у: ФМ 34-1, <https://fas.org/irp/doddir/army/fm34-1/ch6.htm> (10.10.2020).

³⁰ Видети шире у: ФМ 100-20, <https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/100-20/10020ch1.htm> (10.10.2020)

³¹ С. Аврамов, *Постхеројски рат запада против Југославије*, ИДИ, Ветерник, 1997.

³² Од самог формирања ВУ почели су неспоразуми и сукобљавања унутар пакта. Већ 1956. године избија побуна у Мађарској, а догађаји у Чехословачкој

поремећај” рушења Берлинског зида довео је до снажних дезинтеграционих процеса у Европи: распуштање ВУ, распад СССР-а и раздруживање Чехословачке. Кад је Балкан у питању, крај Хладног рата био је почетак „врућег рата” на простору бивше СФРЈ, који ће кулминирати НАТО агресијом на СРЈ, 1999. године. Такву ситуацију користи „победнички” Запад, лансирајући два снажна интеграциона процеса: опстанак и ширење НАТО-а и формално институционализовање и ширење Европске уније.

Постхладноратовски стратешки концепти НАТО

Геополитичка слика Европе (Слика 7), непосредно након Хладног рата, сама по себи указује на потезе које ће повлачити САД и НАТО, као „победници” у рату „без испаљеног метка”.

Слика 7: Тампон зона између НАТО-а и Русије крајем Хладног рата

Извор: Форца Божидар, 2003:271.

1968. године били су врхунац разједињености. Тако, поједине чланице ВУ, посебно Пољска, Румунија и балтичке земље, па и сам СССР, постају погодно тло за *Covert Action* стратегију САД и НАТО.

Са Сlike 7 уочавамо да се између НАТО-а и Русије након Хладног рата налази „тампон зона” коју чине: земље централне и источне Европе, бивше чланице ВУ (Мађарска, Чешка, Словачка и Пољска); новоформиране државе настале на простору СССР-а (Естонија, Летонија, Литванија, Белорусија, Украјина и Молдавија) и балканске земље (Румунија, Бугарска, Албанија и СФР Југославија).

Временска дистанца од 1991. године до данас, показује нам да су САД и НАТО поступиле двојачко: 1) мирно освајање „тампон зоне” кроз центар и са севера и 2) разбијање СФР Југославије. Но, осврнимо се на стратешке концепте НАТО у том периоду.

Опстанак НАТО

Окончањем Хладног рата са сцене је нестао СССР и ВУ као кључни противник. Настала је ситуација у којој је дошло време да се САД „коначно” устолоче као светски хегемон. Међутим, познато је стратезима САД да владање светом из једног центра није могуће. Отуда, САД успевају да очувају НАТО као продужену руку своје моћи. Очување НАТО-а није само „логичан” поступак САД крајем Хладног рата, већ ту идеју налазимо у другом стратешком концепту Алијансе, из 1952. године. Када су хладноратовске претње по безбедност Западне Европе и САД, Совјетски Савез и ВУ, нестале са међународне позорнице, могло се очекивати да ће нестати и НАТО. Многи политичари и експерти градили су своје процене на изнетом ставу, не узимајући у обзир да је НАТО, скоро на почетку свога развоја, на састанку Северноатлантског савета у Лисабону фебруара 1952. године, донео *Декларацију о циљевима* у којој је, између осталог, наглашено да Алијанса није пројектована само због организовања припрема за одбрану од агресије Варшавског уговора, већ и ради сталности трајања. Заправо, већ тада је постојала идеја да се након престанка хладноратовских непријатељстава, главни НАТО капацитети концентришу на стварање услова и унапређење благостања народа у читавој међународној заједници³³.

Дакле, на основу наведене Декларације из стратешког концепта из 1952. године, а у складу са новонасталом ситуацијом крајем Хладног рата, САД, у тежњи да очувају НАТО, намећу се светској заједници као гарант светског мира и снага на коју Организација УН може да рачуна. Такав потез САД и НАТО, правно посматрано, заснован је на Глави VIII, посебно члановима 52. и 53. Повеље УН.

³³ *Declaration reaffirming the aims of the North Atlantic Treaty Organisation*, The Ninth Session of the North Atlantic Council, Lisbon, 25. February 1952.

Ширење НАТО-а и његова трансформација у безбедносни форум

Први стратешки концепт НАТО у постхладноратовској ери усвојен је већ у новембру 1991. године. У том концепту видљиви су први знаци прерастања Алијансе из одбрамбеног савеза у безбедносни форум. Први корак јесте напуштање класичног поимања одбране, названог *еластичан одговор*, у нови приступ који је у стратешком концепту (Рим, 1991) именован као *стратегија дијалога и сарадње*.

За разлику од претходних, *Стратешки концепт 1991* исказао је потпуно другачију перцепцију безбедносног окружења, у којем је претња од истовременог и потпуног напада по свим европским фронтима замењена мноштвом вишедимензионалних и вишесмерних претњи, које је било тешко проценити и предвидети, попут пролиферације оружја за масовно уништавање, прекида тока виталних ресурса, терористичких аката и саботажа. Док је окончање конфронтације на релацији Исток – Запад смањило могућност избијања највећег сукоба у Европи, са друге стране, а узимајући у обзир наведене претње, повећан је ризик од избијања различитих криза које захтевају брзо реаговање и развој нове стратегије у оквиру ширег приступа безбедности. *Стратешки концепт 1991* дефинисао је следеће задатке Алијансе: (1) обезбеђење темеља безбедне Европе; (2) очување трансатлантског форума за консултације по питањима која се тичу безбедности; (3) одвраћање и одбрана и (4) одржавање стратешког баланса у Европи³⁴.

Главна новина *Стратешког концепта 1991* огледа се у препознавању могућности за постизање НАТО циљева политичким средствима у проширеном приступу безбедности, који у себи обједињује политичку, економску, социјалну и одбрамбено-војну димензију и условљава три међусобно повезана и подржавајућа елемента безбедносне политике савезника: дијалог, сарадњу и колективну одбрану.

Дијалог и сарадња представљени су као основно средство спречавања избијања сукоба, унапређења међусобног разумевања и поверења, управљања кризама и успостављања истинског партнерства у решавању заједничких безбедносних проблема. НАТО је разматраним стратешким концептом предвидео да његове војне снаге могу допуњавати или појачавати политичке акције унутар широког приступа безбедности и тако допринети управљању кризама и њиховом мирном

³⁴ М. Глишић, оп. цит., стр. 70.

решавању. Одлука НАТО-а да се ангажује изван зоне дефинисане чланом 6. Вашингтонског споразума, ради управљања кризама, представља најзначајнији аспект трансформације НАТО-а након Хладнога рата. Такође, проширењем некадашњим „противницима” из Источне Европе и отварањем Програма „Партнерство за мир” (1994), НАТО добија глобални значај у савременим међународним односима.

У практичној примени на терену, нови стратешки концепт Алијансе (1991) имао је посебан одјек у рату у Заливу (1991) и при разбијању СФР Југославије, које је почело 1991. године. Ангажовање САД и Алијансе у рату против Ирака (1991), бивши амерички председник Буш (старији) окарактерисао је као стварање „новог светског поретка”. Тај светски поредак, заснован на доминацији САД, многи аналитичари именовали су као доба униполаризма у међународним односима. С друге стране, водеће земље чланице НАТО-а (Немачка, Велика Британија и САД) директно су подржале разбијање СФРЈ, што ће, касније, резултовати и оружаним нападима на српску страну у Босни и Херцеговини и Хрватској, а кулминацију доживети у агресији Алијансе на СРЈ 1999. године.

Између два стратешка концепта (1991 и 1999) НАТО је предузео бројне иницијативе које су имале јединствен циљ – *ширење на исток*. Кључне НАТО иницијативе у том периоду јесу програм *Партнерство за мир* и *Студија о проширењу НАТО*.

Програм *Партнерство за мир* заснован је на стратешком концепту из 1991. године, покренут је од стране САД октобра 1993. године, а озваничен је на Бриселском самиту НАТО, одржаном 1994. године, под геслом да овај програм *иде даље од дијалога и сарадње – ка истинском Партнерству за мир*³⁵. Иако увијен у „обланду” партнерства у домену безбедности, програм Партнерство за мир, практично, био је први корак ка пријему нових чланица у НАТО, пре свега продором Алијансе кроз центар „тампон зоне” ка Русији.

Прва земља која је постала чланица програма Партнерство за мир долази са Балкана – Румунија³⁶. Касније, готово све земље Европе,

³⁵ Videti: „Poziv na Partnerstvo za mir”, u: Branislav Milinković (ur.), NATO i Partnerstvo za mir, Međunarodna politika, Pravni fakultet, Fakultet političkih nauka, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Centar za strategijske studije, Beograd, 1996, str. 241.

³⁶ Румунија је постала чланица Партнерства за мир 26. јануара 1994. године, а исте године и чланица НАТО. (*Шта је партнерство за мир*, ИСАК фонд, Београд, 2010).

па и Русија постају чланице тог програма, иако је НАТО са Русијом (као и Украјином) склопио посебне споразуме о сарадњи.

Подстакнути развојем програма Партнерство за мир, стратегији Алијансе, септембра 1995. године, усвајају *Студију о проширењу НАТО*³⁷. Глава 5 наведене студије детаљно се бави условима за пријем у чланство Алијансе. Војни аспект Студије, у глави 5, посебно указује на обавезе нових НАТО чланица, односно да буду спремне да поделе ризике, одговорности, корист и терет заједничке безбедности и колективне одбране, као и да примењују НАТО стратегију усвојену у стратешком концепту. У том смислу, врло је важан домен стандардизације који треба да испуне кандидати за чланство у НАТО. Реч је о преко 1.200 разних споразума и публикација о стандардизацији којих би се морале придржавати нове чланице Алијансе³⁸.

Плодови развоја стратешког концепта 1991, програма Партнерство за мир, као и Студије о проширењу НАТО долазе 1999. године, на 50. годишњицу формирања Алијансе. Та година, као врхунац моћи САД и НАТО, обележена је: пријемом три нове чланице – Мађарска, Чешка и Пољска; НАТО агресијом на СРЈ; и усвајањем новог стратешког концепта – 1999.

Чињеница је да су све земље централне и источне Европе, као и већина држава насталих на простору бившег СССР-а и СФРЈ, декларативно и суштински исказале стратешко опредељење за чланство у евроатлантским интеграцијама, пре свега у ЕУ, али и НАТО. Такође, чињеница је да су све социјалистичке државе Европе, чланице ВУ или новонастале на простору СССР и СФРЈ, пре уласка у ЕУ постале чланице НАТО. У таквој ситуацији, а у процесу продора кроз центар „тампон зоне” са Русијом, НАТО, 12. марта 1999. године, прима у чланство Мађарску, Чешку и Пољску. Пољска и Мађарска имале су изузетну кампању за пријем у Алијансу и провериле су став народа на референдуму. Чешка је избегла такав модел³⁹.

Непуне две недеље након пријема Мађарске, Чешке и Пољске у своје чланство, НАТО је, 24. марта 1999. године, извршио агресију на СР Југославију. Био је то оружани напад на једну суверену државу изван евроатлантске зоне, непримерен у историји ратовања у смислу односа снага. НАТО агресија на СРЈ извршена је без мандата Савета

³⁷ *Study on NATO Enlargement*, Brussels, 3 September 1995, Internet, <http://www.nato.int/docu/basictxt/enl-9501.htm>, (17.10.2020)

³⁸ Исто.

³⁹ <http://www.h-alter.org/vijesti/mora-li-vlast-raspisati-referendum-za-ulazak-u-nato> 20.10.2020.

безбедности УН, противно члану 5. Вашингтонског уговора о формирању Алијансе, али и противно уставима земаља чланица које су у агресији учествовале⁴⁰. Било је то класично демонстрирање силе у предвечерје 50. рођендана Алијансе.

Априла 1999. године, НАТО је усвојио нови Стратешки концепт – *Стратегија сарадње* (кооперативност) у *безбедности*. За разлику од Стратешког концепта 1991, који је донет у времену ентузијазма, када се сматрало да је време сукоба и подела у Европи прошло и, у складу са тим, само су овлаш назначене поједине претње по безбедност Алијансе, стратегија кооперативне безбедности осам година касније знатно већу пажњу посвећује процени безбедносног окружења. Као основне претње безбедности препознате су: неизвесност и нестабилност унутар евроатлантског региона и око њега, могућност избијања регионалних криза, економска и политичка нестабилност, тероризам, етнички и верски сукоби, кршење људских права, пролиферација оружја за масовно уништавање и савремених технологија, напади на информационе системе, организовани криминал и прекид токова снабдевања важних ресурса⁴¹.

Да би у пракси имплементирао стратегију кооперативне безбедности и одговорио приказаним претњама, НАТО је Стратешким концептом 1999 донекле редефинисао своје задатке из 1991. и представио их као: (1) обезбеђење основе за стабилну безбедност евроатлантског простора; (2) очување трансатлантског форума за међусобне консултације чланица о свим питањима која се тичу безбедности; (3) одвраћање и одбрана; (4) управљање кризама и (5) унапређење партнерстава, сарадње и дијалога⁴².

Практично испољавање новог стратешког концепта НАТО (1999) евидентно је широм света, посебно у сукобима и Ираку и Авганистану. НАТО, очевидно, све више напушта оквир члана 5. Вашингтонског споразума и постаје „светски полицајац”. С друге стране, НАТО је 2004. године спровео највеће проширење од оснивања, када је у чланство примљено нових седам држава, од којих су две са Балкана: Румунија и Бугарска, а једна настала на простору бивше СФРЈ

⁴⁰ Од 19 чланица колико је бројао НАТО приликом агресије на СРЈ, њих 13 је непосредно учествовало у борбеним дејствима.

⁴¹ М. Глишић, оп. цит., страна 71.

⁴² *The Alliances Strategic Concept Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*. Washington D. C, 23–24 April 1999, Part I – The Purpose and Tasks of the Alliance, paragraphs 10.

– Словенија. Такође, пре најновијег стратешког концепта (2010), НАТО је у своје чланство (2009) примио и Албанију и Хрватску.

С обзиром на то да се операције у Авганистану нису одвијале жељеним темпом, већ 2006. године нараста потреба да се у Алијанси покрене расправа о проширењу члана 5. Вашингтонског уговора, односно редефинисања улоге НАТО-а. Такође, нови моменти који су изискивали потребу усвајања новог стратешког концепта НАТО јесу и: 1) развој европског одбрамбеног идентитета и 2) разматрања о будућим односима НАТО-а и Русије. У складу с претходно наведеним условима, на Самиту НАТО у Стразбуру 2009. године, донета је одлука да се формира Радна група за израду новог стратешког концепта. Радну групу предводила је бивша државна секретарка САД Медлин Олбрајт. Кључна питања која су постављена пред радну групу јесу: односи НАТО - Русија, односи НАТО - ЕУ, проблеми Турске (Кипар и кандидатура за чланство у ЕУ). Радна група је свој рад завршила у мају 2010. године и Генералном секретару НАТО-а доставила експертски извештај под називом *НАТО 2020: Осигурана безбедност, динамичан ангажман*.⁴³ Може се рећи да су НАТО чланице током припреме нацрта овог стратешког концепта биле подељене у три групе: *глобалисти* – заговарали су глобалну улогу Алијансе (САД, Велика Британија, Канада и Данска); *тврди заговорници начела колективне одбране* (Пољска и балтичке државе) и *пасивни, тихи и неопредељени* (Португалија, Шпанија, Грчка и Италија)⁴⁴.

Након усвајања *Стратешког концепта 2010*, у НАТО, слично као и у ЕУ, дошло је „замора од проширења”. Ово је правдано тиме да кандидати за чланство у Алијанси могу да компромитују члан 5. Вашингтонског споразума, јер је постало очевидно да је државама са Западног Балкана гаранција суверенитета виђена једино у НАТО-у.

Андејтовање Стратешког концепта 2010

У свим стратешким концептима НАТО, однос према Русији има примат над осталим питањима, која се увијају у „обланду” нових изазова, ризика и претњи, те потреба НАТО-а да шири савезнички и партнерски дух ка стабилности и безбедности у свету. Таква ситуација јесте и у доградњама Стратешког концепта 2010, која се одвијала сваке

⁴³ М. Глишић, оп. цит., страна 73.

⁴⁴ Исто.

две године⁴⁵ Не занемарујући однос НАТО према Русији, задржаћемо пажњу на Западном Балкану.

Дакле, од 2010. године на Западном Балкану су изван НАТО-а остале: Србија, Северна Македонија, Црна Гора и Босна и Херцеговина. На самитима НАТО од 2012. до 2019. године, на којима се расправљало о доградњи Стратешког концепта 2010, Западни Балкан почиње да се третира као *стратешки значајан регион*. У том смислу, у декларацијама које се издају са тих самита, уобичајено стоји да се НАТО залаже за стабилност региона и посебно подвлачи да ће КФОР остати на Косову (и Метохији) као гарант мира и стабилности. Међутим аналитичари другачије виде стратешки значај Западног Балкана за Алијансу: 1) геостратегијски – ојачати јужно крило НАТО-а према Блиском Истоку и Централној Азији, 2) стабилизација региона, 3) одговор на кризе, 4) смањење утицаја Русије у региону, поготово у Србији и Републици Српској.⁴⁶ Са чисто војног аспекта посматрано, земље Западног Балкана интересантне су за НАТО и из разлога спровођења програма „отворене границе” (*Open Borders*)⁴⁷, као иницијативе за брзо премештање снага Алијансе из региона у регион, пре свега у стратегији опкољавања Русије. Пријемом Црне Горе (2017), након Албаније и Хрватске, НАТО је заокружио излазак на Јадранско море, односно спречио Русији да то учини.

Након пријема Црне Горе (2017), изван НАТО-а остају: Македонија, Србија и БиХ. Иако привремени органи власти на Косову и Метохији стално исказују своју намеру да постану НАТО чланица, а Алијанса их у томе у сваком погледу подржава, ипак се о томе не пише, јер НАТО званично и није признао Косово. Пријем Македоније у НАТО отворен је након споразума те земље са Грчком око имена. Тако је Северна Македонија, као 30. чланица Алијансе, примљена 27. фебруара 2020. године. Однос према БиХ и Србији је различит. Кад је у питању БиХ, НАТО подржава *Ману пута* из 2009. године⁴⁸, иако се томе (у новије време) противи власт у Републици Српској. Што се Србије тиче, НАТО званичници, принципијелно, немају ништа против

⁴⁵ Чикаго 2012, Велс 2014, Варшава 2016 и Брисел 2018.

⁴⁶ Д. Вулетић, „НАТО и Западни Балкан”, *Војно дело*, 7/2018, стр. 44.

⁴⁷ Реч је о пројекту НАТО 4 x 30, у оквиру „Одбране у 360^о”, где се тражи отвореност граница за брзо размештање 30 механизованих батаљона, 30 ескадрила и 30 бродова, који треба да буду размешени у року од 30 дана. Видети: <https://bezbednost.org/publikacija/mobilnost-trupa-u-fokusu-nato-samita/> (20.10.2020)

⁴⁸ Видети: *Политичка анализа: Проширење НАТО на Босну и Херцеговину*, Friedrich Ebert Fondacija, Сарајево, 2012.

војне неутралности, која је након Резолуције Народне скупштине из 2007. године и званично ушла у стратешка документа 2019. године⁴⁹.

Иако се у декларацијама са НАТО самита (2012-2018) истиче стратешки значај Западног Балкана за Алијансу, аналитичари су ипак става да је то више политички став него стратешка одредница. У прилог наведеном говоре подаци: 1) НАТО нема своје оружане снаге, већ њих чине ефективни земаља чланица, који на Балкану нису посебно значајни и 2) кључне НАТО испоставе налазе се изван балканских држава, док се у региону користе само неке луке и покретне базе⁵⁰.

Сустретна стратешка опредељења балканских земаља и НАТО

Практично, ако се изузму Турска и Грчка, све балканске државе које су постале чланице Алијансе, учиниле су то након НАТО агресије на СР Југославију, 1999. године. Призната бугарска геополитичарка Тодорова тај чин именује „предкосовским и посткосовским циклусом”.⁵¹

Чињеница је да су све земље источне и централне Европе, након уједињења Немачке (1990), распуштања ВУ и распада СССР (1991), свој стратешки интерес виделе у евроатлантским интеграцијама. С обзиром на то да је НАТО опстао, а формално се успоставила ЕУ, тај интерес је сезао у чланство обе интеграције. Такав пут следиле су и све државе Балкана, изузев Србије. Такође, како смо већ истакли, чланство европских земаља социјалистичке провинијенције у ЕУ, до сада, ишло је преко претходног пријема у НАТО.

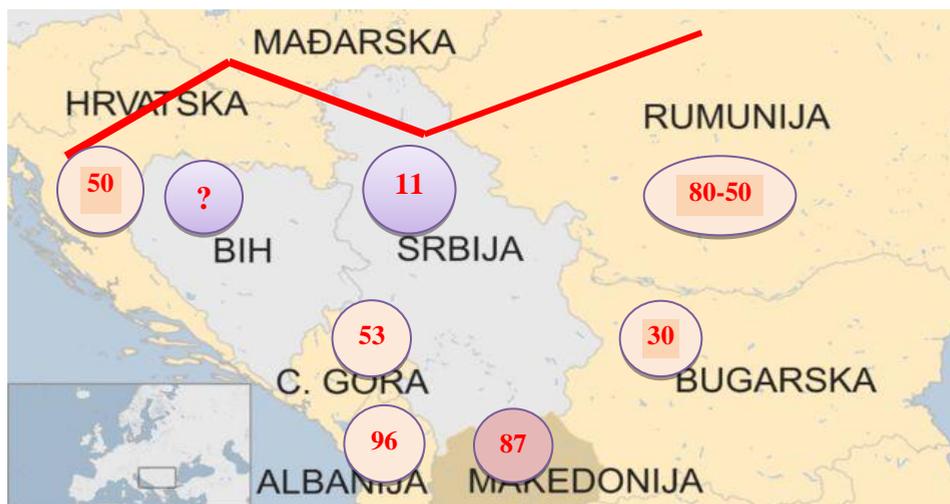
У складу са процедуром пријема у НАТО, а сходно успостављеним политичким системима у европским и балканским државама, чланство у међународним интеграцијама води преко најширег консензуса грађана – референдума. Чињеница је да су од

⁴⁹ Према *Стратегији одбране Републике Србије*, војна неутралност је један од одбрамбених интереса Републике Србије. Видети: „Службени гласник РС”, број 94/19.

⁵⁰ БиХ: Дубрава код Тузле, Мекгравен код Братунца и Бутмир код Сарајева; КиМ: Бондстил, Монти и Витина; С. Македонија: Криволак, Куманово (шпијунски центар); Румунија и Бугарска: Констанца, Варна, Пловдив (Гроф Игњатијон), Јамбол, Сливен и Велико Трново и Грчка: Лариса и Крит. Види: <https://www.ceas-serbia.org/sr/preuzeto/3626-koliko-je-balkan-uopste-vazan-za-nato> 20-10-2020.

⁵¹ Видети шире у: М. Тодорова, *Имагинарни Балкан*, Наклада Љевак д.о.о, Загреб, 2015.

бивших суседних земаља СФРЈ и новонасталих држава на њеном простору од 1991. године, само у Мађарској и Словенији спроведени референдуми о чланству у Алијанси. При томе, Словенија је чланство у НАТО, а као референдумско питање, вешто „уврила” заједно са чланством у ЕУ. У свим осталим балканским државама које су постале НАТО чланице, ту одлуку донело је највише законодавно дело – Парламент. О расположењу грађана балканских држава за чланство у НАТО постоје различити подаци (Слика 8).

Слика 8: Расположење грађана балканских земаља према чланству у НАТО

Извор: Аутор

У истраживању за потребе овог рада појављују се следећи подаци: 1) У Румунији је велико интересовање за НАТО (80%) спало на око 50% након бомбардовања СР Југославије од стране Алијансе; 2) У Бугарској, слично као у Румунији, расположење грађана било је још на нижем нивоу; 3) У Хрватској се опредељење грађана кретало око 50%, иако се сматра да је било и ниже; 4) У Србији је опредељење грађана на најнижем нивоу и креће се око 11%, према неким изворима је и ниже (9%); 5) Ситуација у БиХ је различита, с обзиром на то чији се подаци користе. Подаци из Федерације БиХ говоре о 70% грађана опредељених за НАТО, док подаци из Републике Српске истичу да је то опредељење на нивоу од око 50%; 6) Највеће опредељење грађана према чланству у НАТО исказано је у Албанији (96%) и Северној Македонији (87%). Нарастање расположења грађана Северне Македоније према НАТО

чланству посебно је евидентно након што ЕУ 2019. године није одредила датум почетка преговора о чланству са том земљом.

Упркос наведеним подацима, чињеница је да су политичке елите у свим балканским државама (изузев Србије после 2007. године и Републике Српске у БиХ, после 2012. године), декларативно и суштински биле за чланство у НАТО. Основни разлог таквог опредељења балканских земаља је вишеслојан, али се могу утврдити два основна критеријума: 1) уважавање односа моћи у међународним односима, посебно на простору Европе и 2) очување независности и територијалне целовитости, посебно за државе настале на простору бивше СФРЈ.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

НАТО је ушао у осму деценију свог постојања, променом основне улоге из одбрамбеног савеза у безбедносни форум. Промена те улоге у складу је са променом кључног противника, односно уместо СССР-а и Варшавског уговора, кључни безбедносни ривал Алијанси постала је Русија. У таквим условима, мењао се и однос НАТО-а према балканским државама, које су од непријатеља, постепено постајале савезници и партнери Алијансе.

Чињеница је да од балканских држава само БиХ и Србија нису постале НАТО чланице. Алијанса подстрекава БиХ да наставе Мапу пута ка чланству у НАТО, док се према Србији примењује неутралан став. Међутим, кључ свих активности НАТО-а на Балкану, и сада на Западном Балкану, јесте елиминисати утицај Русије у региону.

У складу са наведеним, без експлицитног закључивања, изводе се премисе из истраживачки поткованог текста, које се могу формулисати на следећи начин:

- НАТО је формиран 1949. године, као одбрамбени савез 12 земаља, у складу са чланом 51. Повеље УН, односно као алијанса за одбрану Европе од СССР-а, а касније и Варшавског уговора;

- Пола века страха, познатог као Хладни рат, протекло је у одмеравању моћи НАТО и ВУ, при чему је Алијанса проширена за четири државе, од којих су две балканске (Турска и Грчка, 1952), а ВУ остао без једне, такође балканске државе (Албанија, 1968);

- Исход Хладног рата, у почетку, изненадио је и „победника” (запад) и „побеђеног” (исток), при чему се „победник” брже снашао. С обзиром на то да је „нестао” противник (СССР и ВУ), а да би

„победник” (САД, пре свега) учврстио своју позицију, НАТО опстаје, али не као одбрамбени савез, већ као безбедносни форум. Свакако, прерастање НАТО-а из одбрамбеног савеза у безбедносни форум „оправдано” је Главом VIII Повеље УН;

- У првих 50 година постојања НАТО-а, балканске државе (осим Турске и Грчке) нису биле у фокусу Алијансе из објективних разлога и због стратешких пројекција Алијансе. Објективни разлог лежи у чињеници да је већина балканских земаља била у саставу ВУ. Стратешки приоритет НАТО-а није био на Балкану, већ је усмерен ка Централној и Источној Европи;

- Демонстрација хегемоније САД у међународним односима, као и приказ НАТО-а као безбедносног форума, свој драстични исказ има у агресији на СР Југославију 1999. године. Тај чин застрашио је све европске државе које нису биле НАТО чланице, а посебно новоформиране државе на простору бившег СССР-а и бивше СФРЈ;

- После НАТО агресије на СР Југославију, његово ширење на Балкан јесте део сусретне стратегије Алијансе и балканских држава. Све балканске државе које су постале НАТО чланице, чиниле су то мимо референдума, односно политичком вољом елита на власти, изгласаном у већински утврђеним парламентима;

- Два су кључна разлога уласка балканских земаља у НАТО: 1) уважавање моћи у међународним односима и 2) очување сопствене независности и територијалне целовитости. И НАТО и балканске државе које су постале његове чланице имају исти циљ – елиминисати утицај Русије у региону.

Да ли ће Балкан бити „срећнији”, стабилнији и безбеднији у Западној алијанси (НАТО и ЕУ), него што је био у склопу Отоманског царства, показаће време. Историја нас учи да у међународним односима нема крајњих решења.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов, С., *Постхеројски рат запада против Југославије*, ИДИ, Ветерник, 1997.
2. Вулетић, Д., „НАТО и Западни Балкан”, *Војно дело*, 7/2018, стр. 44.
3. Гајић, Д., *Процес ширења НАТО у Европи*, МП, Београд, 3/2009, стр. 274-294.

4. Гиговић, Љ. и Секуловић, Д., „Војногеографски положај Србије према суседима”, *Зборник радова са Скупа са међународним учешћем Проблеми и изазови савремене географске науке и наставе*, Географски факултет, Београд, 2011, стр. 85-93.
5. Глишић, М., „Нови стратешки концепт НАТО – Активно ангажовање и модерна одбрана”, *Војно дело*, јесен/2011, стр. 68.
6. Деспотовић И., *Црна Гора и НАТО*, Матица, Подгорица, лето 2012, стр. 20.
7. *Declaration reaffirming the aims of the North Atlantic Treaty Organisation*. The Ninth Session of the North Atlantic Council, Lisbon, 25. February 1952.
8. Кековић, З., Димигријевић, И., *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*, Факултет безбедности, Београд, 2017, стр. 271.
9. „Poziv na Partnerstvo za mir”, у: Branislav Milinković (ur.), *NATO i Partnerstvo za mir*, Међународна политика, Правни факултет, Факултет политичких наука, Институт за међународну политику и привреду, Центар за стратегијске студије, Београд, 1996, стр. 241.
10. *Политичка анализа: Проширење НАТО на Босну и Херцеговину*, Friedrich Ebert Фондација, Сарајево, 2012.
11. Степић, М., *Западни Балкан или пример геополитичког манипулисања*, доступно на: <http://www.ceorom-istina.rs/globalizam/politicki-procesi/zapadni-balkan-ili-primer-geopolitichkog-manipulisan/?lang=lat> (19.10.2020)
12. *Стратегија одбране Републике Србије*, „Службени гласник РС”, бр. 94/19.
13. *Study on NATO Enlargement*, Brussels, 3 September 1995, Internet, <http://www.nato.int/docu/basicxt/enl-9501.htm> (17.10.2020)
14. Тодорова, М., *Имагинарни Балкан*, Наклада Љевак д.о.о, Загреб, 2015.
15. *The Alliances Strategic Concept Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*. Washington DC, 23–24 April 1999, Part I – The Purpose and Tasks of the Alliance, paragraphs 10.

16. Форца, Б., *Војни фактор међународних односа и његов утицај на развој Војске Југославије*, докторска дисертација, Војна академија, Београд, 2003, стр. 320.
17. Форца Б., *Војни фактор безбедности у региону*, тематска монографија „Интегрална безбедност Републике Србије”, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2017.
18. ФМ 34-1, <https://fas.org/irp/doddir/army/fm34-1/ch6.htm> (10.10.2020)
19. ФМ 100-20, <https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/100-20/10020ch1.htm> (10.10.2020)
20. *Шта је партнерство за мир*, ИСАК фонд, Београд, 2010.
21. http://www.rtv.rs/sr_lat/magazin/cercil-spustena-je-gvozdena-zavesa_9581.html (19.10.2020)
22. http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document__ci/2016-05/povelja_un_cir.pdf (10.10.2020)
23. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/nato/o-nato-u-sjevernoatlantski-ugovor/> (19.10.2020)
24. <https://rs.rbth.com/istorija-rusije/85818-koliko-je-mocan-bio-varsavski-pakt-sovjetski-nato> (20.10.2020)
25. <https://povijest.hr/nadanasnjidan/zanimljivi-detalji-o-saveznickej-konferenciji-u-potsdamu-1945/> (10.10.2020)
26. <https://www.facebook.com/notes/kompletno-rusko-naoru%C5%BEanje/hladnoratovska-trka-u-naoru%C5%BEanju-i-sporazum-o-kontroli-naoru%C5%BEanja/1831599380456956/> (19.10.2020)
27. <http://www.h-alter.org/vijesti/mora-li-vlast-raspisati-referendum-za-ulazak-u-nato> 20.10.2020.

НАТО И ПРОЈЕКАТ „ВЕЛИКЕ АЛБАНИЈЕ”

Сажетак: Сједињене Америчке Државе и Велика Британија, преко НАТО-а и ЕУ, деценијама чине све да доврше окупацију Косова и Метохије и да лажну државу Косово учлане у УН, уз пристанак власти Србије, кроз тзв. правно обавезујући споразум. Остатак обогаљене Србије намеравају да последњи укључе у НАТО и елиминишу било какво присуство и утицај Руске Федерације и НР Кине. Та стратегија је доминантна након проблематичног „Вашингтонског споразума”, када је власт Србије учинила велики стратешки заокрет, губећи део суверенитета државе кроз неконтролисано приближавање Западу, првенствено САД-у. Истовремено, власт Србије континуирано се дистанцира од Русије и Кине које су до сада суштински браниле опстанак Косова и Метохије у саставу Србије. Под плаштом великих америчких инвестиција на Балкану, развоја и спровођења тзв. „малог Шенгена” на „западном Балкану”, изграђују се претпоставке за остваривање циљева НАТО-а на Балкану и изградњу тзв. „Велике Албаније”. У том процесу лажне регионалне сарадње и развоја, Србија губи суштинску контролу над Косовом и Метохијом, огромну вредност преко 800 милијарди евра. Када се томе дода штета настала НАТО агресијом која се процењује на око 100 милијарди евра, видимо да се ради о ненадокнадивом материјалном губитку који се покрива добијањем „повољних” кредита из САД и лажних инвестиција за изградњу инфраструктуре за потребе НАТО-а, енергетике САД, Албаније и лажне државе Косово. То је пут страдања Србије и српског народа који може имати несагледиве духовне, политичке и безбедносне последице. Идеја тзв. „Велике Албаније” мора да нестане на Косову и Метохији, а не да се потхрањује формирањем лажне државе Косово.

Кључне речи: НАТО, „Велика Албанија”, Косово и Метохија, Република Србија.

УВОД

Све је више индикатора који указују на то да је америчка демократија формална, те да иза званичне власти отуђени и корумпирани центри моћи настоје да спроводе одлуке у функцији

¹ Проф. др Митар Ковач, директор Евроазијског безбедносног форума

интереса отуђених центара моћи. Због тога, свет сваким даном постаје нестабилнији и налази се у зони високог ризика избијања регионалних ратова који могу угрозити светски мир и нанети човечанству несагледиве последице.

Логика рата и даље је окосница размишљања глобалистичких центара моћи на Западу, првенствено америчких и британских политичких и војних стратега, јер континуирано гомилају НАТО снаге на границама Руске Федерације, као да на тај начин могу променити стварност настанка мултиполарног света. Отуда настојања САД да дискредитују разговоре између председника Путина и председника Трампа. Ти центри моћи на Западу не желе да се одрекну спровођења насилне глобализације у свету и инструментализације САД, НАТО и ЕУ, у том процесу.

Сви ти глобални процеси рефлектују се интензивно на политичке, економске и безбедносне процесе на Балкану. Процес распада и разбијања бивше СФРЈ последица је деловања глобалиста, водећих сила НАТО-а и комуниста који су махом били сепаратисти и шовинисти, посебно ојачани екстремним национализмом у Словенији и Хрватској. Тај процес се постепено проширио на целу државу. Корени комунистичког шовинизма и социјал-национализма уграђени су у стратегију деловања Комунистичке партије Југославије, преточени у одлуке Другог заседања АВНОЈ-а и на крају рата у исцртавање републичких граница. Те границе исцртане су тенденциозно да би се разбио српски етнички простор и промовисале неке нове нације и верске заједнице које немају историјско упориште.

Комунисти су, у суштини, засејали семе зла и братоубиства, а не тзв. братства и јединства. Они су постепено створили услове за дезинтеграцију бивше СФРЈ по тзв. републичким границама, а ево данас уз подршку Запада раде на одвајању Косова и Метохије из састава Србије.

Србија је била једина република у СФРЈ која је имала у свом саставу две аутономне покрајине. У Хрватској је требало да се, по истим критеријумима, формира најмање пет аутономних покрајина, али Јосип Броз то никада није дозволио. Уставом СФРЈ и надлежностима република изграђене су претпоставке за распад државе. Да је било искрене намере комуниста да се очува Југославија, не би ни постојале републике него регије по економским и привредним специфичностима, а не по етничким границама.

Југославија је разбијена под снажним утицајем Запада, пре свега Немачке и уз учешће националсоцијалистичких сепаратистичких

политичких елита у Словенији, Хрватској и на простору Косова и Метохије. Сепаратистички проблеми били су изражени више деценија на Космету, да би ескалирали 1998. године и довели до НАТО агресије 1999. године. У складу са интересима водећих држава НАТО промовисана је независност лажне државе Косово 2008. године. Све до данас, НАТО и већи део ЕУ спроводе континуирану кампању да се та лажна држава Косово прими и у УН, те да, на посредан начин, и власт Србије прихвати то решење, односно да се томе не противи.

Деловањем бројних политичких странака на власти и у опозицији, медијски се припрема јавност у Србији да је то „цена европског пута” Србије, њеног развоја и „светле будућности”, да не постоји никаква друга прихватљива алтернатива. Ради спровођења те стратегије, кроз институције НАТО и ЕУ, врши се велики притисак на власт у Србији да постепено чини уступке све до коначног решења у складу са интересима водећих држава Алијансе. Данас се у Србији без срама отворено тражи предаја и издаја Косова и Метохије. Нажалост, поједини уцењени политичари све више то прихватају као нужност и једино имају проблем како да „убеде народ” да остану на власти, како не би сносили последице. Дакле, на сцени јесте отворено противуставно деловање многих субјеката и појединаца у Србији, који скоро системски шире дефетизам у могућност очувања Косова и Метохије у границама Србије. Такав однос појединих политичких субјеката није забележен у савременој историји.

Запад је планирао да уложи још већа финансијска средства у медијску пропаганду, рад невладиних организација, политичких странака и појединаца, који су спремни да у Србији промовишу НАТО и зависност судбине народа и државе од односа према Алијанси, пре свега према САД. Народу се индиректно прети могућим новим насиљем Албанаца на Космету или увођењем санкција Запада ако се инсистира на очувању суверенитета Србије. Србија и српски народ налазе се на историјској раскрсници, при чему је власт, кроз потписивање тзв. Вашингтонског споразума, направила стратешки заокрет. Цена тог заокрета може бити, у блиској будућности, губитак Косова и Метохије и гушење српских националних интереса у Црној Гори и у Републици Српској. Српски народ то вероватно неће примити на миран начин и то може резултирати масовним отпором према власти, непредвидивим последицама и поништавањем потписаних неуставних споразума у будућности.

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ ИДЕЈЕ „ВЕЛИКЕ АЛБАНИЈЕ” НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Актуелно стање тзв. великоалбанске идеје и стратегије не може се разумети без сагледавања историјског контекста. Област Косова и Метохије насељена је још од раног средњег века хомогеним српским становништвом. Већ прве српске државе, у IX, X, XI веку и касније окренуте су према Косову и Метохији. Под византијском влашћу, све до коначног укључивања у оквире српске државе Немањића крајем XII и почетком XIII века, Космет је у етничком погледу српска земља. То се потврђује на основу историјских докумената (повеља српских владара), и топономастичким истраживањима. Сви стари топоними Косова и Метохије су претежно словенског порекла. Покретљиве групе сточара албанске народности, углавном римокатоличке вероисповести, чиниле су занемарљиво мали проценат, око 2% од укупног броја становништва, и то у западним деловима области, на планинама данашњег граничног албанско-српског подручја. Веома мало је било албанских занатлија, рудара и трговаца у градовима и већим насељеним местима.

Етничка хомогеност Космета у средњем веку и густа насељеност територије били су у функцији брзог успона, све до улоге централне државне, политичке, економске и културне области српског народа. Српска православна црква, од самог свог оснивања, допринела је да се косметска област трајно чува као српска земља, јер је нераскидиво урезана у национални идентитет. Главни династички манастири-задужбине (Грачаница, Богородица Љевишка, Бањска, Дечани, Арханђели) са иконографским атрибутима државне суверености и континуитета српске власти („лоза Немањића”) и са моштима канонизованих владара, уз Велику цркву (Пећку патријаршију) где су мошти светих поглавара, националне цркве са многобројним другим манастирима и густом мрежом малих парохијских храмова на читавој територији Космета и суседних крајева, представљају основ на коме се формирала и учвршћивала национална свест српског народа, градио његов не само национални него и културни идентитет. Зато су ту споменици овако густо концентрисани и распоређени, као међаши националне земље. Они су остали сведоци и после албанског пустошења и још увек су жива упоришта духовности и националне самосвести српског народа. Зато данас није разумно када атеисти и сатанисти убеђују верни српски народ да треба да се одрекну Косова и Метохије.

Споменици српске архитектуре и сликарства на Космету спадају у највиши ниво средњовековне европске уметности, а

књижевно стварање у овим крајевима представљала главни ток српске писане речи, који је обликовао свест српског народа у средњем веку. С правом је речено једном приликом (у Меморандуму Србије амбасадорима европских сила у Лондону, 1913. године) да је ова област за српски народ нешто као „Света земља”. Срби су управо на овом подручју у Средњем веку достигли висок ниво цивилизације и на тим достигнућима почива европски и хришћански идентитет српског народа.

Стање на Космету не мења се битно ни у доба турске инвазије осамдесетих и деведесетих година XIV века. Етнички односи остају исти, а српски карактер области није доведен у питање. За разлику од Албаније, где је Ђорђе Кастриот (Скендербег) средином XV века покушао да, са ослоном у албанском народу, уједини албанске феудалце за отпор против Турске, Космет је био етнички још увек српска земља и делио је политичку судбину осталих српских области у Деспотовини Лазаревића и Бранковића. Антропонијска проучавања изворних турских пописа (тефтера) из XV века показују да је линија данашње државне границе између Србије и Албаније на свом северном сектору углавном подударна са тадашњом етничком међом између Срба и Албанаца. То није случај са областима око Скадра, па све до Драча, које су већином биле насељене српским становништвом.

Национално буђење Албанаца под Отоманском империјом имало је намеру и да обједини територије на које је доведен албански народ да живи. Због подаништва и верног односа према Османском царству суседни народи су потискивани и прогоњени зарад повећања животног простора за Албанце. Тако се и простор Јужне Србије, Косова и Метохије у више наврата осветничким походима Турака празнио кроз српске сеобе. Албанци су желели да искористе такво стање и да формализују обједињавање и стављање тих територија под своју контролу. Призренска лига основана је 10. јуна 1878. године са циљем уједињења свих Албанаца у један велики албански вилајет. Затражена је аутономија од Османске империје која би територијално објединила четири вилајета у којима су тада живели Албанци: Битољски, Косовски, Јањински и Скадарски. Друга албанска лига основана је у току немачке окупације 1943. године, а трећа 1946. године у Њујорку. Све три лиге десиле су се под окриљем великих империјалних сила од Отоманског царства, нацистичке Немачке, па до НАТО-а и ЕУ.

Сваки покушај стварања „Велике Албаније”, која би, поред већ постојеће албанске државе, обухватала и српско Косово и Метохију, Прешево и Бујановац, Источне области Црне Горе (Плав и Гусиње, Тузи, Улцињ, све до Бара), западни део садашње Македоније,

укључујући и Куманово, и северозападни део Грчке, довео би до хаоса на Балкану и дестабилизације Европе. Као што се распад бивше СФРЈ није могло обавити без погубног етничког и верског рата, тако би и сваки покушај практичног остварења идеје „велике Албаније” био увод у још крвавији етнички рат у централном делу Балкана.²

Косово и Метохија није само једна од области које чине Србију. Косово и Метохија су српско национално огњиште и света земља и у том погледу Косово и Метохија су за Србе и Србију исто што су Јерусалим и Зид плача за Јевреје и Израел. Поред православља и светосавља, Косово и Метохија су трећи битан чинилац српског националног идентитета. Отуда би губитак Косова и Метохије представљао не само разарање српске националне свести него и озбиљну претњу самом опстанку Срба као народа. Без Косова и Метохије српски народ био би много другачији, ако би уопште и могао бити народ какав је то до сада био.

Губитак националног стожера и историјског језгра државне територије довели би Србе у велика и страшна искушења. Они би Косово и Метохију сматрали само привремено окупираним територијама које би кад тад по сваку цену ваљало повратити. Отуда би између Србије и те нове „Велике Албаније” било успостављено трајно стање потенцијалног оружаног сукоба које би се сваког тренутка могло преобратити у рат. Актуелно отварање границе и тзв. „мини Шенген” не могу залечити ране Косова и Метохије нити суштински успоставити тзв. „Велику Албанију”.

Образовање тзв. „Велике Албаније” у блиској будућности био би невиђени изазов српском народу.

Подршка која из исламских земаља долази тзв. „Ослободилачкој војсци Косова” (ОВК) и лажној држави Косово указују на то да се растуће националне аспирације оствариване терористичким методама лако могу прелити у једну национално-верску стратегију, која подразумева потпуну верску и етничку дискриминацију немуслиманских и неалбанских мањина. Стога је од пресудне важности да се постојећи баланс снага на Балкану очува и не дозволи стварање тзв. „Велике Албаније. У таквој творевини Европа би се веома брзо суочила са алжирским сценаријем одбацивања европских вредности.³

² *Припрема и извођење противтерористичких дејстава на Косову и Метохији 1998. године*, Институт ратне вештине, ГШ ВСЦГ, Београд, 1998, стр.10-16.

³ Исто, стр.16-20.

Питање албанских мањина у државама у суседству Албаније треба решавати реципрочно, међдржавним споразумима, на начин како је то већ учињено у случају мађарске мањине у Румунији. У том смислу треба да се усмери притисак и деловање УН, ЕУ и најјачих светских сила, пре свих САД.

Остваривањем пројекта „Велике Албаније” и последицама које би он неминовно изазвао, угрозили би се витални интереси НАТО-а на његовом јужном крилу, а тиме и цео систем европске интеграције. С

друге стране, омогућио би се продор исламског фундаментализма, пре свега из Алжира и сепаратистичког и сецесионистичког деловања на Косову и Метохији и у западном делу Северне Македоније, што би захтевало укључење до 20.000 војника НАТО и САД са крајње неизвесном мисијом и великим материјалним трошковима и могућим жртвама. Таква политика води ка сукобу унутар европског дела НАТО-а и ОЕБС-а са видном кризом у стратегији и деловању. Мисија УН на југоистоку Европе била би тешко изводљива чак и када би добила сагласност Савета безбедности.

РЕГИОНАЛНИ КОНТЕКСТ ДЕЛОВАЊА НАТО-а ПРОТИВ СРПСКИХ НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА

Распад бивше СФРЈ био је све време стратешки осмишљен и вођен од стране водећих НАТО чланица. Преко НАТО-а инструисане су водеће чланице Европске заједнице како да делују на међународној сцени. Немачка и Велика Британија подржавале су сецесионистичке покрете у бившој СФРЈ, под плаштом демократске транзиције. Под утицајем Бадинтерове комисије озваничене су тзв. авнојевске границе социјалистичких република као међудржавне, чиме је оспорено право на самоопредељење српском народу који је био конститутивни народ у Хрватској и Босни и Херцеговини. На тај начин перфидно је разбијан српски етнички простор. Процес није завршен, а НАТО није дозволио да једино границе Србије остану непромењиве. Настављена је подршка албанским терористима и сецесионистичком покрету Албанаца на Косову и Метохији. На тај начин НАТО је био и остао главни противник очувања српских виталних националних вредности и интереса. Кроз историју Турска и нацистичка Немачка одвајали су Косово и Метохију од српског народа. На сличан начин, кроз перфидну окупацију данас то чини НАТО, па је постао омражена организација у мислима и души српског народа. НАТО је непосредно подржао операције Хрватске војске и деловање тзв. ОВК на Космету, када је укупно прогнано око 480.000 Срба, који се углавном нису вратили у своје домове. На тај начин НАТО је непосредно учествовао у злочинима и етничком чишћењу српског народа, а наставио је злочине кроз агресију 1999. године.

Према последњим истраживањима, 87% грађана Србије је против учлањења Републике Србије у НАТО. Водећи политички и војни стратези на Западу, пре свега у САД, не желе да се помире са стварношћу, јер им се то не уклапа у стратешки концепт даљег наступа према Русији и потребу потпуне контроле Балкана.

Будућност европских интеграција Србије све више се индиректно условљава потребом интеграција у НАТО. У том смислу потребан је „правно обавезујући споразум са Приштином” и дистанцирање од Републике Српске, уз подршку ревизији Дејтонског споразума.

У контексту нове стратегије наступа НАТО према Србији јесте и припрема „српских интелектуалаца”, јавних личности, појединих универзитетских професора и лобиста, који уз помоћ медија износе анализе и процене, као и катастрофалне одлуке власти. То је пут како да се НАТО, на нов начин, приближи грађанима Србије, и поред очигледног зла и последица које је нанела управо та организација.

Стратези у НАТО-у и политичари водећих држава Алијансе не могу да разумеју како се тај српски народ више деценија опире, а окружен је чланицама НАТО. Због тога је на пречац и Црна Гора увучена у НАТО, мимо воље народа, анационалном и монтењегринском политиком и насиљем Мила Ђукановића, уз подршку дела албанског и муслиманског народа. У Северној Македонији је ненародни режим уз притиске великоалбанских фактора пристајао на хитно укључење те полувазалне државе у НАТО, такође мимо воље народа.

Противљење Републике Српске укључивању БиХ у НАТО, на Западу сматрају препреком коју је потребно хитно елиминисати. Након диригованих промена у Црној Гори, Македонији, БиХ и лажној држави Косово, Србија би дошла на ред да то прихвати или да се суочи са новим сценаријима растакања државе и српског националног бића.

Српски народ, руковођен идејом слободе, правде, независности, војне неутралности не жели да постане део агресивне војнополитичке организације која угрожава друге народе и државе и која чини све да још дубље подели Европу и гурне европске народе у крвави рат коме се не зна крај и обим последица по будућа поколења.

На срећу, све више је у Европи политичара, странака, невладиних организација, јавних угледних личности и држава који виде куда води сукобљавање које су наметнуле САД и Велика Британија. Два светска рата су до те мере унесрећила Европу да би јој било какав нови светски или регионални рат угрозио будућност и опстанак. Иако је најразвијенији континент на свету, убрзо би Европа постала опустошена, разорена и враћена у прошлост, без наде за просперитет и срећу потомства. Европска унија и европски народи, уколико не уоче да се гурају у сукобе мимо своје воље, сносиће одговорност за последице пред будућим генерацијама и пред историјом.

Поједине европске државе све су више свесне несреће која им се припрема и нису спремне да учествују у болесним освајачким пројектима дела администрације и неформалних центара моћи тзв. дубоке државе у САД и Великој Британији, које злоупотребљавају ЕУ и НАТО. У већини европских држава на власт се, медијском пропагандом и лобирањем, доводе појединци који нису израз воље народа нити су његови изворни политички представници. У суштини, они опонашају реалну власт, а делују по налозима и смерницама из англосаксонских центара моћи и администрације. Европска унија има шансу да преживи једино ако се суштински реформише и истргне испод смртног загрљаја глобалиста из Европе и САД и укине сулуду линију поделе и сукобљености према Руској Федерацији. Слободна сарадња народа и држава на евроазијском простору и очување мира јесу услови општег прогреса, развоја међународне заједнице и очувања мира у мултиполарном свету.

Америка и Велика Британија говоре о просперитету и будућности ЕУ, а у суштини чине све да је милитаризују и доведу у стање кризе и перманентног рата, говорећи о „руској претњи” као да је Војска Руске Федерације дошла на границе САД и Велике Британије. Све је то срамна пропаганда, која, заједно са санкцијама према Русији, креира амбијент кризе и будућег рата.

НАТО у Србији стално у медијима пропагира некакве нове вредности, које обичан народ одавно препознаје као лажи лоше и неспособне застареле машинерије, која троши огроман новац пореских обвезника.

У редовима НАТО лобиста никако да превлада реалност да су погрешили у прошлости, да те грешке нису исправили, него се заносе мишљу да народ „кратко памти” и да ће заборав учинити своје. Међутим, српски народ је кроз историју страдао и стекао осећај да ћути кад не може да мења свет око себе, а то не значи да подржава окупацију и насиље које нам је НАТО причинио и које спроводи према другим народима. Народ те уцене неће прихватити и то је повољна околност која иде у прилог тези да нам не треба ЕУ без Косова и Метохије.

Какво право полаже Немачка да управља Балканом више од САД, Русије или Кине? Кад год је Немачка својом моћи прелазила границе своје државе и примењивала различите врсте насиља, настајале су последице по мир и безбедност у Европи и свету. После два светска рата у прошлом веку, да има имало морала и поштовања према жртвама, власт Немачке не би се агресивно понашала нити би слала своје војнике ван граница националне територије. Треба погледати

снимак о деловању Немачке војске на Косову и Метохији након уласка њиховог контингента КФОР-а на српску земљу, па ће бити јасно каква је крвожедност немачког војника према Србима и дан-данас. Као да та мржња код њих никада није ни престала.

Након два рата против српског народа, немачки официр са групом војника убио је двојицу цивила у Призрену када су 1999. године ушли на Космет. Тај злочин није процесуиран на прави начин. Напротив, поиграли су се мученичком смрћу страдалих. Тих дана, јуна 1999. године, Срби у Призрену буквално су били под двоструком окупацијом – пристиглих терориста тзв. ОВК и немачког КФОР-а који се отворено ставио на њихову страну. Сниматељ једне стране телевизије Игор Шаљењевић забележио је камером тог 13. јуна 1999. године у јутарњим сатима потресно, нечувено, безразложно убиство Жарка Андријевића из Призрена, портира у „Косово-вину” и Славка Веселиновића Босанца, избеглицу из Босне и Херцеговине, радника Електродистрибуције у Призрену. Они су тог јутра жутом „Ладом” кренули да напусте град због апсолутне несигурности која је претила од стране Албанаца у Призрену и Метохији.

Пристигли немачки КФОР проценио је да су им Жарко Андријевић и Славко Веселиновић опасност. У том моменту, немачки потпоручник КФОР-а на пункту Давид Ферк први пут после Другог светског рата, изван Немачке, издаје наредбу својим војницима да се на Србе цивиле отвори ватра. Након тога, немачки војници испуљују 220 метака из аутоматског оружја у Андријевића и Веселиновића, како је то званично на суду у Кобленцу у Немачкој записано. Радник међународне организације „World Vision”, који је помагао смртно рањеном Андријевићу, казао је да су задње Жаркове речи биле: „Ја сам Србин, ја морам да умрем”. Али, још док је био смртно рањен, у аутомобилу, Жарко последњим атомима снаге, са исколаченим очима, изговара оно што се јасно чује на снимку: „Не снимај ме, водите ме у болницу”.

Случај убиства Андријевића и Веселиновића је судски процесуиран у немачком граду Кобленцу, одакле је потпоручник Давид Ферк – први Немац који је после Другог светског рата ван своје земље наредио да се отвори ватра на цивиле. Међутим, оптужница за убиство је пала у воду, јер су судије дошле до закључка да су немачки војници наводно пуцали у самоодбрани. Одмах после тог судског процеса, немачки министар одбране Рудолф Шарпинг одликовао је Давида Ферка златним орденом Крста части Бундесвера за „беспрекорно испуњење војничке дужности”. На суђењу у Кобленцу, Давид Ферк је рекао: „Нисам убио зато што сам хтео, већ зато што сам морао – и

погодил сам право у мету”. Шта додати на такво суђење и фашистичко оправдање разлога безобзирног и срамног убиства?

Немачки безобразлук и „заборав злочина” над српским народом кроз историју иде до те мере да траже обнову гробаља где су сахрањени фашисти, чак и у Шумарицама код Крагујевца. То је доказ да нема истинског покајања за злочине које су починили над српским народом и још траже да откупе пољопривредно земљиште по Војводини и поврате имања фолксдојчера, а да никада не плате ратну одштету. Зато је наметнуто да се пораз Немачке у Првом светском рату обележава као Дан примирја, а крај Другог светског рата као Дан Европе. На тај начин се прикрива одговорност Немачке за страдање народа у Европи и свету, које је изазвала њихова агресивна, освајачка и нацистичка политика. Дан победе у Првом и Другом светском рату јесу прави појмови који означавају суштину пораза и капитулације агресивне немачке стратегије. То подсећање јесте делотворно за Немачку, за Европу и цео свет.

НАТО у Србији није елементарно надокнадио штете и ублажио последице својих злочина из 1999. године према цивилном становништву. И после агресије, примењују се суптилне методе одсецања националне територије и злоупотребе природних ресурса. НАТО више и не скрива да се понаша као силник који мисли да се мора из страха поштовати. Српски народ никада није подносио силника и насиље и спреман је да то јавно каже. Онај ко познаје душу српског народа то треба да зна.

Српски народ није исто што и део истрошених, поткупљених и корумпираних политичара из ужег језгра Београда, „крuga двојке”, који су спремни зарад личног бољег живота да продају све, народ и веру, територију и душу и да се ставе у службу страних центара моћи. Народ у Србији такве људе ипак препозна, а онда их неповратно баца на ђубриште историје. Њихова реч нема тежину, иако их стално „гурају” да гостују на прозападним и владиним медијима да тумаче народу „шта му је боље и шта му је чинити”.

Ти прозападни лобисти, политичари и поједине јавне личности упорно понављају једне те исте флоскуле, попут некакве истрошене мантре. Стално се говори о „западним и евроатлантским вредностима”, при чему то масовно понављање на моменте звучи као карикирање и јефтина пропаганда која је постала огољела лаж. Било би боље за НАТО да га не промовишу такви политичари и такве јавне личности које су одрођене од свог народа. Народ им више не верује, па ни онда кад кажу понеку истину.

Истовремено, један део неуспешних политичара представљају се као промотери „руских интереса” у Србији, а у суштини бране своје личне интересе кроз обавезно учешће у власти ради заштите личних привилегија и мале групе људи који их окружују. И они су веома штетни по српске националне интересе, јер се истински за њих и не боре нити јачају политичке странке којима руководе.

Фраза да су „Србији врата НАТО-а отворена”, али да Алијанса поштује српски став о војној неутралности само је декларативна, јер НАТО истински жели да у себе увуче и Србију и БиХ, као што је урађено са Црном Гором и Северном Македонијом. Иза сцене, у политичким контактима, водеће НАТО земље чине све да створе услове за промену и преиспитивање војне неутралности у Србији. Велики проблем НАТО-а јесте у томе што не познају душу српског народа, мисле да са њим могу да манипулишу и да га обликују преко изјава, говора и деловања проданих скоројевића.

Алтернативна стратегија НАТО-а јесте да постојећа власт у Србији спроведе планове НАТО-а или да доведу нови режим који је спреман да испуни све услове, по сличном моделу као што је учињено у Северној Македонији.

Српски народ покушава да очува исконске традиционалне вредности и да се одупре насиљу НАТО-а, пре свега САД и Велике Британије, али без јаче подршке Русије и Кине тешко ће се, без значајнијих последица, одупрети том притиску.

Поред Србије и Република Српска је изложена различитим садржајима хибридног рата, које спроводе поједине државе Запада и исламског света. То се остварује кроз деловање на политичком, економском, финансијском и међународном плану. Народ већ јасно препознаје садржаје „обојене револуције”, у коју су пласирана велика финансијска средства. Злоупотребом младих људи и егзистенцијалних проблема у Републици Српској настоје се промовисати неке нове тзв. грађанске опције, које ће у име „бољег живота” пристати да умањују надлежности Републике Српске и злоупотребе резултате Отаџбинског рата. Међутим, већина странака на власти и у опозицији није спремна да урушава националне интересе Републике Српске и препознаје стратегијске намере појединих екстремних муслиманских странака да изграђују унитарну БиХ.

На тај начин и члан Председништва БиХ Милорад Додик тумачи своје место и улогу у заједничким органима на нивоу БиХ. Намера му је да ојача снагу Републике и да се руководи интересима Републике Српске и српског народа. „Међународни фактор скрнави

начин одлучивања, на то ће морати да забораве. Разуме се, не доводим у питање сарадњу с владама, државама и амбасадорима, али у новом филму неће гледати да ће да одлучују у име било кога”, рекао је Додик. Он сматра да за БиХ нема важнијег питања него да се „ослободи протектората” и додаје да су сви предлози и радње Канцеларије Високог представника били уперени против српског националног интереса у БиХ.”

Поредећи проблем дуплих стандарда и односа тзв. западне међународне заједнице према Републици Српској и лажној држави Косово, члан Председништва БиХ Милорад Додик је изјавио: „Они отму Косово од Србије, нас усмере у неуспешну БиХ и онда причају како нема промене границе. Наравно, то треба препусти историји и времену, у овом тренутку делује да нема промене. И не тражим да се границе насилно мењају, већ кроз договор између народа. И констелација односа ће се мењати, свет није исти као пре десет година, видећемо шта ће бити за наредних десет”.⁴

У Македонији, после „обојене револуције” у режији Запада, на сцени је сукоб режима са већинском вољом народа. Око 60.000 Македонаца протестовало је против владавине вазала америчке амбасаде Зорана Заева и „апокалиптичних потеза” његове владе, као и против промене имена земље.

ВМРО-ДПМНЕ активно се борио за очување Устава Македоније, како би се спречила самовоља Зорана Заева и владајућих албанских партија. „Врло смо јасни око тога”, рекао је Мицкоски на скупу, а у наставку је нагласио: „Ово су историјски тренуци за нашу отаџбину. Тренуци у којима су потребни снага, одговорност и одлучност. Ово је време треће генерације која је учила од прве и расла са другом. Ова генерација стоји усправно пред изазовима са којима се суочава Македонија. Хајде да покажемо колика је наша снага. Хајде да покажемо колико волимо Македонију. Хајде да јасно и гласно кажемо да се чаша препунила и да овако више не може и не сме”.⁵ Ништа није вредело, нити је била битна воља македонског народа, доминантни су утицаји водећих НАТО сила, промењено је име у Северну Македонију. То име је нелогично из више разлога и није предмет ове анализе. Битно је уочити да је, суштински, тај део Србије након Другог светског рата, по тзв. комунистичким критеријумима, проглашен под називом

⁴ <http://www.pravda.rs/2018/6/3/dodik-otmu-kosovo-pa-pricaju-da-nema-promena-granice/>

⁵ <http://www.vijesti.me/svijet/protest-u-skoplju-protiv-promjene-imena-drzave-i-albanskog-jezika-zapaljena-zastava-eu-972504>

Социјалистичка Република Македонија. Паралелно са тим, промовисана је нација Македонци. Тај комунистички инжењеринг био је насилан и против српских националних интереса. Бугарска данас спори нацију, историју, језик и културно наслеђе у покушају придруживања Северне Македоније Европској унији.

Због мноштва историјских противречности, комунистичког инжењеринга над народима, нацијама и над верским заједницама, регион тзв. западног Балкана јесте и остаће у жижи интересовања политичких, обавештајних, медијских и војних кругова у НАТО-у и ЕУ, све док се тај простор не инструментализује у функцији наставка похода САД и Велике Британије на Русију.

Кључ за решавање нагомиланих проблема на тзв. западном Балкану јесте Косово и Метохија. Космет нам не може нико узети ако га сами не предамо, а ако га предамо на њему ће се убрзо почети градити инфраструктура САД и Велике Британије, па и НАТО-а, која је неопходна за извођење војних операција на југоистоку Европе. На тај начин Србија постаје држава на линији ватре, која је својим промашајима укинула војну неутралност и трајно уступила велики део националне територије НАТО-у. То је довољан разлог да Србија никада не прихвати могућност учлађења тзв. Косова у регионалне и међународне организације. За Србију је већа опасност укључивање Косова у НАТО, него у УН. О томе се не говори, а то је суштина целокупне кампање која се спроводи под плаштом јачања мира и безбедности на тзв. западном Балкану.

Реторика је једно, а фактичко стање, узроковано лажним преговарањем, друго. Применом Бриселског споразума, власт у Србији гурнула је народ са севера Косова у наручје лажне државе Косово. Срби су приморани да признају власт и законе на окупираној територији. Какав је то јадан осећај нашег народа када га сопствена држава гура у загрљај власти коју чине озлоглашени терористи ОВК? Тешко је то и замислити, али по први пут након Другог светског рата на југоистоку Европе насиљем се мењају границе, а од жртве – државе Србије тражи се да то прихвати ради „светле европске будућности”. Вашингтонски споразум јесте наставак тог губитничког процеса и још се само чека постизање тзв. правно обавезујућег споразума, односно српског неспоразума са историјом, народом и српским националним интересима.

ЛАЖНА ДРЖАВА КОСОВО КАО ПРВА ФАЗА У ПРОЦЕСУ ИЗГРАДЊЕ „ВЕЛИКЕ АЛБАНИЈЕ”

Челници НАТО-а су, након разбијања бивше СФРЈ, проценили да све те мале и обогале новостворене државе треба примити у НАТО, јер се на том делу Балкана ипак сударају витални интереси и других великих сила истока и запада. У том смислу, не постоји потпуна сагласност у погледу доминације утицаја водећих сила НАТО и ЕУ. САД све више дају себи за право, посебно након изласка Велике Британије из ЕУ, да не дозволе неконтролисано ширење моћи и утицаја Немачке на југоистоку Европе. У том смислу, САД су процениле да на Балкану, уместо српских, треба афирмисати албанске националне интересе, подржавајући њихове сепаратистичке покрете у суседним државама.

У изјави за медије, премијер Албаније Еди Рама рекао је да Албанија и „Косово” намеравају да уклоне границе, Драч ће ускоро постати де факто „косовска” лука, а кроз пројекат „мини Шенген” може се постићи да Србија призна „Косово”. У резултатима заједничке седнице влада из Тиране и Приштине, на којој је потписано 14 споразума и меморандума, договорено је да се заједнички обележи 150. годишњица Призренске лиге, као и да се доврше сви технички детаљи за успостављање међудржавног фонда за финансијску подршку „Прешевској долини”, назире се актуелна идеја пројекта „Велике Албаније”.

Шеста заједничка седница двеју влада одржана је под слоганом „Заједно без граница”, а у делегацији која је отишла у Тирану нису били министри из Српске листе.

На тој седници, Рама је изјавио: „Наша амбиција је да уклонимо границу између Албаније и „Косова”. Верујем да је важно за министарства унутрашњих послова обеју држава да појачају свој рад, како би омогућили контролу граничних прелаза у реалном времену. Споразум који ћемо ускоро потписати за олакшавање царинских поступака између две земље води нас до одредишта - трансформације луке Драч у де факто луку „Косова”.

Овакви поступци Албаније су отворено непријатељски. Жалосно је што власт Србије то као да не примећује, као да се ништа не дешава. Србија прича празне фразе о добросуседству, миру, сарадњи и развоју, док нам албански екстремисти из Албаније и са Космета отимају испред очију ту свету земљу. Невероватна је та ћутња власти Србије, да не реагују, да не упозоравају ЕУ, НАТО и УН да се пред очима свих, а и уз њихову помоћ, реализује пројекат тзв. „Велике

Албаније”, који има историјски контекст, континуитет и актуелност уз доминантну димензију изградње великодржавног исламског пројекта, у својој основи.

Премијер Албаније Еди Рама навео је и да ће пројекат „мини Шенгена” утицати на бољи живот у региону и да се мора уложити труд „за велико признање Косова од стране Србије”. „Оно се може постићи само дипломатијом и мудрошћу, стрпљењем и способношћу да се добије битка попут оне која је дипломатска, а не војна, када је Косово победило. Слобода и државност не могу бити доведени у питање или се укинути, и припадају „Косову” и нама у Албанији.” Овим речима не треба посебан коментар. Свака слободна држава уложила би протест и међународним чиниоцима дала до знања да се Албанија меша у унутрашње послове Србије. Власт у Србији то као да не види, него предузима стратешке мере у изградњи инфраструктуре и отворености граница за бржу реализацију пројекта „Велике Албаније”.

Изјавом да ће лука Драч „бити косовска”, према оцени тадашњег министра одбране Александра Вулина, албански премијер Еди Рама наставља напоре за стварање „Велике Албаније”. „Европска унија ће као и сваки пут до сада ћутати на ту изјаву и неће предузети ништа. Шиптари могу да се уједине и могу да отимају и туђе територије, а Срби не могу да буду уједињени чак ни на својој земљи.” Тако се понавља лаж да је „Велика Албанија” природна Албанија, а Срби уједињени у једној држави су претња миру.

Пројекат „Велике Албаније” јесте најавна велике несреће, разбијања и разарања држава и нација на Балкану. Србија мора да заустави настајање „Велике Албаније”, кроз очување Косова и Метохије у свом саставу и спречавање промене граница. Оно што Запад дозвољава Албанцима не можете забранити ни Србима. Међународно право и Резолуција СБ УН 1244 су на страни Србије.

Премијер привремених институција у Приштини Авдулах Хоти изјавио је у Тирани да ће ускоро дочекати Раму у Призрену и најавио да се „развија концепт идеје о припремама за 150. годишњицу Призренске лиге”.

Што се тиче договора око овог јубилеја, професор Радослав Гаћиновић, саветник у Институту за политичке студије, каже за „Новости” да је то вид притиска на ЕУ и друге преговараче у дијалогу између Београда и Приштине: Албанија је крајем 20. века уступала своју територију за обучавање терориста који су потом долазили да делују на територији Србије. Та агресија наставила се мирним, психолошким и пропагандним средствима којима се утиче на људе из

Србије и међународне заједнице. То се чинило потајно, а сада су упозорења све отворенија и врло је опасно ћутање међународне заједнице пред чијим се очима ствара тло за „велику Албанију”.⁶

Микеле Ризи, командант мировне мисије НАТО на Косову и Метохији (КФОР), својом констатацијом да формирање Заједнице српских општина носи ризик од „боснизације“ Косова, што би могло да „угрози државни ентитет Косова“, стао је на страну Приштине и прекршио Резолуцију 1244 СБ УН, сагласни су саговорници Спутњика. Ризи је ово изнео на конференцији Фондације НАТО одбрамбеног колеџа у Риму, уз додатну оцену да је „формирање Заједнице српских општина, тачка у Бриселском дијалогу Београда и Приштине – контроверзно питање.”⁷

На велику несрећу српског народа, у времену униполарног светског поретка, Србија сама без савезника није могла да се одупре САД-у, НАТО-у и ЕУ да формирају и признају лажну државу Косово. То је, у суштини, била прва фаза у заокруживању тзв. „Велике Албаније”. Након Косметске кризе, њене активне фазе, настављен је процес буђења националистичких и сепаратистичких покрета у БЈР Македонији (Северној Македонији), Црној Гори и Грчкој. У Северној Македонији тај процес је био насилан са многим терористичким актима и елементима оружане побуне, све док се кроз политички процес није изиграла већинска воља македонског народа, кроз кооптирање у власти политичких странака. Заузврат, Албанци у Северној Македонији не само да су остали власт него су успели кроз институције да остваре сва права конститутивног народа, да се уведе обавезност примене албанског језика на целој територији и да на западном делу државе верским објектима „обележавају” територију. То се све дешава пред очима водећих сила НАТО и ЕУ које нису у стању да предвиде пораст исламског екстремизма и уоче потребу одбране изворних хришћанских вредности.

Албанци мисле да су стратешки заокружили територију и изградили претпоставке да у повољном тренутку отцпе тај део државе и припоје тзв. „Великој Албанији”. Наравно, то је њихова процена, али то неће ићи тако лако, јер су угрозили суверенитет суседних држава. У неповољном развоју ситуације, Албанија и албански народ ризикују да изазову суседне државе и да нестану као самостална држава, те да се

⁶ <https://www.novosti.rs/vesti/politika/922636/cetiri-temelja-veliku-albaniju-vlade-pristine-tirane-zajednickoj-sednici-potvrdile-opasan-plan>

⁷ <https://rs.sputniknews.com/analize/202010011123495552-nato-se-grubo-umesao-u-status-kosova/>

управо њихова територија подели између суседа. Албанија нема војне нити привредне моћи да подржи реализацију тог великоалбанског пројекта. Рачунају на отворену и јаку подршку НАТО-а. Будућност НАТО-а није загарантована, а самим тим ни подршка овом профашистичком пројекту. Постоје државе које прећутно подржавају овај пројекат, првенствено оне које су под утицајем глобалиста и неких старих великодржавних пројеката и интереса на Балкану. Пре свега, то се односи на Немачку, Турску и сада САД, након доласка Бајдена на власт.

Под плаштом „нормализације односа” између Београда и Приштине, САД и Велика Британија, преко НАТО-а, настоје да формализују легализацију окупације Косова и Метохије доношењем тзв. правно обавезујућег споразума. На тај начин, НАТО би постао и формално сила која одлучује о свему на простору лажне државе Косово, а сваки покушај заштите Срба на Космету од стране Србије сматрао би се „агресијом на Косово”, које би брзо постало НАТО чланица.

О овој будућности треба да размишља српска власт и да постане свесна које дугорочне последице доноси народу и држави са потписивањем „правно обавезујућег споразума” између Београда и Приштине. Велики проблем српског народа огледа се у томе што би један део и у опозиционим партијама безусловно предао Косово и Метохију. Може се очекивати да ће се власт Србије позивати на промашене одлуке бивше власти, да смо мали и да не можемо променити реалност одлука водећих НАТО сила, као што се десило и у време признања лажне државе Косово.

Велика срећа српског народа јесте у томе што народ не мисли као поједине политичке вође или нека пролазна власт. Косово нам не може нико узети ако га сами не предамо. То је довољан разлог да Србија никада не прихвати могућност учлањења тзв. Косова у регионалне и међународне организације. За Србију је већа опасност укључивање Косова у НАТО, него у УН. О томе се не говори, а то је суштина целокупне кампање која се спроводи под плаштом јачања мира и безбедности на тзв. западном Балкану.

Власт у Србији се упорно труди да убеди народ да другог излаза нема и да баш сад и ускоро треба да се заврши Косметска криза, ради „перспективе потомства”. Ако је перспектива у предаји националне територије и померању и промени међународно признатих граница Србије, онда нека о томе питају народ коме је већ јасно да се ради о класичној отимачини историјске националне територије и о неуставном

деловању и потписивању споразума који нису у складу са правом и вољом народа.

Запад „обавезујући споразум” види као међународно ваљан правни акт који би заувек српском народу и потомству оспорио право на Косово и Метохију, јер би се граница са Кошара и Паштрика преместила на Мердаре, Преполац и Јариње. Запад уступак Србији припрема једино у формирању „заједнице српских општина”, како би се то пред народом приказивало као „резултат и успех преговора”, којим се „штити српски народ” и светиње.

Сви одлично знају у свету да ће, ако Србија пристане на легализацију отцепљења лажне државе Косово, доћи до наставка егзодуса великог дела српског народа са целог простора Косова и Метохије. Данас српски народ на Космету задржава нада и вера да неће бити остављени и издани од власти своје државе Србије. Истовремено, и албански екстремисти држе се суздржано, јер знају да ће се Космет вратити под суверенитет Србије.

Србија може да се нађе у ситуацији да се, после потписивања тзв. обавезујућег споразума, на административној линији према јужној Покрајини нађу Косовске оружане снаге, као део НАТО структуре. То је изненађење за неке неуке политичаре и њихове плаћене аналитичаре који понављају изанђале мантре са Запада на скоро свим телевизијама са националном фреквенцијом, посебно на Пинку и Хепију.

У НАТО-у знају да се без заокруживања независности лажне државе Косово неће моћи легално промовисати тзв. Косовске оружане снаге, а да се не поништи Кумановски споразум, Резолуција 1244 СБ УН и ако Срби у косовском парламенту не подигну руку за формирање будуће војске. Међутим, јасно је свима да НАТО унилатерално бомбардује и окупира народе и државе, а камоли да неће прекршити остале одредбе међународног и националног права како би остварио своје интересе. Уз паралелне политичке, економске и енергетске процесе, намера им је да потпуно истисну било какво присуство Русије на Балкану и реше се лажне „руске претње”.

САД и Велика Британија, преко НАТО-а и ЕУ, деценијама чине све да доврше окупацију Косова и Метохије и да лажну државу Косово учлане у УН уз пристанак власти Србије. Остатак обогољене Србије намеравају да „на силу” укључе у НАТО и елиминишу било какво присуство и утицај Руске Федерације и НР Кине. На делу су претње даљом дезинтеграцијом територије и отварања нових кризних жаришта у Србији.

ЗАКЉУЧАК

Распад бивше СФРЈ био је све време стратешки осмишљен и вођен од стране најјачих чланица НАТО. Челници НАТО-а су, након разбијања бивше СФРЈ, проценили да све те мале и обогалене новостворене државе треба примити у НАТО, јер се на том делу Балкана сударају витални интереси и других великих сила савременог света. У том смислу, не постоји потпуна сагласност у погледу доминације утицаја водећих сила НАТО-а и ЕУ. САД све више дају себи за право да не дозволе неконтролисано ширење моћи и утицаја Немачке на југоистоку Европе нити јачања утицаја Кине и Русије. У том смислу, САД су процениле да на Балкану, уместо српских, треба афирмисати албанске националне интересе кроз реализацију пројекта тзв. „Велике Албаније”, подржавајући њихове сепаратистичке покрете у суседним државама.

Срби не треба да се чуде данас због свега што нам се дешава на Косову и Метохији, јер убирају плодове деловања власти у оквиру промашених Бриселских преговора, које је прошла и актуелна власт водила мимо УН, често супротно Уставу Републике Србије. Крајње је време да се прекине са погубном политиком неуставног деловања и постепеног индиректног признавања сецесије и окупације Косова и Метохије. Проблем је у томе што власт у Београду скоро 20 година постепено чини све да сервилно испуњава налоге САД, Велике Британије и Немачке, који, истовремено, оспоравају Републици Српској иста та права која има тзв. Косово, у име „лажног и диригованог мира”. У таквом миру се на два места паралелно урушавају витални српски национални интереси.

Већина Албанаца зна да лажна држава Косово и њене институције неће дуго трајати и питање је околности и времена када ће све то бити поништено, а српска застава ће се поново завијорити на Шари и Проклетијама. Косово и Метохија су, према Уставу Србије, део српске државе, што је потврђено Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН. Због тога, нелегално формирање такозваних Косовских оружаних снага може бити само још један корак ка продубљивању нестабилности и реално представља претњу за мир и стабилност на Балкану, у процесу мирне реинтеграције и повратка суверенитета Србије над покрајином.

НАТО није заштитник Срба нити Албанаца на Косову и Метохији. НАТО је окупирао Космет и под окриљем његових снага је тзв. ОВК са Космета прогнао око 230.000 Срба и уништила огромну црквену и културну баштину. НАТО је створио лажну државу Косово и

ту је остао да покуша да је учини функционалном и да базира своје снаге у будућности.

Србија треба да учини све да се процес преговора врати под окриље УН, у складу са Резолуцијом 1244 СБ УН. У складу са тим, потребно је да се у састав снага КФОР-а укључе и оружане снаге других државе које нису НАТО чланице.

Недопустиво је даље пузајуће испуњавање налога и захтева НАТО и урушавање виталних српских националних интереса. Лажна је дилема „да ли треба да живимо за своје дедове или унукe”, као и „небеска Србија или будућност”. Србији треба и једно и друго, поштовање предака за будућност и достојанство потомства. Без части и поноса на своје претке нема будућности. Да се српски народ кроз историју руководио логиком „бољег живота” и заборављао веру и духовне вредности, данас вероватно не би било ни српског народа нити Србије. Тај слугерански и поданички карактер није у души српског народа. Добро је да политичари одустану од тих „материјалних аргумената”, јер их народ не разуме и неће им поверовати. У тим речима препознаће њихово полтронство, понизност, издају националних интереса. Нико нема право да одузме и узурпира право народа на његове одлуке. Политичарима и странкама народ не верује и стално живи под оптерећењем у којој мери ће они изневерити јавно дата обећања.

Блаженопочивши митрополит Амфилохије Радовић о потреби очувања Косова и Метохије на литијама, поводом одбране светиња у Црној Гори рекао је: „И док буде било последњег потомка овога народа, да кажемо да је Косово наша зеница, да кажемо да је Косово срце нашег срца, да је Косово наш свети град Јерусалим и да се ми њега као своје душе и судбине своје не можемо одрећи, ни у овом земаљском животу нити у оном Божијем непролазном.”

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гађиновић, Радосав, *Тероризам и пропаганда*, „Младост”, Београд, 1994.
2. *Kosovo i Metohija - izazovi i odgovori*, Zbornik radova, Knjiga br. 2, Institut za geopolitičke studije, Beograd, 1997.
3. *Припрема и извођење противтерористичких дејстава на Косову и Метохији 1998. године*, Институт ратне вештине, ГШ ВСЦГ, Београд, 1998.

4. Dimitrijević, Vojin, *Terorizam*, „Radnička štampa”, Beograd, 1982.
5. Kovačević, Sreten, *Terorizam i Jugoslavije*; Arkade print, Šimanovci, 1992.
6. Миљковић, Душан и Николић, Миодраг, *Развој република претходне СФРЈ 1947-1990. године*, Савезни завод за статистику, Београд, 1996.
7. Samarij, Katarina, *Da li je raspad Jugoslavenskog mozaika bio neminovan*, Le Monde diplomatique, Pariz, 1997.
8. Schmidt, Alex, *Political Terrorism*, Amsterdam; Nort-Holand, 1983.
9. Stajić, Ljubomir i Gilanović, Čedomir, *Osnovi bezbednosti*, Kosmos, Beograd, 1994.
10. *Ustav SR Jugoslavije*, VINC, Beograd, 1993.
11. Časopis „Vojno delo”, бр. 3 и 4/93; 2/95; 2/96.
12. Časopis „Novi glasnik”, бр. 1/96.
13. Časopis „Savremeni problemi ratne veštine”, бр. 28/93; 31/94 и 32/94.
14. Šušić, Slavoljub, *Balkanski geopolitički košmar*, NIU „Vojska”, Beograd, 1995.

Интернет адресе

1. <http://rs.n1info.com/a403247/Vesti/NATO-Podraska-razvoju-bezbednosnih-snaga-na-Kosovu.html>
2. <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3195983/gotemeler-nato-podrzava-formiranje-vojske-kosova.html>
3. <https://www.blic.rs/vesti/svet/nato-zvanicnik-za-blic-krim-i-kosovo-nisu-isto-mi-u-srbiji-imamo-samo-samo-dobre/jycyndp>
4. <https://www.blic.rs/vesti/politika/lazanski-kosovske-bezbednosne-snage-su-vec-kosovska-vojska-samo-se-tako-ne-zovu/lvsmylx>
5. <http://www.pravda.rs/2018/6/3/protiv-nas-se-vodi-identitetski-rat-ako-ga-izgubimo-nasa-deca-bice-novi-janjicari/>
6. <http://www.pravda.rs/2018/6/3/dodik-otmu-kosovo-pa-pricaju-da-nema-promena-granice/>
7. <http://www.vijesti.me/svijet/protest-u-skoplju-protiv-promjene-imena-drzave-i-albanskog-jezika-zapaljena-zastava-eu-972504>

АНТИСРПСКА ПОЛИТИКА БИВШЕГ РЕЖИМА У ЦРНОЈ ГОРИ И ВАШИНГТОНСКИ СПОРАЗУМ

Сажетак: Мило Ђукановић је у септембру 2020. године подржао Вашингтонски споразум. Са друге стране, тумачење међународних уговора показује да је Република Србија пристала да се у Бриселском споразуму примењује такозвано право Косова. Одредбе о примени права Савета Европе, када се ради о формирању Заједнице српских општина, пример су за *contradictio in adjecto* и у супротности су са међународним јавним правом, јер је Република Србија чланица Савета Европе, а такозвано Косово није. У члану 14. Бриселског споразума, Република Србија се обавезује да неће спречавати такозвано Косово да постане чланица Европске уније. То је у супротности са Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН, али и са највишим правним актом Европске уније - Лисабонским уговором, који прописује да само државе могу бити чланице те међународне организације. Вашингтонски споразум је, као и Бриселски споразум, потписан у изобичајеној форми која се примењивала у време Вестфалског мира 1648. године. За разлику од Бриселског споразума који је тространи међународни уговор, Вашингтонски споразум је двострани уговор. У Вашингтонском споразуму САД нису страна уговорница. САД су пружиле услуге посредовања приликом закључивања Вашингтонског споразума, како показују писма која је амерички председник упутио странама уговорницама. У члану 15. Вашингтонског споразума, Србија се обавезала да неће спречавати такозвано Косово да постане чланица УН. Према међународном јавном праву, чланство у Уједињеним нацијама одређује да ли се ради о држави или о непризнатој територији. Чланство у УН је, у правном смислу, изнад чланства у ЕУ. Зато се може тврдити да је Бриселским споразумом Србија *de facto* признала Косово, а Вашингтонским споразумом *de iure*. Ђукановић је то урадио још 2008. године и зато је поздравио Вашингтонски споразум.

Кључне речи: *Косово и Метохија, Бриселски споразум, међународно јавно право, Вашингтонски споразум, Црна Гора.*

¹ Проф. др Дејан Мирковић, Универзитет у Приштини – Косовска Митровица, Правни факултет, Србија, dejan.mirovic@pr.ac.rs

ЕГЗЕГЕТИЧКО ИЛИ ЈЕЗИЧКО ТУМАЧЕЊЕ ТЕКСТА БРИСЕЛСКОГ СПОРАЗУМА ИЗ 2013. ГОДИНЕ

Бриселски споразум или Први споразум о принципима који регулишу нормализацију односа закључен је у априлу 2013. године између тадашњег премијера Републике Србије Ивице Дачића, такозваног премијера Косова Хашима Тачија и високе представнице ЕУ за спољну политику и безбедност Кетрин Ештон. Егзегетичка или језичка метода тумачења се, према мишљењу академика Бартоша, најчешће примењује у међународном јавном праву,² а прихваћена је и чланом 31. Бечке конвенције о уговорном праву из 1969. године. Њеном применом долази се до закључка да се у првих шест чланова Бриселског споразума (односно тространог уговора закљученог у изобичајеној форми која се примењивала у време Вестфалског мира 1648. године), који се односе на формирање Асоцијација/Заједница општина, примењују формулације које су у супротности са међународним јавним правом и које су пример за *contradictio in adjecto*.

Следеће одредбе из првих шест чланова Бриселског споразума то показују:

1. Постојаће Асоцијација/Заједница општина у којима Срби чине већинско становништво на Косову...

2. Правне гаранције ће пружити меродавно право и уставно право (укључујући и правило двотрећинске већине)...

3. Структуре Асоцијације/Заједнице ће бити успостављене на истој основи на којој почива постојећи Статут Асоцијације косовских општина...

4. У складу са надлежностима додељеним Европском повељом о локалној самоуправи и косовским законом...

6. Заједница/Асоцијација ће имати репрезентативну улогу према централним властима...

Егзегетички метод тумачења нам показује да у првом члану Бриселског споразума није јасно одређено на основу којих критеријума ће се одређивати српска већина у општинама на Косову. Да се радило о озбиљном пропусту српских преговораца говоре следеће чињенице. На Косову и Метохији деценијама није одржан попис становништва. Последњи је одржан давне 1981. године. Ова чињеница указује на то да

² М. Бартош, *Међународно јавно право: уговорно право*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1986, стр. 341.

постоје политички разлози за неодржавање пописа. Политички, а не правни мотиви, разлог су скривања чињенице да Албанаца на Косову и Метохији има много мање него што се представља у медијима. То такође показују излазност и резултати на изборима које организује Приштина након 2008. године. Такође, етничка слика у српским општинама је промењена након погрома 1999. и 2004. године. Сматра се да је протерано око 240.000 Срба са Косова и Метохије³, а 2004. године уништено је или оштећено 35 цркава или манастира.

Слично се може тврдити и за период пре уставних промена 80-тих година прошлог века у тадашњој САП Косово. До 1991. године Срби који су напустили Косово представљали су око половине српске популације на Косову, док су Црногорци који су напустили Косово (преко 17.000 у послератном периоду) представљали око половине популације Црногораца који су живели на Косову. Сличне податке изнео је чак и албански демограф Ислами, који је проценио да је од 1966. до 1981. године, захваљујући директним миграцијама, око 52.000 људи напустило Косово после 1981. године, од чега, према његовим наводима, око 20.000 Срба.⁴

Егзегетичко тумачење показује да су уговорне стране и у члану 2. Бриселског споразума остале недоречене, тј. да су користиле нејасне формулације. У том члану наводи се да ће правне гаранције за Заједницу српских општина (ЗСО) пружити неидентификовани „устав” или 2/3 већина у, такође, недефинисаном законодавном органу. Овакво регулисање оставља простор за различита тумачења и дилему да ли се ради о српском Уставу из 2006. године или о такозваном косовском уставу, који је, у суштини, модификован Ахтисаријев план.

У трећем члану се нешто јасније дефинише материја ЗСО када се ради о статуту. Он се упоређује са статутом Заједнице косовских општина, што указује на то да се ради о сецесионистичком правном систему, а не о српском.

У члану 4. решава се дилема које право се примењује. Прописује се да се ЗСО формира у складу са Европском повељом о локалној самоуправи коју је донео Савет Европе 1985. године. Међутим, такозвано Косово није чланица Савета Европе, а Србија јесте

³ М. Milenkovic, S. Avramovic, S. Rakitic, *The Predicament of Serbian Orthodox Holy Places in Kosovo and Metohia*, Faculty of Law, Belgrade, 2010, p. 8.

⁴ „Косово и Метохија: прошлост, садашњост, будућност”, САНУ, Београд, 2007, стр. 143.

од 2003. године. У том контексту би се могло тврдити да се ЗСО формира у складу са правом Савета Европе и српским правом.

Међутим, у следећем ставу члана 4. истиче се да се ЗСО формира у складу са сецесионистичким косовским законима. Дакле, егзегетичко тумачење показује да су ове контрадикторне норме пример за *contradictio in adjecto*, јер истовремено прописују да се примене права Савета Европе и сецесионистичког албанског права. Након одредаба о ЗСО следе одредбе о полицијским снагама. Из њих се јасно види да Србија пристаје на примену сеционистичког права: „На Косову ће постојати јединствене полицијске снаге које се зову Косовска полиција. Сва полиција на северу Косова ће бити интегрисана у оквир Косовске полиције... ..Командант овог региона биће косовски Србин кога именује Министарство унутрашњих послова ...”

Егзегетичко тумачење чланова 7-9. Бриселског споразума показује да се укида српска полиција и да се уводи сецесионистичка, албанска. Формулације које се користе у овим члановима су много јасније него оне које се користе у члановима 1-6. Бриселског споразума. Ово посебно произлази из формулације „косовска полиција”.

Слично се може тврдити и за члан 10. Бриселског споразума у којем се јасно наводи да ће српске судске власти бити укинуте и припојене сецесионистичком правном систему Косова: „Судске власти биће интегрисане и функционисаће у оквиру правног система Косова...”

У члану 11. предвиђа се да се избори организују у складу са сецесионистичким законима уз контролну функцију ОЕБС-а: „Општински избори ће бити организовани у северним општинама 2013. године уз посредовање ОЕБС-а у складу са косовским законом ...” Континуитет са такозваним Борковим споразумима (неуставним и незаконитим споразумима које је закључивао са Едитом Тахири Борко Стефановић у периоду 2011-2012) види се у члану 13. Бриселског споразума који регулише телекомуникације и енергетику: „Две стране ће интензивирати разговоре о енергетици и телекомуникацијама и окончати их до 15. јуна”.

Коначно, у члану 14. Србија и такозвано Косово обавезују се да се неће међусобно блокирати на путу до чланства у ЕУ. Ова формулација је у супротности са највишим правним актом ЕУ - Лисабонским уговором, према коме само државе могу бити чланице ЕУ. Да ли је нека територија држава или не одређује се према чињеници да ли је чланица УН - универзалне међународне организације. То је једно од основних начела међународног јавног

права.⁵ У том контексту, Република Србија је чланица УН, такозвано Косово није.⁶ Такође, члан 14. у супротности је и са Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН у којој се пет пута наглашава да је Косово и Метохија део Србије. Члан није чак ни у складу са саветодавним мишљењем Међународног суда правде (МСП) из 2011. године о проглашењу независности такозваног Косова:⁷ „Договорено је да ниједна страна неће блокирати, или подстицати друге да блокирају напредак друге стране на њеном путу ка ЕУ”.

Коначно, седам и по година примене Бриселског споразума у пракси указују да се може применити још једна тврдња академика Бартоша. Сврха једног међународног уговора може се видети и током његове примене. У том контексту, може се тврдити да је Република Србија пристала на једнострану примену Бриселског споразума која одговара само Приштини и ЕУ. Првих шест чланова о ЗСО очигледно нису правно обавезујуће, већ су декларативне или политичке природе, односно једна врста меког права (*soft law*). Остали чланови Бриселског споразума који регулишу полицију, правосуђе, изборе, телекомуникације и енергетски систем су правно обавезујући. Пошто се Србија није повукла из Бриселског споразума због неиспуњавања обавезе формирања ЗСО већ је, напротив, наставила да испуњава своје обавезе, може се извести такав закључак. Изјаве негодовања, конференције за штампу и слично, немају значај у међународном јавном праву ако их не прате и конкретни дипломатски акти, односно повлачење из уговора.⁸ Такво тумачење произилази и из Бечке конвенције о међународном праву из 1969. године.⁹

⁵ С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет, Београд, 2008. стр. 87, и N. M. Butler, *The international law of the future: postulates, principles and proposals*, Carnegie Endowment International Peace, Washington, 1944, p. 22.

⁶ Д. Мирковић, „Зашто се од Србије тражи да призна Косово или упоредни примери Бангладеша и Турске Републике Северни Кипар”, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Нови Сад, 2014, стр. 991-1000.

⁷ Питање пред МСП поставља ГС УН, видети шире: С. Царић, *Саветодавна мишљења у међународном правосуђу*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 34.

⁸ Пасивно држање државе, видети шире: Б. Милисављевић, *Међународно обичајно право*, Правни факултет, Београд, 2016, стр. 59.

⁹ Д. Мирковић, „Бриселски споразум из 2013. и Бечка конвенција о уговорном праву”, *Национални интерес*, Београд, 2013, стр. 135–154.

ЕГЗЕГЕТИЧКО ИЛИ ЈЕЗИЧКО ТУМАЧЕЊЕ ТЕКСТА ВАШИНГТОНСКОГ СПОРАЗУМА ИЗ 2020. ГОДИНЕ

Економска нормализација тј. Вашингтонски споразум потписан је од стране српског председника Вучића и такозваног премијера Косова Хотија у септембру 2020. године. Вашингтонски споразум је, као и Бриселски споразум, потписан у изобичајеној форми која се примењивала у време Вестфалског мира 1648. године. За разлику од Бриселског споразума, који је тространи међународни уговор, Вашингтонски споразум је двострани уговор. Амерички председник Доналд Трамп тј. САД нису страна уговорница у Вашингтонском споразуму. САД су само пружиле услуге посредовања, како показују писма која је амерички председник упутио странама уговорницама Вашингтонског споразума. У уводним деловима Вашингтонског споразума стране се декларативно обавезују да ће применити већ закључене споразуме. То су одредбе из чланова 1. и 4.: „Обе стране се обавезују да ће применити споразум о аутопуту, који је потписан 14. фебруара 2020. године и отворити и ставити у функцију заједнички прелаз Мердаре”.

Затим се Србија обавезује у члану 6. да ће поделити језеро, чији је мањи део у централној Србији, а већи део на северу Косова и Метохије: „Обе стране су се сложиле да ће радити са америчком Агенцијом за енергију и другим телима Владе Сједињених Држава на изради студије, у циљу поделе језера Газиводе/Ујмани...”

Одредба из члана 8. о забрани употребе 5Г мреже усмерена је против кинеских компанија. Она показује да је фактички утицај САД на одредбе Вашингтонског споразума био велики и да је имао везе са тадашњим унутрашњим политичким околностима (председничка кампања) у тој земљи. Одредба о 5Г мрежи показује како се доносе одлуке у америчкој спољној политици.¹⁰ „Обе стране ће забранити употребу 5Г мреже у оквиру своје мреже инфраструктуре, која је набављена од непоузданих добављача.”

Одредбе о религијској слободи из члана 10. су такође пример за *contradictio in adjecto*, јер се њима Србија обавезује да исплаћује накнаду жртвама Холокауста и у случају да не постоје потомци жртва: „Наставак реституције имовине жртва холокауста које немају наследнике”. Одредбе о Хезболаху из члана 13. су такође продукт америчке и израелске спољне политике и непријатељских односа са

¹⁰ A. Mintz, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010, p. 3.

Ираном који је спонзор Хезболаха: „Обе стране се обавезују да означе Хезболах у његовој целини као терористичку организацију, те да у потпуности примене мере ограничења Хезболахових операција и финансијских активности унутар њихових надлежности.” Исто се може рећи и за признање Јерусалима као главног града од стране Србије, иако то није урадила ниједна држава у Европи.

Коначно, егзегетичко тумачење члана 15. Вашингтонског споразума показује да он има правни континуитет са чланом 14. Бриселског споразума. Косово (Приштина) се сложило да примени једногодишњи мораторијум на тражење чланства у међународним организацијама. Србија (Београд) се сложила о једногодишњем мораторијуму на кампању за повлачење признања независности, и да се уздржи од формалног или неформалног тражења од било које државе или међународне организације да не призна Косово (Приштина) као независну државу. Обе стране су се сложиле да ће договор реализовати одмах.

Дакле, чланом 15. Вашингтонског споразума Србија се обавезала да неће спречавати такозвано Косово да постане чланица УН. Према међународном јавном праву, чланство у УН доноси непризнатој територији статус државе. Оно је, у правном смислу, изнад чланства у ЕУ, зато што је УН универзална међународна организација. ЕУ је, са друге стране, регионална организација. У том контексту (упоређивањем текста члана 14. Бриселског споразума и члана 15. Вашингтонског споразума), може се тврдити да је Бриселским споразумом Србија *de facto* признала Косово, а Вашингтонским споразумом и *de iure*.

ПОДРШКА АНТИСРПСКЕ ВЛАСТИ У ЦРНОЈ ГОРИ ВАШИНГТОНСКОМ СПОРАЗУМУ ИЛИ ИЗЈАВА МИЛА ЂУКАНОВИЋА ОД 4. СЕПТЕМБРА 2020.

Црна Гора је 2008. године признала такозвано Косово. На тај начин је власт у Подгорици прекршила Резолуцију 1244 СБ УН. Исто се, као што смо претходно видели, може тврдити и за одредбе Бриселског и Вашингтонског споразума. Улазак Црне Горе у НАТО, 2017. године, несумњиво указује да је таква политика Подгорице била у складу са жељама њихових ментора из ове војне организације. Независност Црне Горе има за циљ и притисак на Србију поводом признања Косова и Метохије. У том контексту може се тумачити изјава црногорског председника на Твитеру од 4. септембра 2020. године или истог дана када је потписан Вашингтонски споразум: „Корак ка стабилизацији региона! Црна Гора поздравља потврду опредељености

Србије и Косова да кроз данас потписан Споразум о нормализацији економских односа у Вашингтону, иду ка трајном решењу у оквиру дијалога који води ЕУ”. Дакле, Вашингтонски споразум из 2020. године (као и Бриселски пре њега) били су у складу са антисрпском политиком бившег режима у Подгорици и са политиком актуелног председника те државе Мила Ђукановића. Иза такве политике стоји НАТО, јер је Црна Гора чланица тог војног савеза од 2017. године. Зато се може тврдити и да је Вашингтонски споразум имао и антируски карактер. То је, такође, основ политике Мила Ђукановића.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов, С., Крећа, М., *Међународно јавно право*, Правни факултет, Београд, 2008.
2. Бартош, М., *Међународно јавно право-уговорно право*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1986.
3. Brierly, J. L., *The Law of Nations: An Introduction to the International Law of Peace*, Oxford University Press, London, 1942.
4. Butler, N. M., *The international law of the future: postulates, principles and proposals*, Carnegie Endowment International Peace, Washington, 1944.
5. *Косово и Метохија: прошлост, садашњост, будућност*, САНУ, Београд, 2007.
6. *Међународно кривично право*, Службени гласник, Београд, 2006.
7. Milenkovic, M., Avramovic, S., Rakitic, S., *The Predicament of Serbian Orthodox Holy Places in Kosovo and Metohia*, Faculty of Law, Belgrad, 2010.
8. Милисављевић, Б., *Међународно обичајно право*, Правни факултет, Београд, 2016.
9. Mintz, A., *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010.
10. Мировић, Д., „Бриселски споразум из 2013. и Бечка конвенција о уговорном праву”, *Национални интерес*, Београд, 2013.
11. Мировић, Д., „Зашто се од Србије тражи да призна Косово или упоредни примери Бангладеша и Турске Републике Северни Кипар”, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Нови Сад, 2014.
12. Царић, С., *Саветодавна мишљења у међународном правосуђу*, Службени гласник, Београд, 2009.

ОДНОС НАТО-а ПРЕМА СРПСКИМ НАЦИОНАЛНИМ ИНТЕРЕСИМА У СРБИЈИ

- са посебним освртом на Косово и Метохију -

Сажетак: Србија се формално декларише као војно неутрална држава, међутим чињеница је да ниво и интензитет сарадње Србије са НАТО-ом, говоре у прилогу супротном. Због тога је неопходно да се у свакој анализи војних позиција узима у обзир хронологија развоја сарадње са НАТО-ом, као и да се врши компаративна анализа интензитета сарадње Србије са НАТО-ом и осталим факторима који не припадају том војном блоку. Таквим приступом може се оценити реална опредељеност Србије за војну сарадњу са другим силама. Међутим, он се ретко употребљава, а закључци се изводе на основу ирелевантних показатеља. НАТО је у Србији крајње непопуларан, без икакве перспективе да се негативно мишљење јавног мњења поправи. НАТО агресија на Србију је дугорочно одредила однос српског друштва према овој организацији. И поред тога, НАТО је успео да оствари висок степен сарадње са Србијом, преко политичких елита које не узимају у обзир мишљење грађана. Већину уговора са НАТО-ом, Србија је потписала у тајности, без медијског експонирања. Иако преко 80% грађана не подржава развој сарадње Србије са НАТО-ом, остварен је највиши степен сарадње који је доступан држави која није чланица војног блока. Највећи искорак у том правцу направљен је 2015. године потписивањем Индивидуалног акционог плана партнерства (ИПАП). Овај план не се тиче само војно-безбедносне сарадње, већ и низа других питања као што су права мањина, приватизација, слобода медија, демократија, европске интеграције и сл. Тиме је Србија овластила НАТО да се бави низом унутрашњих питања наше државе. Ипак, неопходно је истаћи да јавност у Србији нема увид у степен интензитета интегрисаности Србије у НАТО, пре свега због недоступности таквих информација, а са друге стране, због злоупотребе медија са циљем приказивања другачије слике у јавности. То је разлог због кога се у српским медијима писало много о војној сарадњи Србије са Русијом, иако она није ни приближно упоредива са сарадњом Србије и НАТО-а. Јавност у Србији је проруски оријентисана и анти-НАТО расположена.

¹ Мр Драгана Трифковић, директор Центра за геостратешке студије

Кључне речи: НАТО, хронологија сарадње Србије и НАТО, ИПАП, војна сарадња, српски национални интереси, Косово и Метохија, Резолуција 1244, међународно право.

ЦИЉЕВИ ДЕЛОВАЊА НАТО

Од свог оснивања 1949. године до данас, НАТО је прошао кроз различите фазе развоја. Основан је као класичан војни савез након завршетка Другог светског рата, односно у периоду Хладног рата који је обележило супарништво две супер силе, САД-а и СССР-а. Нема никакве сумње да је НАТО, пре свега, основан као војни савез против СССР-а и спречавања ширења совјетског утицаја.

Вашингтонским споразумом од 4. априла 1949. године, на основу кога је формиран НАТО, дефинисани су циљеви деловања и одредбе о колективној одбрани. Из оснивачког акта може се јасно закључити да се ради о војном савезу чији је циљ заједничка одбрана од противника и очување прокламованог система вредности: „Стране овог споразума потврђују своју веру у сврхе и принципе Повеље Уједињених нација и своју жељу да живе у миру са свим народима и свим владама. Одлучни су да чувају слободу, заједничко наслеђе и цивилизацију својих народа, засноване на принципима демократије, индивидуалне слободе и владавине закона. Они настоје да промовишу стабилност и благостање у северноатлантском подручју”².

Водећа сила НАТО-а, од његовог оснивања до данас, су САД, које кроз Алијансу остварују сопствене војне и политичке циљеве. У вези са тим, можемо закључити да је иницијатива за оснивање НАТО-а била вођена потребом САД да спрече европску самосталност³ и да не дозволе геополитичко повезивање Евроазије, односно Европе и Русије пре свега, због чега је и створена „гвоздена завеса”. Овакву теорију потврђују и речи првог генералног секретара НАТО Лорда Исмеја из 1957. године, који је дефинисао следећи циљ Алијансе: “to keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down”⁴. Односно: држати Русе ван Европе, Американце унутра, а Немце доле.

² https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

³ <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/nato-je-zamisljen-da-spreci-samostalnost-evrope.html>

⁴ <https://www.geopolintelligence.com/nato-1957-keep-the-russians-out-the-americans-in-and-the-germans-down/>

Падом Берлинског зида, распадом СССР-а и супротстављеног војног блока познатог под називом Варшавски пакт, 1991. године, Америка је постала победник у Хладном рату. Фактички, тиме престају и разлози за постојање НАТО-а са једне стране, а са друге, ствара се простор за експанзију ове организације. У складу са новонасталим околностима, на састанку Северно-атлантског савета у Риму 1991. године, НАТО доноси нову стратегију: Стратегију дијалога и сарадње. Тиме се НАТО трансформише из одбрамбеног војног у офанзивни војно-политички савез и проширује своје деловање кроз стратегију управљања кризама, односно преузима глобалну улогу. Убрзо након тога, НАТО се шири и интегрише бивше републике Совјетског Савеза, односно чланице Варшавског уговора. Поред тога, кроз програм Партнерство за мир, НАТО остварује зацртану глобалну улогу⁵.

Од 1991. године, НАТО је, у складу са новим међународним околностима, извео низ војних интервенција: на простору бивше Југославије 1994, 1995. и 1999. године, затим у Авганистану 2001. године, Ираку 2003. године и Либији 2011. године и тиме остварио улогу водеће светске војне силе. Јачањем и повратком Русије на међународну светску сцену, као и јачањем других великих сила (Кина, Индија, Бразил и др.), НАТО мења оквире деловања као глобалне силе и враћа се у регионалне оквире. Ова трећа фаза НАТО-а почиње након Самита у Лисабону и усвајања нове стратегије Активно ангажовање, модерна одбрана⁶.

ИСТОРИЈАТ ОДНОСА СРБИЈЕ (БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ) СА НАТО-ом

Када говоримо о сарадњи Србије, односно бивше Југославије, са НАТО-ом, не треба да занемаримо политичко-војну ситуацију у Југославији након 1948. године и разлаза Тита са Стаљином.

Амерички дипломата Џорџ Кенан је, након 1948. године, закључио да је Тито умногоме допринео заустављању руске експанзије и да га треба подржати у деловању, посебно у вези са осамостаљивањем Источне Европе⁷. Иако је важио за руског „агента”, Тито је направио стратешки заокрет и потпуно се окренуо Западу.

⁵ https://www.nato.int/nato-welcome/index_bs.html

⁶ <http://www.nspm.rs/hronika/na-samitu-u-lisabonu-usvojen-novi-strateski-koncept-nato.html>

⁷ <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/search-results/1/%7b%22contributor%22:%221350%22%7d>

Након тога се појавила идеја стварања јужног крила НАТО-а, што је резултирало стварањем савезништва између Грчке, Турске и Југославије, после уласка Грчке и Турске у НАТО 1952. године. НАТО Балкански пакт потписан је 1954. године, а ратификован је 1955. године, након чега су Грчка и Турска ушле у сукоб због Кипра⁸. Тиме је Балкански пакт изгубио улогу, али је он важан за сагледавање као највиши облик војне сарадње Југославије са Западом. Након тога, Југославија је заузела (формално) неутралну позицију у односу на војне блокове и почела да ради на стварању Покрета несврстаних. Међутим, иако је Југославија била блоковски несврстана и формално неутрална, заправо је била амерички савезник, што потврђују и документа америчког Савета за националну безбедност из 1984. године⁹. Кроз ове чињенице је потребно сагледавати и данашњу позицију Србије и прокламовану војну неутралност на основу члана Резолуције о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије из 2007. године¹⁰, нарочито након потписаног тзв. Споразума о економској нормализацији односа Србије и Косова* из Вашингтона¹¹.

Следећа фаза односа Србије (Југославије) и НАТО-а обележена је потпуно супротстављеним позицијама за време распада државе и ратова који су вођени на простору бивше Југославије.

Почетак сукоба на простору бивше Југославије временски кореспондира са распадом СССР-а и Варшавског пакта, односно са фазом трансформације НАТО-а у глобалну силу која је усмерена ка управљању кризама. То је уједно и период врхунца моћи НАТО-а, као и САД-а, које су, након урушавања биполарног светског система, постале једина водећа супер сила монополарног система.

НАТО се први пут војно ангажовао након Хладног рата на простору Балкана и то од 1993. до 1995. године у Босни и Херцеговини,

⁸ <http://www.nspm.rs/srbija-i-nato/jugoslavija-balkanski-pakt-i-nato.html>

⁹ <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-133.htm>

¹⁰ У члану 6. резолуције стоји: „Због укупне улоге НАТО пакта, од противправног бомбардовања Србије 1999. године без одлуке Савета безбедности до Анекса 11 одбаченог Ахтисаријевог плана, у коме се одређује да је НАТО „коначан орган” власти у „независном Косову”, Народна скупштина Републике Србије доноси одлуку о проглашавању војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука о том питању”.

¹¹ <http://www.nspm.rs/dokumenti/tekst-sporazuma-o-ekonomskoj-normalizaciji-odnosa-srbije-i-kosova.html>

као и 1999. године на простору Србије и Црне Горе. У оба случаја је војно ангажовање било усмерено директно против српских националних интереса, односно против Срба.

У Босни и Херцеговини је НАТО из ваздуха гађао положаје Војске Републике Српске у зонама безбедности УН. Разлог за отпочињање НАТО агресије на српске положаје биле су непотврђене тврдње о нападу Војске Републике Српске на сарајевску пијацу Маркале. Ангажовање НАТО-а у Босни и Херцеговини имало је директног утицаја на исход рата и потписивање Дејтонског мировног споразума.

Четири године касније, НАТО је отпочео војну интервенцију против СР Југославије, односно Србије и Црне Горе, када је од 24. марта до 10. јуна 1999. године, бомбардовао војне, привредне и цивилне циљеве. Разлог за отпочињање војне интервенције против Србије и Црне Горе било је наводно етничко чишћење Албанаца на Косову и Метохији, за шта су западне силе оптуживале српске безбедносне снаге. НАТО агресија завршена је потписивањем Кумановског споразума на основу кога је усвојена Резолуција 1244 СБ УН, а контролу над јужном српском покрајином преузеле су међународне снаге, односно КФОР под вођством НАТО-а. Војна интервенција против Србије била је почетна фаза процеса одвајања Косова и Метохије и стварања такозване Републике Косово под директним покровитељством САД-а.

Операцијама у Босни и Херцеговини, као и у Србији и Црној Гори, претходила је медијска кампања против Срба, коју су водили западни светски медији у условима када нису постојали алтернативни извори информисања. У оба случаја постоје докази да су разлози за почетак НАТО операција конструисани уз помоћ специјалних операција (Маркале и Рачак).

НАТО операције на простору бивше Југославије пресудно су утицале на стварање крајње негативног односа Срба (у Србији, Босни и Херцеговини и Црној Гори) према Алијанси, који је до данас непромењен.

Као резултат војног ангажовања НАТО на Балкану, у овом региону је учвршћено војно присуство Алијансе, односно САД-а и других западних сила.

НАТО интервенцијом 1999. године против СР Југославије, без одобрења СБ УН, Алијанса је погазила принципе међународног права и принципе на којима је основана.

Након смене Милошевићевог режима 5. октобра 2000. године, Србија улази у фазу постепеног развоја односа са НАТО-ом и САД-ом, без обзира на дотадашње сукобе.

- 2005. године министар иностраних послова Вук Драшковић потписао је споразум о транзиту НАТО трупа са генералним секретаром НАТО-а Јап де Хоп Схефером¹².

- 2006. године председник Србије Борис Тадић потписао је СОФА споразум са Кондолизом Рајс, државним секретаром САД-а, у оквиру кога је дефинисана стратешка сарадња Војске Србије са Националном гардом Охаја, која подразумева заједничке војне вежбе и размену особља¹³.

- 2006. године Србија је приступила војно-политичком програму НАТО Партнерство за мир¹⁴.

- 2006. године отворена је НАТО канцеларија у Београду и то у згради Министарства одбране коју је НАТО бомбардовао 1999. године¹⁵.

- 2008. године закључен је Споразум о безбедности информација између Србије и НАТО-а¹⁶.

- 2009. године отворена је мисија Републике Србије при НАТО са циљем развијања даље сарадње у оквиру програма Партнерство за мир¹⁷.

- 2011. године Влада Републике Србије усвојила је Закључак о покретању процедуре за израду Индивидуалног акционог плана партнерства између Републике Србије и НАТО-а.

Овде је потребно напоменути да је 2012. године дошло до промене власти, односно поновног доласка на власт истих политичких структура које су ушле у сукоб са НАТО-ом. Међутим, та чињеница није утицала на промену спољне или безбедносне политике и стратешки развој сарадње са Западом.

¹²https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2005&mm=07&dd=18&nav_category=11&nav_id=172817

¹³ <https://www.srbija.gov.rs/vest/55134/srbija-i-sad-potpisale-sporazum-sofa.php>

¹⁴ <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/partnerstvo-za-mir?lang=cyr>

¹⁵ <http://www.mod.gov.rs/cir/4360/pzm-saradnja-4360>

¹⁶https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=10&dd=01&nav_category=11&nav_id=321375

¹⁷ <http://www.nato-brussels.mfa.gov.rs/cir/saradnja.php>

- 2014. године Војска Србије учествовала је у вежбама оружаних снага САД и НАТО у Немачкој, које је Америка дефинисала као оцену знака спремности НАТО-а да се одупре руској агресији. У овим вежбама су заједно са припадницима српске војске учествовали и припадници такозваних „Косовских снага безбедности”¹⁸.

- Значајно унапређивање сарадње Србије са НАТО-ом реализовано је 2015. године. Ова информација се може пронаћи на званичном НАТО сајту¹⁹, где стоји да се Србија определила за чвршћу сарадњу кроз Индивидуални акциони план партнерства (ИПАП). Овај план представља највиши ниво сарадње за земљу која није чланица Алијансе и последњи корак пред формално учлањење.

- 2015. године у Скупштини Србије усвојен је Индивидуални акциони план партнерства са НАТО-ом²⁰, а такође и СОФА споразум са НАТО-ом²¹. Тим споразумима НАТО војницима је омогућен слободан транзит кроз Србију, коришћење наше војне инфраструктуре и обезбеђен им је имунитет. Такође, Србија се обавезала на размену података са НАТО-ом и ЕУ, уништавање „вишка” наоружања, образовање официра 2016. године.

- Председник Владе Републике Србије Александар Вучић посетио је 23. новембра 2016. године Седиште НАТО-а у Бриселу. Поред билатералног сусрета са генералним секретаром НАТО-а Јенсом Столтенбергом, премијер Вучић учествовао је и на састанку Северно-атлантског савета (НАС) у формату НАТО + Србија.

- 2017. године председник Републике Србије Александар Вучић је посетио 15. новембра 2017. године Седиште НАТО у Бриселу. Током посете, председник Вучић имао је билатерални сусрет са генералним секретаром НАТО Јенсом Столтенбергом и учествовао на састанку Северно-атлантског савета (НАС) НАТО у формату НАТО + Србија.

- 2018. године, од 8. до 11. октобра у Младеновцу је одржана Међународна теренска вежба управљања последицама ванредних ситуација „СРБИЈА 2018”, у заједничкој организацији Евроатлантског координационог центра за ванредне ситуације (EADRCC) и Сектора за

18

http://www.vs.rs/sr_lat/vesti/17D9FF80376211E4997200163E135009/medjunarodna-vezba-zdruzeni-napor-2014

¹⁹ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50100.htm

²⁰ <http://www.mfa.gov.rs/sr/images/ipap/ipap.pdf>

²¹ http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/1690-15%20-%20lat.pdf

ванредне ситуације МУП-а Србије. То је прва вежба те врсте која је одржана у Србији уз рекордан број учесника (38 земаља са укупно 2.000 учесника). Вежбу су отворили председник Републике Србије Александар Вучић и генерални секретар НАТО-а Јенс Столтенберг.

- 2019. године усвојен је други циклус Индивидуалног акционог плана партнерства (ИПАП) са НАТО-ом. ИПАП широко обухвата сарадњу у свим сферама које се тичу једног друштва и тиме заправо контролише готово све процесе у друштву. Кључна ствар је свакако реформа комплетног система одбране. Поред спољне политике и безбедности, Србија се кроз ИПАП обавезала на сарадњу са НАТО-ом по питању: регионалне сарадње, унутрашње политике, научне сарадње, јавног информисања, европских интеграција, владавине права, јавне дипломатије, економских реформи, борбе против тероризма, заштите људских права, ванредних ситуација, уништавања вишка наоружања, информационе кампање, унапређења положаја Рома, заштите података и др. Из овога се може закључити да потписани планови потпуно дозвољавају НАТО-у да креира и контролише све процесе у нашем друштву.

- За последњих осам година одржано је 112 војних вежби са НАТО-ом, укључујући и, први пут, велику НАТО вежбу „Србија 2018”, управљање последицама ванредних ситуација.

НАТО И СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ

Из хронологије развоја НАТО-а види се да је Србија дошла у директан сукоб са овом организацијом у периоду њеног успона. На међународној сцени дошло је да урушавања биполарног светског система распадом СССР-а и трансформације у монополарни светски систем са САД-ом као једином водећом силом. НАТО организација је распадом Варшавског блока постала водећа светска војна сила, са амбицијом да контролише читав свет. САД су, у садејству са НАТО-ом, остваривале своје војне, политичке и економске циљеве, желећи да контролишу светске енергетске ресурсе и путеве њиховог транспорта, као и друштвене и политичке процесе у многим земљама, координишући тиме међународне односе у складу са сопственим интересима.

Такве околности утицале су на то да Србија уђе у војни сукоб са највећом војном силом неупоредиво веће снаге, остајући без могућности да пронађе савезнике. Тешко је проценити да ли је сукоб са НАТО-ом могао да се избегне и на који начин, али из данашње

перспективе може да се анализира спољна и безбедносна политика Србије у контексту геополитичких промена.

Политичка елита Србије није умела да схвати геополитичке промене изазване падом Берлинског зида и да предвиди какав ће бити њихов утицај. НАТО бомбардовање нанело је велику штету Србији и оставило несагледиве и дугорочне последице.

Од политике потпуног сукобљавања са НАТО-ом у периоду успона ова војне силе, исте политичке елите сада примењују потпуно супротан принцип. У периоду опадања војне моћи НАТО-а, Србија успоставља стратешко партнерство са овим војним блоком и највиши ниво сарадње са НАТО-ом у својој историји.

Интереси НАТО-а и национални интереси Србије и даље су супротстављени ако узмемо у обзир очување територијалног интегритета као основни интерес сваке државе. САД као водећа сила НАТО-а директни су покровитељ косовске независности и држава која је уложила највеће напоре да одвоји јужну српску покрајину од Србије.

Мисија КФОР на Косову и Метохији није остварила циљеве очувања безбедности на овој територији, јер је српско становништво протерано за време мандата међународних снага, а напади на преостало српско становништво нису престали. У марту 2004. године албански екстремисти су организовали погром над српским становништвом уз прећутну сагласност међународних снага, када су уништени и бројни српски културно-историјски споменици.

Супротно НАТО-у и западним силама, Руска Федерација већ двадесет година улаже велике дипломатске напоре како би помогла Србији у очувању њеног територијалног интегритета, али то није утицало на руководство Србије да развија стратешку сарадњу са Русијом, полазећи од тога да наши интереси нису супротстављени. Заправо, стратешки заокрет Србије ка САД-у, потписивањем споразума у Вашингтону, водиће даљем удаљавању Србије од Русије, али и Кине која такође није признала косовску независност. И Русија и Кина су сталне чланице Савета безбедности УН са правом вета, што је битно за решавање статуса Косова* у складу са Резолуцијом 1244.

Председник Србије залаже се за решење косовског питања које је противно Уставу Републике Србије и Резолуцији 1244, што Србију доводи у конфликт са међународним правом. Питање Косова и Метохије кључно је питање националне безбедности Србије и према њему Србија треба да се односи у складу са Уставом Републике Србије

и међународном Резолуцијом 1244, за шта је кључно партнерство Србије са Русијом и Кином.

Србија води неискрену политику према руској страни, без обзира што већина грађана Србије подржава развој српско-руских односа. Политика Србије према Русији је строго дефинисана задатим оквирима Запада. Владајуће структуре, уз помоћ проруског бирачког тела, неприметно и константно приближавају Србију евроатлантским структурама и нарочито НАТО-у.

Ако анализирамо званичне податке Министарства одбране, Србија је од 2012. до 2020. године реализовала 15 вежби са Руском Федерацијом и 112 са НАТО-ом и државама чланицама, што је готово десетоструко више. Међутим, јавност није свесна тога, јер водећи медији који су под контролом владајућих структура пишу позитивно о војној сарадњи са Русијом и прећуткују сарадњу са НАТО-ом. НАТО се у медијима спомиње у негативном контексту, посебно у вези са агресијом на Србију 1999. године, али, у реалности, Србија развија стратешку сарадњу са овом организацијом.

Потписани уговори Србије са НАТО-ом јасно задиру у готово све области друштва и све институције државе Србије, што у највећој мери оспорава статус војне неутралности Србије.

ЗАКЉУЧАК

Основни проблем српског друштва је тај што није постигнут консензус око најважнијих националних питања, услед недостатка дијалога и тежњи да се приближе и уједине ставови различитих политичких актера, невладиног сектора и грађана.

Србија је суочена са многобројним безбедносним проблемима и налази се у изразито непријатељском окружењу. Највећи проблем представља то што је војно-безбедносни сектор Србије доведен у стање да не испуњава своју функцију у одбрани државе, јер је урушен реформама које се спроводе последњих двадесет година. У вези са тим, посебно бих навела једну ставку из документа „Стратегија националне безбедности Републике Србије”: „Обавештајна делатност коју стране обавештајне организације спроводе кроз незаконито и прикривено деловање, представља реалну претњу безбедности Републике Србије. Остварује се кроз слабљење њених политичких, економских и безбедносних капацитета и кроз утицај на смер и динамику друштвених процеса, супротно националним интересима”.

Будући војно-безбедносни изазови тичу се даље дезинтеграције државне територије јачањем сепаратистичких структура, јачања терористичких структура, посебно на Косову и Метохији, у Рашкој области, али и у окружењу, подстицања или потенцијалног обнављања сукоба на њеној територији или у региону и сврставања Србије уз земље са којима не дели заједничке интересе, односно у неприродне и погрешне савезе.

Геополитичке промене које су у току довешће до трансформације постојећег система међународних односа и редифинисања светског система безбедности. НАТО неће имати водећу улогу у свету и његова будућност није извесна, посебно ако имамо у виду чињеницу да ни америчке политичке елите, као ни европске, нису јединствене у оцени његове даље улоге у међународном систему безбедности.

За Србију је од кључне важности да јача свој одбрамбени потенцијал, који је претходних година нарушен. У томе је важан фактор повратак обавезног служења војног рока, реформа и модернизација војске. Неопходно је да се за одбрану издвајају већа средства из буџета и да се побољша економски статус војних лица. Такође, од кључне је важности да се смањи утицај политике на војску, односно цивилног управљања у сфери одбране. Србија треба да остане ван војних блокова и да остварује сарадњу са различитим странама, а у складу са сопственим интересима. Да би остварила војну неутралност, Србија мора да доведе у баланс односе са истоком и западом, који сада нису ни приближно избалансирани.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ђорђевић, Глишић, *Организација Северноатлантског уговора (НАТО)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013.
2. Мирковић, Тодор, *Стратегије и ратне доктрине суперсила и блокова*, Војноиздавачки завод, Београд, 2003.
3. Милутиновић, Владимир, *Постидеологије, Утопија*, Београд, 2008.
4. *Србија и НАТО*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2015.
5. *Безбедносни форум*, Евроазијски безбедносни форум, Београд, 2020.

6. http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/mvs/Sta_je_PzM_-_1by1.pdf
7. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrđivanju_sporazuma_izmedju_vlade_republike_srbije_i_organizacije_nato_za_podrsku_i_nabavk_u_nspo_o_saradnji_u_oblasti_logisticke_podrske.html
8. <http://www.nato-brussels.mfa.gov.rs/cir/saradnja.php>
9. <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2019/05/Srbija-i-NATO-Partnerstvo-za-mir.pdf>
10. <https://geostrategy.rs/rs/bezbednost/507-c-u-v-di-s-r-dnj-srbi-i-n>
11. <https://geostrategy.rs/rs/bezbednost/210-srbi-n-ni-v-g-in-r-s-d-s-r-dju-s-n>
12. <https://geostrategy.rs/rs/bezbednost/197-ni-p-vucic-v-vl-s-i-s-n-p>
13. <https://geostrategy.rs/rs/bezbednost/248-f-r-ir-nj-v-s-u-r-n>
14. <https://geostrategy.rs/rs/bezbednost/121-n-u-r-ln-s-srbi-i-buduci-v-n-b-zb-dn-sni-iz-z-vi>
15. <https://geostrategy.rs/rs/bezbednost/119-v-n-b-zb-dn-sn-ri-n-ci-srbi>
16. http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2013-leto/65-2013-2-09-Mutavdzic.pdf
17. https://www.ips.ac.rs/wp-content/uploads/2018/04/pnb2_2017-5.pdf
18. <https://www.nytimes.com/2011/06/16/opinion/16iht-edwheatcroft16.html>
19. <https://academic.oup.com/ia/article/93/2/251/2996077>
20. http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2017-2/69-2017-2-29-Tosic.pdf
21. <http://www.politika.rs/scc/clanak/443459/Kolumnisti/Tri-NATO-musketara-i-Tramp>
22. <http://www.koreni.rs/sta-su-to-nacionalni-interesi-srbije/>
23. <https://demostat.rs/sr/vesti/dijalog/srbija-izmedu-nato-i-rusije-realnost-protiv-emocija/175>

НАТО И ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ¹

Сажетак: Појачани притисак НАТО-а, односно његових најмоћнијих држава чланица на српски државни и етнички простор траје још од почетка избијања грађанског рата у бившој СФРЈ, па до данашњих дана. Притисци су били разни – од дипломатских до конкретних, агресивних војних дејстава против војних и цивилних циљева, како у Републици Српској тако и у Србији и Црној Гори. Циљ је јасан – увлачење српског простора у Северноатлантску алијансу, ради консолидовања „позадине” и јачања новог-старог фронта према Русији и њеном најближем окружењу. Најпре, захваљујући чврстој народној вољи, а онда и успешно организованом отпору разним западним притисцима од стране различитих руководстава током последње три деценије, већином у неповољним геополитичким условима, Република Српска је успела да опстане као последња брана против увлачења Босне и Херцеговине у НАТО, што би имало огромне последице и на капацитете Србије да настави да се успешно одупире сопственом увлачењу у тај војни савез.

Кључне речи: Република Српска, Србија, НАТО, притисци, синергија, народ, политичко руководство.

СРПСКИ ОДНОС ПРЕМА НАТО-у И ЗАПАДУ ПРЕ И ПОСЛЕ 5. ОКТОБРА

Данас је двадесетогодишњица петог октобра и ово је добар повод да се, кад говоримо о НАТО-у, за почетак запитамо колико је 5. октобар утицао на наш однос према НАТО-у и однос НАТО-а према нама.

Многи сматрају, с правом, да је после 5. октобра кренуло урушавање наше одбране од спољних претњи уопште, а специфично од притисака НАТО-а, и да смо полако почели да напуштамо једну по једну одбрамбену позицију. Лично мислим да би, да није било јасно исказаног већинског народног расположења у свим српским крајевима

¹ Редиговано и допуњено излагање на научном скупу „Последице експанзије НАТО-а у Европи на безбедност Балкана”, одржаног у Дому војске у Београду 5.10.2020. године.

који су државно организовани, политичке елите препуштене себи одавно увеле Србију и Републику Српску, тј. Босну и Херцеговину у НАТО. У том смислу се слажем са оним што је у свом излагању рекао генерал Ковач, да су политичке елите тога и те како свесне, с обзиром на то да се раде честа, објављена и необјављена истраживања јавног мњења, на основу којих се зна право расположење народа. Стога, можемо да захвалимо најпре самом народу што до сада ни Србија ни Република Српска нису ушле у НАТО. Нажалост, опет имамо ситуацију попут оне из 1941. године, да су Срби практично последње острво у овом делу Европе, оаза слободе у мору агресије новог западног удара ка истоку.

Наравно, добра ствар у свему томе је да то значи да смо још увек историјски народ, са сопственом вољом и идентитетом, које умемо да артикулишемо, спроведемо и одбранимо чак и у најтежим условима. Кад говоримо о политичким елитама, најтврђе су досада ипак биле, када се узме све у обзир, у Републици Српској, упркос посебно неповољном окружењу. Република Српска нема пуну сувереност, заробљена је у држави са још два мање-више непријатељска народа, а од 2006. године нема ни војску – мада, суштински гледано, од доласка преко 50.000 НАТО војника у Босну и Херцеговину после потписивања Дејтонског мировног споразума, чак и поседовање војске више није имало исти значај као пре Дејтона.

Овде треба подсетити на то да Слободан Милошевић не би имао о чему да разговара у Дејтону у новембру 1995. године, а Република Српска вероватно данас не би имала шта да обележава, да није било одлучног отпора народа и владајуће политичке елите у Републици Српској у кључно време.

Још две године раније, у првој половини 1993. године, западне силе предложиле су Венс-Овенов мировни план, који је такође добио подршку не само Београда, већ и Русије и Грчке, традиционалних српских савезника. Није претерано рећи да су Срби тада буквално стајали против целог, тада чврсто униполарног света. Још прецизније, неких милион Срба у Републици Српској стајало је против целог света, и то под санкцијама. На референдуму у мају 1993. године, 96% народа Републике Српске гласало је против прихватања Венс-Овеновог плана.² Да је план прихваћен, данас не би било овакве, а највероватније не би било никакве Републике Српске. Добили бисмо тада расцепкану територију³, која би покривала око 42% Босне и Херцеговине, коју би

² <https://ssr.org.rs/sa-96-odsto-glasova-odbacen-vens-ovenov-plan/>

³ <http://paljanskenovosti.ba/na-danasnji-dan-odbacen-vens-ovenov-plan/>

било много лакше интегрисати у јединствену, централизовану државу под доминацијом Сарајева, односно његових страних покровитеља.

Неких годину дана после склапања Дејтонског мировног споразума, кад сам обављао функцију главног политичког саветника председника Републике Српске, имао сам доста контаката са представницима државног и безбедносног апарата у Србији и уочио занимљив феномен. Занимљиво је тада било приметити да је код многих међу њима владало видно задовољство тиме што је после Дејтона дошло до – касније ће се испоставити само привидног – зближавања српског политичког и безбедносног руководства са Сједињеним Америчким Државама. У исто време, тадашњи председник Србије Слободан Милошевић јавно је и често наглашавао своју улогу главног фактора мира на Балкану, како у својим комуникацијама са политичким Западом тако и у својим обраћањима домаћој јавности. То је један од разлога зашто се треба запитати колико је тога 5. октобар истински променио, односно да ли би (добровољна или изнуђена) про-западна оријентација српских политичких елита крајем 20. и у првој деценији 21. века била битно мања да „обојене револуције” од 5. октобра није било.

У том контексту треба имати у виду и врло специфичне геополитичке околности које су владале не само у нашем региону, већ и у свету. Од 1990. године, па бар до 2007. године и чувеног говора Владимира Путина на Минхенској безбедносној конференцији⁴, није постојала геополитичка алтернатива на коју су Срби и српске политичке елите суштински могле да се ослоне у дипломатском и сваком другом смислу. Русија не само да је била на коленима током 1990-их, већ је и сама тежила да се integriше са Западом, чак и на почетку председничког мандата Владимира Путина. Било је чак и неформалних предлога из Москве да Русија постане НАТО чланица.⁵ О Кини и да не говоримо, она бар до краја прве деценије 21. века није била ни на радару као геополитички пандан Западу, бивајући посвећена сопственом економском развоју и напретку.

Дакле, и у време Слободана Милошевића и у првим годинама после 5. октобра 2000. године, Срби са обе стране Дрине нису имали прави ослонац у свету, и многи су тврдили, са јаким аргументима, да оријентација према Западу и западним, укључујући и евроатлантским, интеграцијама, „нема алтернативу”.

⁴ <https://rs.sputniknews.com/rusija/201702101109984355-putin-govor-minhen-/>

⁵ <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2/svet/2757103/kako-je-klinton-reagovao-na-putinov-predlog-da-rusija-udje-u-nato.html>

ЛИЧНО УЧЕШЋЕ У ПРУЖАЊУ ОТПОРА ЗАПАДНИМ ПРИТИСЦИМА НА РЕПУБЛИКУ СРПСКУ

Током мог обављања поменуте политичке функције у Републици Српској, све до коначног раскола у руководству Републике Српске почетком јула 1997. године, многе западне иницијативе према Српској имале су подршку не само Москве него и Београда. Било је тешко одупрети се, али смо успевали. Лично сам учествовао у успешном отпору покушајима западних држава да спроведу свој, односно интерес НАТО-а, у Босни и Херцеговини, најпре везаним за тумачења „сарадње” са Хашким трибуналом, али и, што је још релевантније за тему ове конференције, два покушаја разоружања Републике Српске, и то упркос јасним одредбама Дејтонског споразума у делу који се односи на контролу наоружања у Европи, у складу са Споразумом о регионалној контроли наоружања, према члану 4. Анекса 1-Б Дејтонског мировног споразума.⁶ Организоване су, у правом смислу речи, дипломатске заседе са циљем приморавања Републике Српске, односно њене војске, да се ослободи тешког наоружања на које је имала право по Дејтону.

Први покушај десио се на Лондонској конференцији о Босни и Херцеговини у децембру 1996. године.⁷ У једној паузи пришао ми је будући амбасадор Уједињеног Краљевства у УН, тада државни секретар Форин офиса, који ме је замолио да обезбедим присуство председнице Републике Српске на кратком састанку који је требало да се организује за неких 20-так минута. Пошто сам председницу обавестио о томе, она је сматрала да је довољно да само нас двоје одемо на састанак, с обзиром на неформални начин на који је најављен и одсуство најаве присуства других актера. Међутим, када смо ушли у салу, за столом је седело свих 6 амбасадора чланица Контакт групе. Једина тема састанка била је та да Република Српска апсолутно мора да се ослободи свог тешког наоружања. Састанак је трајао око 45 минута. Руски представник је једини био пасиван, док су се остали активно укључили, с тим да су најагресивнији били Британци, Американци и Немци, који су по сваку цену хтели да изнуде наш пристанак. Срећом, знали смо напамет Дејтонски споразум и наша права у складу са њим. Састанак се одвијао по чувеном англо-америчком рецепту „ако прође-прође”. Кад је коначно схваћено да нећемо одступити од наших аргумената и права која нам по мировном споразуму припадају – они су

⁶ <http://ndcsarajevo.org/Dokumenti/Dejtonski-mirovni-sporazum.pdf>

⁷ <http://www.johnmajorarchive.org.uk/1990-1997/mj-majors-opening-address-to-the-london-peace-implementation-conference-on-bosnia-4-december-1996/>

одустали, и састанак је био готов, након чега смо се уљудно поздравили и наставили учешће на конференцији као да се ништа није догодило.

Други покушај био је нешто „суптилнији”. У рано пролеће 1997. године тадашњи премијер Републике Српске је, вероватно не знајући, потписао уговор за кредит од неких два милиона долара у Вашингтону, где је, што је такође битно, боравио без знања председнице Српске, што је већ само по себи говорило о растућим неспоразумима на релацији Пале - Бањалука. С обзиром на то да му енглески језик није био јача страна, премијеру је вероватно промакло да је, као део аранжмана, ситним словима било предвиђено исто оно што нам је тражила Контакт група неколико месеци раније у Лондону – да уништимо наше тешко наоружање. Пар седмица касније, председничком кабинету у Бањалуци најавио се први секретар америчке амбасаде у Сарајеву. На састанку је, после помало тугаљивог увода о својој породици, који је, могло се претпоставити, требало да додатно спусти наш гард, први секретар прешао је на ствар и питао када ћемо почети да спроводимо у дело оно што је потписано. Наравно, у првом тренутку, ни председница нити било ко од присутних саветника нису знали о чему се ради. Када нам је први секретар коначно објаснио и показао потписани документ, недвосмислено му је саопштено да је то урађено неовлашћено и да председник државе на тако нешто не може пристати. Атмосфера је убрзо постала напета, а први секретар је у неколико наврата чак и повисио тон, ваљда рачунајући да ће то бити довољно „убедљив” аргумент. Ипак је на крају отишао необављена посла, уз напомену да ствар није ни изблиза завршена. Међутим, председнички кабинет се убрзо званично обратио мисији ОЕБС-а, у чијој су надлежности били споразуми о контроли наоружања. Током наредних седмица, након више састанака, неколико представника западноевропских држава је подржало наш став, сходно одредбама Дејтонског споразума, да Република Српска није дужна да се разоружа, и амерички притисак је на крају спласнуо.

Треба изнова напоменути: овај чврст дипломатски отпор је пружен у фактичким условима окупације Босне и Херцеговине од стране неких 50.000 НАТО војника, без пуне суверености и са влашћу у Београду којој је на првом месту било важно да одржи свој тешко стечени имиџ главних миротвораца у региону. Дакле, упркос много тежим условима од данашњих, било је могуће одупрети се снажним западним притисцима, чак и у одсуству активних спољних савезника.

СЛАБЉЕЊЕ ОТПОРА ЗАПАДНИМ ПРИТИСЦИМА УСЛЕД УНУТРАШЊИХ ПОЛИТИЧКИХ ПОДЕЛА

Република Српска наставила је да буде „тврђ орах” наспрам западним притисцима, све док није дошло до коначног раскола у њеном руководству у јуну-јулу 1997. године. Не улазећи сада у генезу и развој оваквих односа, коначни окидач раскола покренут је крајем јуна 1997. године у Београду, по повратку председнице Републике Српске из Велике Британије, када је дошло до њеног неовлашћеног задржавања на Сурчинском аеродрому, где су она и њена пратња држани више од два сата,⁸ а питање је колико би то још трајало и у ком правцу би се ствари даље одвијале да вест о овом својеврсном политичком скандалу није објављена на београдској опозиционој телевизијској станици Студио Б.

По њеном повратку у Бањалуку, у разговорима са председницом и члановима њене пратње, речено ми је да им је, на граници са Републиком Српском до које су довезени, а затим ту остављени од стране службених лица Републике Србије, саопштено од стране униформисаних лица да председницу треба да воде на Пале, „у лудницу”. Биљана Плавшић била је убеђена да јој се ради о глави, и да иза тога стоје и Београд и, посебно, Пале. Она, наравно, није прихватила такав чин, већ се обратила Војсци Републике Српске, уз чију је помоћ успела да се врати у Бањалуку. То је моменат када је дошло до потпуног прекида веза између Пала и Бањалуке, после чега су врло брзо уследили распуштање Народне скупштине Републике Српске, нови избори, и нова расподела политичке моћи, нажалост под много већим утицајем западног фактора који је вешто искористио ситуацију, опет уз помоћ „кооперативног” Београда.⁹

(Писац ових редова је, непосредно по повратку председнице Српске у Бањалуку, мимо њеног знања, силом уклоњен из председничког кабинета – што јасно говори о елементима преврата који су били присутни – чиме она, пошто је коначно обавештена о томе шта се десило, није имала времена да се бави у условима урушеног безбедносног амбијента и лично ме замолила да привремено одем у Београд док се „гужва не стиша”. Са своје стране, сматрајући да је простор за даље независно, суверено деловање ограничен, па можда и елиминисан, убрзо сам и формално поднео оставку на функцију.)

⁸ <http://www.nin.co.rs/arhiva/2427/1.html>

⁹ <http://www.nin.co.rs/arhiva/2430/1.html>

Након избијања овог отвореног политичког раскола, за западни фактор је вршење политичког и сваког другог притиска на Српску постало лакше, што је широм отворило врата потоњој страховлади Високог представника за Босну и Херцеговину Педи Ешдауна, који је, током свог мандата од 2002. до 2006. године, наметнуо многе недејтонске одлуке и законе и сменио низ демократски изабраних политичара (у оба ентитета), а некима и забранио обављање политичких функција.¹⁰ У његовом мандату дошло је и до наметања такозване реформе система одбране Босне и Херцеговине, што је коначно довело до укидања ентитетских војски 2006. године.

Између осталог, Педи Ешдаун успео је да спроведе своје анти-дејтонске диктате и због одсуства неког конкретнијег отпора из званичног Београда, који је тада, много чвршће и са више истинског убеђења него пре 5. октобра, био на тзв. европском, односно евроатлантском путу. И, треба поновити, у то време било је теже организовати отпор самовољи високих представника и у самој Републици Српској, што због располажућене политичке сцене, што због још увек једнополарног светског поретка и одсуства могућности ослонаца на неког спољног савезника – али и због политичког опортунизма и недостатка храбрости саме политичке класе, и у власти и у опозицији, част изузетима. Међутим, како је Русија постајала јача, а Запад, поготово после велике економске кризе 2007 - 2008. године, почео да губи свој скоро монополски положај у међународним односима, тако је и у Републици Српској постепено растао капацитет за одбрану сопствених виталних интереса.

ВАСПОСТАВЉАЊЕ ДРЖАВОТВОРНЕ ВЛАСТИ У СРПСКОЈ И ПОСЛЕДИЧНА КОНСОЛИДАЦИЈА ОТПОРА ПРИТИСЦИМА НАТО

Процес обнове независнијег понашања Бањалуке почео је да се назире после одласка Педи Ешдауна 2006. године, што ипак није спречило српског члана Председништва Босне и Херцеговине Небојшу Радмановића да у пролеће 2009. године у писму изрази жељу да Босна и Херцеговина постане „пуноправна чланица НАТО-а”¹¹ (мада је, касније те године, Радмановић назначио да би за такву одлуку било

¹⁰ <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=384832>

¹¹ <https://www.rtvbn.com/cirilica/3876426/ekskluzivno-radmanovic-2009-pisao-nato-savezu-ubrzejte-uclanjenje-bih-u-nato>

потребно расписати референдум у Републици Српској¹²). Ипак, поузданији знаци да су се ствари коначно преломиле и одбрана од спољних притисака коначно консолидовала, појавили су се током 2014. године када се, уочи општих избора, развио сценарио са елементима „обојене револуције” како у Босни и Херцеговини¹³ тако и у Републици Српској.¹⁴ Иако замишљени сценарио није успео, чини се да је политички врх Српске коначно схватио да се превелико, некритичко приближавање политичком Западу никада на средњи и дужи рок не исплати, и да се увек на крају потврде речи Хенрија Кисинџера да бити амерички непријатељ може бити опасно, али да је бити амерички пријатељ – фатално.

У том контексту је у новембру 2017. године Народна скупштина Републике Српске усвојила резолуцију о војној неутралности.¹⁵ Осим обезбеђивања сопственог интереса, овим документом је Српска и формално постала главна брана против увлачења Босне и Херцеговине у НАТО. Резолуција обавезује све српске представнике у заједничким институцијама Босне и Херцеговине да је поштују, што политички практично онемогућава неки будући глас представника српског народа у корист НАТО интеграција, које се, без консензуса сва три национална представника у заједничким органима Босне и Херцеговине, не могу усвојити и спровести. Ово је поготово важно у светлу релативне лакоће с којом су Македонија и Црна Гора увучене у НАТО, мимо народне воље, преко политичара који су под снажним западним утицајем или, боље рећи, контролом.

Запад, односно НАТО државе, покушавају и покушаваће да разбију ту синергију између народа и руководства Српске, бар у погледу односа према НАТО-у. На пример, после општих избора у Босни и Херцеговини у октобру 2018. године, требало је више од годину дана – до краја децембра 2019. године¹⁶ – да се конституише Савет министара

¹²<http://www.nspm.rs/hronika/nebojsa-radmanovic-spreman-sam-da-sprecim-ulazak-bih-u-nato.html>

¹³<http://www.nspm.rs/sudbina-dejtonske-bih-i-republika-srpska/obojena-revolucija-se-obrusava-na-bosnu.html?alphabet=c#yvComment100263>

¹⁴<https://www.standard.rs/2014/10/02/republika-srpska-i-peti-oktobar/>

¹⁵<https://sveosrpskoj.com/dokumenti/tekst-rezolucije-o-zastiti-ustavnog-poretka-i-proglasenju-vojne-neutralnosti-republike-srpske/>

¹⁶<https://www.novosti.rs/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0.480.html:837718-%D0%98%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%82->

Босне и Херцеговине, односно да се потврде резултати демократских избора. Разлог за толико одуговлачење био је један једини – инсистирање западних сила, уз активну подршку муслиманског и нешто пасивнију подршку хрватског политичког фактора, да се активира Акциони план за чланство Босне и Херцеговине у НАТО (МАП), који би широм отворио пут те државе у пуноправно чланство у Алијанси. Једини разлог зашто до овога није дошло, и зашто је на крају у новембру 2019. године постигнут компромис којим је избегнуто усвајање тзв. годишњег националног плана (АНП) као својеврсног окидача активирања МАП-а, био је отпор Републике Српске, тј. њеног руководства предвођеног Милорадом Додиком. Током дугих преговора, нађено је соломонско решење у виду усвајања „програма реформи” који не прејудуцира чланство Босне и Херцеговине у НАТО, уместо поменутог годишњег националног плана.¹⁷ У својству српског члана Председништва, Милорад Додик је чак успео да обезбеди признање амбасадора земаља Квинте да постигнути споразум „не активира ништа и не мења статус МАП-а”.¹⁸ И амбасадор Русије у Босни и Херцеговини потврдио је да споразум „није АНП” и „није никако повезан са МАП-ом”.¹⁹

ЗАКЉУЧАК

Као главни преостали реликт Хладног рата који је пронашао начин не само да опстане него и да се шири, и при томе се трансформише из одбрамбеног у офанзивни војни савез, НАТО ће неминовно наставити да врши притисак на Србију и Републику Српску као једине две преостале препреке ка пуном интегрисању простора југоисточне Европе и његовом војно-безбедносном консолидовању под западним, а најпре америчким кишобраном, ради даљег појачавања притисака према Русији и њеном најближем окружењу. По изјавама из саме Алијансе, овај преостали слободни српски простор представља за НАТО још увек „необављени посао”.²⁰ Но, разна руководства Републике Српске показала су да је могуће пружити отпор и

%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D0%91%D0%B8%D0%A5

¹⁷<https://www.dw.com/sr/kompromis-u-bih-nakon-vi%C5%A1e-od-godinu-dana/a-51326116>

¹⁸<https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=372480>

¹⁹<https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=359172>

²⁰<https://www.nato-pa.int/news/nato-allies-urged-complete-unfinished-business-western-balkans>

најмоћнијој војној алијанси данашњице, чак и у условима малобројности народа и ограниченог суверенитета, ако постоји чврста воља за то, уз неопходну синергију државног руководства и народа, одсуство озбиљнијих унутрашњих политичких раскола и одржавање националне историјске свести и идентитета. То је уједно и једини рецепт за опстанак државе и народа, и њихове слободе и независности, чак и у условима најјачих спољних притисака од стране моћних међународних чинилаца.

УЗРОЦИ ОПАДАЊА УКУПНОГ БРОЈА СТАНОВНИШТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ И ВАН ЊЕ У ПЕРИОДУ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

- Други део -

Сажетак: После Другог светског рата, у периоду од 1948. до 2011. године, видљиви су периоди раста и опадања укупног броја становника у Републици Србији. Раст броја становника изражен је у периоду од 1948. до 1981. године, када је у укупан број улазило и становништво Косова и Метохије. Опадање броја становника у Србији везано је за период од 1991. до 2011. године, јер је у укупан број становника улазило становништво централног дела Србије и АП Војводине¹²⁸. Због тога се мора одвојено анализирати кретање броја становника у сваком од наведених периода. Такође, значајно је анализирати кретање броја становника по покрајинама у наведеним периодима. На кретање укупног броја српског становништва Републике Србије утицале су две групе чинилаца: спољашњи и унутрашњи. И једни и други су бројни, њихови утицаји на кретање укупног броја српског становништва у Србији у уској су међузависности, а у раду ће бити наведени појединачно. Ради отклањања бројних узрока опадања укупног броја српског становништва у наредном периоду, неопходно је на државном нивоу изнаћи адекватне мере демографске политике. Садашње стање довешће неминовно до биолошке регресије српског становништва.

Кључне речи: *кретање становништва, број становника, пописни периоди, природни прираштај, биолошка регресија становништва.*

ОПШТА РАЗМАТРАЊА

Демографски развитак је комплексан процес у којем биолошки, друштвено-економски, географски, културни и други чиниоци имају одлучујућу улогу. Историјски карактер развоја становништва данас је

¹²⁷ Проф. др Слободан Мишовић

¹²⁸ Становништво Косова и Метохије није у овом периоду пописано због бојкота пописа (1991. и 2002. године) и нелегалног отцепљења Косова и Метохије од Републике Србије од стране албанских сепаратиста.

опште прихватљив и научно утемељен. Режим репродукције становништва доживео је у последњих сто година корените промене.

Бројност је квантитативно обележје становништва. Укупни демографски развој, посебно бројност становништва Републике Србије, од средине 20. века до данас, определили су бројни чиниоци, међу којима су најзначајнији: (1) ратна страдања, (2) неповољни општи услови за биолошку репродукцију, (3) снажне унутрашње миграције, (4) процес досељавања, посебно јаке избегличке струје, и (5) опадање природног прираштаја и појава процеса старења демографске масе.

При разматрању кретања бројности становништва, морају се имати у виду методолошке и веома наглашене регионалне разлике. Наиме, треба имати у виду да ли се приликом утврђивања укупне бројности становништва примењује концепт „де јуре” или „де факто”, што значи да ли су укључени сви стални становници и они ван земље, или сва лица која се тренутно налазе у земљи најмање годину дана. Бројни фактори, кроз дужи временски период, условили су изузетну сложеност етнодемографске структуре појединих делова Републике Србије, тако да српски народ и националне мањине у појединим деловима Републике Србије имају релативну или апсолутну већинску заступљеност.

Развитак становништва Републике Србије специфичан је по многим својим обележјима. Демографска транзиција јавља се касније него у западноевропским и северноевропским земљама. Процес демографске транзиције је на неким подручјима завршен, а на неким подручјима је у току (Косово и Метохија). При томе се под основним карактеристикама демографске транзиције подразумева следеће: (1) опадање смртности, нарочито смртности одојчади, (2) опадање наталитета, (3) прелазак од неконтролисаног ка контролисаном фертилитету у браковима, и (4) промене у старосној структури становништва као последица демографског процеса старења.

Анализа кретања становништва Републике Србије садржи пет поглавља: (1) кретање броја становника у свим пописним периодима после Другог светског рата, (2) кретање броја српског становништва у свим пописним периодима после Другог светског рата, (3) кретање броја српског становништва у бившим републикама Југославије после Другог светског рата, (4) кретање природног прираштаја српског становништва у периоду после Другог светског рата, и (5) узроци и последице опадања природног прираштаја.

У свим разматрањима становништва било које земље, па и Републике Србије, морају се имати у виду општи и геостратешки положај у

ближем и даљем окружењу. На геостратешки положај Републике Србије утичу три групе чинилаца: спољашњи, унутрашњи и географски.

Најзначајнији спољашњи чиниоци су: (1) нестанак биполаризма, (2) успостављање доминације економско-технолошки развијених земаља, (3) очување нуклеарног минимума који гарантује наношење „узвратног удара“, (4) све већи утицај мегакорпорација и војноиндустријског комплексна на светска збивања и одлуке, (5) промене у деловању ОУН, (6) изградња униполарног света, (7) поремећеност односа између великих сила, (8) присутност бројних неуралгичних подручја у свету, (9) сукоб интереса великих сила на простору Балканског полуострва, (10) даља експлоатација малих и неразвијених земаља, (11) замена појма „равнотежа снага“, појмом „равнотежа интереса“, (12) насилно наметање демократије, људских права и слобода по мери запада, (13) стратешко окружење простора Србије, (14) нова међународна подела рада у корист богатих и развијених земаља, и (15) оскудица у сировинској бази код развијених земаља.

Најзначајнији унутрашњи чиниоци геостратешког положаја Републике Србије су: (1) припадност земљама у транзицији, (2) промене у односу међународне заједнице према Републици Србији, (3) промене у економском положају Републике Србије у свету, (4) изградња тржишне привреде и капитал односа, (5) трансформација својинских односа на бази приватне својине, (6) изградња парламентарног система, (7) тежња ка чланству у европским и светским организацијама и асоцијацијама, и (8) постојање неуралгичних подручја.

У најзначајније географске чиниоце положаја Републике Србије спадају: (1) повезаност простора са најзначајнијим просторима у Европи, (2) изражена проходност меридијанским правцем, Панонска низија – Моравска природна проходна зона, (3) мања концентрација привредних и производних капацитета у јужним деловима Европе, (4) могуће пресецање простора Републике Србије упоредничким правцем, западноморавска природна проходна зона – нишавска удолина, (5) постојање већих неуралгичних подручја у простору Европе и Балкана, (6) могућа успостава централног стратегијског моста између Европе и Африке и Европе и Азије преко нашег простора, и (8) прелазак многих ваздушних коридора изнад наше земље.

ОПАДАЊЕ УКУПНОГ БРОЈА СТАНОВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ПЕРИОДУ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Република Србија спада у просторе мале величине, са површином од 88.509 km². Величина појединих делова износи: централни део 55.967 km², АП Војводина 21.603 km² и АП Косово и Метохија 10.939 km². У простору централног дела, региони имају следећу величину: Београдски регион 3.226 km², регион Шумадије и Западне Србије 26.495 km² и регион Јужне и Источне Србије 26.246 km². Без територије Косова и Метохије величина простора износи 77.570 km². То је простор на којем је размештено становништво данашње Републике Србије (простор се није мењао после Другог светског рата). Мењао се број и густина насељености становништва, спољашњи и унутрашњи услови развоја становништва на појединим деловима простора и земљи као целини.

Република Србија спада у просторе са најсложенијом етнодемографском структуром, у погледу њеног развоја у прошлости и данас. У дужем временском периоду, на њеном простору снажно су се сукобљавали, прожимали и сједињавали различити друштвено-историјски, социо-економски и културно-цивилизацијски утицаји Истока и Запада. Они су вишеструко детерминисали ранију, а и данашњу етничку структуру становништва. Географски положај, њени природни ресурси и услови, најзначајнији су фактори географске средине, који су определили веома различита друштвено-историјска, војно-политичка и социолошко-економска кретања и етнодемографски развој.

Становништво Републике Србије чини скуп припадника српског народа и националних мањина који насељавају њен географски простор, укључујући дипломатско особље, раднике на привременом раду у иностранству и чланове њихових породица. То је најзначајнији фактор (људски фактор) у њеном укупном развоју и главни ослонац очувања њеног интегритета и територијалне целокупности. Због тога се становништву мора посветити посебна пажња у свим, а нарочито демографским разматрањима.

На укупан број становника Републике Србије одлучујући утицај имали су ратни догађаји. Они су у периоду од 1941. до 1945. године, ратним страдањима, неповољним условима за биолошку репродукцију, снажним унутрашњим миграцијама, досељавањима са суседних простора, посебно јаким избегличким струјама, определили свеукупни демографски развој све до данас.

Познато је да је у току Другог светског рата највише страдало српско православно становништво. У иселеничким струјама, покренутим ратним догађањима и страдањима, Срби су чинили њихов највећи део, а талас избеглица из бивших република Југославије кретао се увек ка Републици Србији. То је био и остао све до данас део плана да у Србију преселе сво српско становништво, да би њихова вековна огњишта населили властитим становништвом из дијаспоре и на тај начин створили етнички хомогене државе.

То се одразило на промену етничке слике данашње Републике Србије. Од педесетих година прошлог века јачали су процеси индустријализације, урбанизације и деаграризације, а то је имало за последицу промену компонената укупног демографског развоја Републике Србије.

КРЕТАЊЕ БРОЈА СТАНОВНИКА У ПЕРИОДУ ОД 1948. ДО 2011. ГОДИНЕ

На основу обављених пописа и процене броја становника у појединим пописним међупериодима, може се сагледати кретање броја становника Републике Србије и његов раст и опадање у периоду после Другог светског рата.

*Табела 1: Кретање броја становника Републике Србије
у периоду од 1948. до 1991. године*

ПОПИСНИ ПЕРИОДИ	БРОЈ СТАНОВНИКА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ БРОЈА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ (%)
1948.	6.527.966	-	-
1953.	6.978.333	451.188	6,91
1961.	7.642.331	662.956	9,50
1971.	8.446.773	804.481	10,53
1981.	9.313.686	867.085	10,27

Извор: Пописи становништва Републике Србије у периоду од 1948. до 1981. године, СЗ Републике Србије (обрада аутора)

Из Табеле 1 могу се извући значајни показатељи о кретању броја становника Републике Србије, а најзначајнији су: (1) становништво бележи стални раст у периоду од 1948. до 1981. године за 2.785.720 становника или 42,67%, (2) у периоду од 1948. до 1953. године

забележен је раст становништва за 451.188 или 6,91%, (3) у периоду од 1953. до 1961. године раст становништва износио је 662.956 или 9,50%, (4) у периоду од 1961. до 1971. године становништво је расло за 804.481 или 10,53%, (5) у периоду од 1971. до 1981. године становништво бележи раст за 867.085 или 10,27% и (6) у периоду од 1981. до 1991. године становништво је опало за 1.394.682 или 14,97%. Највећи раст становништва забележен је у периоду од 1948. до 1971. године, за 1.918.625 или 29,39%. Највећи пораст становништва у односу на пописне периоде забележен је у периоду од 1961. до 1971. године за 804.481 или 10,53%.

Основни разлог већег пораста становништва у првом периоду после Другог светског рата јесте бржа регенерација становништва због ратних страдања и великих губитака у људству.

Табела 2: *Кретање броја становника Републике Србије у периоду од 1991. до 2011. године*

ПОПИСНИ ПЕРИОДИ	БРОЈ СТАНОВНИКА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ БРОЈА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ (%)
1991.	7.576.837	-1.394.682	-18,41
2002.	7.498.001	-78.836	-1,05
2011.	7.186.862	-311.139	-4,33

Извор: Пописи становништва Републике Србије у периоду од 1991. до 2011. године, СЗ Републике Србије (обрада аутора)

Из Табеле 2 може се закључити да у периоду од 1991. до 2011. године број становника у Републици Србији опада за 389.975 становника или 5,43%. У периоду од 1991. до 2002. године становништво бележи опадање за 78.836 или 1,05%. У периоду од 2002. до 2011. године бележи се даље опадање броја за 311.139 или 4,33%. Највеће опадање броја становника забележено је у периоду од 2002. до 2011. године, за 311.139 или 4,33%. Показатељи о броју становника, у овом периоду, односе се на становништво које је стално настањено на простору Републике Србије.

Веома је значајно уочити однос броја становника по пописним периодима. Са становишта укупног развоја земље, то су питања од стратегијског значаја и она захтевају константно праћење, анализу и решавање проблема демографског развоја.

Табела 3: *Кретање броја становника у централном делу Републике Србије у периоду од 1948. до 2011. године*

ПОПИСНИ ПЕРИОДИ	БРОЈ СТАНОВНИКА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ БРОЈА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ (%)
1948.	4.136.934	-	-
1953.	4.458.394	321.460	7,77
1961.	4.823.274	364.880	8,18
1971.	5.250.170	426.896	8.85
1981.	5.654.464	404.294	7,70
1991.	5.808.906	154.442	3,32
2002.	5.466.009	-342.897	-6,27
2011.	5.255.053	-210.956	-4,01

Извор: Пописи становништва Републике Србије у периоду од 1948. до 2011. године, СЗ Републике Србије (обрада аутора)

У периоду после Другог светског рата, становништво у централном делу Републике Србије у погледу бројности кретало се по следећем: (1) од 1948. до 1991. године расло је за 1.671.972 становника или 40,42%, (2) од 1991. до 2011. године становништво је забележило опадање за 553.853 или 10,574%, (3) од 1948. до 1953. године становништво бележи пораст за 321.460 или 7,77%, (4) од 1953. до 1961. године становништво бележи пораст за 364.880 или 8,18%, (5) од 1961. до 1971. године становништво бележи пораст за 426.896 или 8,85%, (6) од 1971. до 1981. године становништво бележи пораст за 404.294 или 7,70%, (7) од 1981. до 1991. године становништво је порасло за 154.442 или 3,32%, (8) од 1991. до 2002. године становништво је опало за 342.897 или 6,27%, и (9) од 2002. до 2011. године настављено је опадање броја становника за 210.956 или 4,01%.

Основни разлог опадања броја становника у овом делу Републике Србије јесте, поред бројних других узрока, опадање природног прираштаја становништва.

Табела 4: *Кретање броја становника АП Војводине у периоду од 1948. до 2011. године*

ПОПИСНИ ПЕРИОДИ	БРОЈ СТАНОВНИКА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ БРОЈА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ (%)
1948.	1.663.212	-	-
1953.	1.712.619	49.407	2,97
1961.	1.854.365	141.746	8,28
1971.	1.952.533	98.168	5,29
1981.	2.034.772	82.239	4,21
1991.	2.013.889	-20.883	-1,04
2002.	2.031.992	18.103	0,90
2011.	1.931.809	-100.183	-5,19

Извор: Пописи становништва Републике Србије у периоду од 1948. до 2011. године, СЗ Републике Србије (обрада аутора)

Становништво АП Војводина, у периоду од 1948. до 2011. године, бројно се кретало по следећем: (1) у периоду од 1948. до 2011. године становништво је порасло за 268.597 становника или 16,15%, што за период од 69 година је веома мали раст који износи 0,23% годишње, (2) у периоду од 1948. до 1981. године, становништво је порасло за 350.677 становника или 21,08%, (3) од 1981. до 2011. године становништво је опало за 82.080 или 4,25%, (4) од 1948. до 1953. године становништво је порасло за 49.407 или 2,97%, (5) од 1953. до 1961. године становништво је порасло за 141.746 или 8,28%, (6) од 1961. до 1971. године становништво је порасло за 98.168 или 5,29% , (7) од 1971. до 1981. године становништво је порасло за 82.239 или 4,21%, (8) од 1981. до 1991. године становништво је опало за 20.883 или 1,04%, (9) од 1991. до 2002. године становништво је порасло за 18.103 или 0,90%, и (10) од 2002. до 2011. године становништво је опало за 100.183 или 5,19%.

Највећи пораст броја становника забележен је у периоду од 1953. до 1961. године за 8,28%, а највеће опадање забележено је у периоду од 2002. до 2011. године за 5,19%.

Пораст броја становника у периоду од 1991. до 2002. године, представља механички пораст због миграција становништва са простора бивших република СФРЈ (Хрватске и БиХ).

Табела 5: *Кретање броја становника Косова и Метохије у периоду од 1948. до 2011. године*

ПОПИСНИ ПЕРИОДИ	БРОЈ СТАНОВНИКА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ БРОЈА	ПОВЕЋАЊЕ – ОПАДАЊЕ (%)
1948.	727.746	-	-
1953.	815.798	88.052	10,79
1961.	963.715	147.917	18,13
1971.	1.243.811	280.096	29,06
1981.	1.584.440	340.629	27,39
1991.	1.956.196	371.756	23,46
2002.	1.985.226	29.030	1,48
2011.	1.780.021	-205.205	-11,53

Извор: Пописи становништва Републике Србије у периоду од 1948. до 2011. године, СЗ Републике Србије (обрада аутора)

Становништво АП Косово и Метохија, у периоду од 1948. до 2011. године, бројно се кретало по следећем: (1) становништво покрајине у периоду од 1948. до 2011. године порасло је за 1.052.275 или 144,59%, што представља годишњи раст за 2,41% за протеклих 60 година (убрзан раст); (2) становништво у овој покрајини бележило је стални пораст од 1948. до 2002. године за 1.257.480 или 172,79%; (3) од 1948. до 1953. године становништво је порасло за 80.052 или 10,79%; (4) од 1953. до 1961. године становништво је порасло за 147.917 или 18,13%; (5) од 1961. до 1971. године број становника порастао је за 280.096 или 29,06%; (6) од 1971. до 1981. године становништво је порасло за 340.629 или 27,39%; (7) од 1981. до 1991. године број становника порастао је за 371.756 или 23,46%; (8) од 1991. до 2002. године становништво је порасло за 29.030 или 1,48%; и (9) од 2002. до 2011. године становништво је опало за 205.205 или -11,53%.

Највећи пораст становништва забележен је у периоду од 1961. до 1971. године за 29,06%, а најмањи – опадање у периоду од 2002. до 2011. године за -11,53%. Подаци о броју становника за 2002. и 2011. годину добијени су од међународних снага на овом простору и статистичког завода Косова и Метохије. Константан пораст становништва у пописним периодима до 2002. године је производ високог природног прираштаја и досељавања албанског становништва са простора суседне Албаније и западног дела Македоније. Од 2002. године становништво ове покрајине опада, јер се велики број становника албанске

националне припадности исељава у европске и друге земље света. Највеће опадање броја становника у периоду од 1991. до 2002. године забележио је централни део Републике Србије 6,27%, Војводина бележи механички пораст становништва од 0,90%, а највећи пораст од 3,74% бележи Косово и Метохија.

ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ СТАНОВНИШТВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ПЕРИОДУ ОД 1948. ДО 2011. ГОДИНА

Густина насељености становништва стално се мењала, што је зависило од пораста броја становника. Она је различита за поједине делове Републике Србије у појединим пописним периодима. Густина насељености изражава концентрацију људских потенцијала на једном делу простора земље или на целој територији.

Табела 6: *Густина насељености становништва Републике Србије у периоду од 1948. до 2011. године*

ПОПИСНИ ПЕРИОДИ	РЕПУБЛИКА СРБИЈА ст./km ²	ЦЕНТРАЛНИ ДЕО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ст./km ²	АП ВОЈВОДИНА ст./km ²	АП КОСОВО И МЕТОХИЈА ст./km ²
1948.	73,90	73,92	76,00	67,30
1953.	79,00	79,66	78,70	74,90
1961.	86,50	86,18	85,90	88,50
1971.	95,60	93,81	90,50	114,20
1981.	105,40	101,03	94,30	145,50
1991.	110,70	103,79	93,30	179,70
2002.	85,70	97,66	91,30	181,20
2011.	81,20	93,90	89,42	162,72

Извор: подаци Статистичког завода Републике Србије по пописним периодима (обрада аутора)

Подаци из Табеле 6 указују на то да је густина насељености становништва Републике Србије расла са његовим порастом до 1991. године, од када почиње да опада. Основни разлог је неуставно и насилно одвајање простора Косова и Метохије из састава Републике, чиме је значајан део становништва смањен на њеном укупном простору.

Исто се то дешава и са густином насељености становништва централног дела и АП Војводине, док је на простору Косова и Метохије густина насељености расла све до 2002. године. Уочљиво је да је од 1961. године густина насељености становништва на Косову и Метохији значајно већа у односу на остале делове Републике Србије. Томе је у највећој мери допринео експлозиван раст шиптарског становништва.

НАЈЗНАЧАЈНИЈИ УЗРОЦИ ОПАДАЊА БРОЈА СТАНОВНИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Присутне су две групе узрока опадања броја становништва Републике Србије у периоду после Другог светског рата, спољашњи и унутрашњи. Свака од ових група има своје специфичности у погледу времена трајања и деловања на кретање броја становника.

СПОЉАШЊИ УЗРОЦИ ОПАДАЊА БРОЈА СТАНОВНИКА

У најзначајније спољашње узроке опадања броја становника Републике Србије спадају:

Трајање периода хладног рата један је од битних узрока опадања броја становника. Одмах после Другог светског рата, у бившој заједничкој држави Јужних Словена (СФРЈ) тежиште је било на обнови ратом порушене земље и изградњи мултиетничког друштва. Веома мало се водило рачуна о стању становништва, па је демографска политика била на маргинама укупних друштвених кретања. Република Србија као чланица заједничке државе била је у подређеном положају у погледу економског и друштвеног развоја у односу на неке друге чланице као што су Словенија и Хрватска. То је имало непосредног одраза на подизање општег стандарда становништва и стварање услова за бољи живот. Међутим, такво стање створило је простор за интензивне економске миграције становништва Републике Србије ка развијеним земљама Запада. То је било радно и репродуктивно најспособније становништво¹²⁹, што је имало непосредан утицај на биолошко обнављање становништва које је настрадало у периоду трајања Другог светског рата.

Процес изградње „новог светског поретка” – униполарног света интензивира се почетком последње деценије 20. века, када, распадом

¹²⁹ Мигрантско становништво било је већином старосне доби између 20 и 30 година (90%).

Варшавског пакта, доминантну улогу у светским збивањима преузимају САД и НАТО. Под „новим светским поретком” подразумева се успостављање неприкосновене политичке, економске и војне доминације САД и групе високо развијених земаља Запада, окупљених у неким или око неких међународних организација економског, политичког или војног карактера, над остатком света. Он, са америчко-западноевропског становишта, представља процес расподеле или прерасподеле моћи, снаге, интереса и утицаја у глобалним и регионалним оквирима. Оправдање од стране заговорника новог светског поретка тражи се, тобоже, у новим вредностима које треба достићи на глобалном плану¹³⁰, као што су: економски просперитет; развој демократије; поштовање људских права и слобода и права мањина; владавина права и правна држава; слобода предузетништва; и отвореност и слободно тржиште. Мора се имати у виду да је данас присутна велика међузависност свих земаља у међународној заједници, али са потребом да је заснована на равноправним основама у оквиру глобалног друштва. Истовремено, изградња униполарног света је нереална, неприхватљива и, у суштини, представља функцију непромишљених намера њених заговорника, јер је противприродна, противправна и неморална. У таквом стању односа у међународној заједници, мале и неразвијене земље међу којима је и Република Србија, немају минимум услова у којима могу планирати пут сопственог развоја.

Процеси глобализације и мондијализације су процеси који имају за циљ да утемеље поставке новог глобалног света названог „Глобално друштво” или „Глобално село”. Процес глобализације одвија се у времену када тензије између начела територијалности и глобализације, односно између националног и транснационалног, нису превазиђене. У процесу глобализације изражен је тренд јачања регионалних веза (регионализација) и стварања оквира сарадње и комуникације у складу са регионалним специфичностима и интересима држава. Данас се регионализација претежно реализује под плаштом решавања националних и конфесионалних противречности у регионима. Мора се имати у виду да се процес глобализације реализује кроз доминацију најбогатијих држава света и њихових мегакорпорација наднационалног карактера над остатком света. Глобализација и мондијализација за последицу имају принуду и примену насиља над малим и неразвијеним земљама међу којима је и Република Србија. На тај начин, ова два

¹³⁰ Када творци новог светског поретка говоре о новим вредностим, искључиво мисле на створене вредности западног света, подразумевајући их универзалним вредностима.

процеса испољавају велики утицај на мултиетничке земље као што је Република Србија, где се етнички идентитет мора очувати ради изградње мултикултуралног и мултиетничког друштва.

Неравномерна и неправна расподела богатстава између развијених и неразвијених земаља у међународној заједници један је од узрока који највише погађају становништво малих и неразвијених земаља, међу којима је и Република Србија. Неравномерна расподела природних богатстава није последица стања у малим и неразвијеним земљама, како то богати желе да прикажу ради оправдања својих глобалних интереса, већ стања у развијеним земљама које свој врхунски техничко-технолошки развој не могу задовољити својом постојећом сировинском базом, већ додатним капацитетима које црпе највећим делом из неразвијених и малих земаља. То су параметри који указују да је становништво малих и неразвијених држава, међу којима је и Република Србија, у неправном и скоро безизлазном положају у међународној заједници, у којој јој прети економски, па чак и биолошки опстанак.

Стање у међународној заједници, односно сложеност стања у међународним односима непосредно се одражава на стање у Републици Србији и другим малим и неразвијеним земљама. Савремена међународна заједница представља хетероген збир држава или друштава, заснован на неправним политичким, економским, културним, професионалним и другим односима. Сложеност стања у међународним односима карактерише: примена двоструких стандарда у решавању најзначајнијих проблема у међународној заједници; непоштовање правних норми исказаних у међународном праву; експлоатација природних богатстава од стране развијених и моћних земаља; прекомерна употреба силе према малим и неразвијеним земљама ради задовољавања интереса развијених¹³¹; ускраћивање хуманитарне и друге помоћи неразвијеним земљама, посебно онима које су „непослушне“; и све израженија примена репресивних мера према земљама као што је Република Србија. То је проузроковало поделу света на свет сиромаштва и неразвијености, на једној страни, а на другој – свет богатих који у рукама држе највећи део светског капитала. У таквим условима репродуктивна способност, просечан животни век и природно обнављање становништва константно опадају.

¹³¹ Примери су агресије на Србију 1999. године, Авганистан и Ирак, у којима је страдао велики број недужног становништва, што је имало утицаја на његово природно кретање.

Зависност малих и неразвијених земаља од високоразвијених земаља Запада огледа се у свим областима живљења, а нарочито у економском развоју, производњи добара, технолошком развоју, способности одбране територијалне целовитости и суверенитета, заштити друштвених и културних вредности и утицају на решавање горућих питања у међународној заједници. Због тога се зависност неразвијених, међу којима је и Република Србија, од развијених земаља јавља у свим сферама: технолошкој, економској, комуникацијама, политичкој, културној, еколошкој и одбрамбеној. Последице зависности највише се одражавају на становништво којем је ускраћен и константно се ускраћује право на живот достојан човека.

Економски притисци на мале и неразвијене земље непосредно се одражавају на стање у друштву, његов развој, место у регионалним оквирима и међународној заједници. То је узрок који непосредно одређује статус Републике Србије у простору Балкана, југоисточне Европе и Европе као целине. У савременој међународној заједници економски притисци на неразвијене земље су свакодневна појава. Присутан је читав спектар економских притисака, почев од ускраћивања економске помоћи, преко увођења ембарга на увоз појединих роба, до прекида економских односа. Република Србија је у последњој деценији 20. века трпела економске санкције уведене од великог броја земаља света, а највећи број чиниле су западне развијене земље. У периоду економских притисака на Републику Србију, миграције – првенствено међудржавне и континенталне, повећавале су се за више од 50%, а стандард њеног становништва опадао је за више од 60%, чиме је угрожаван биолошки опстанак значајног дела сиромашне популације. То је за последицу имало повећање смртности становништва, а она је непосредно утицала на опадање броја становништва.

Употреба силе према малим и неразвијеним земљама, односно присутност претњи прекомерном употребом силе малим и неразвијеним земљама је фактор који ове земље, а посебно Републику Србију, држи у сталној тензији претњи њиховој независности и територијалном интегритету. Ступајући у односе са другим државама и осталим субјектима међународне заједнице, свака држава, па и Република Србија, наступа са позиција својих интереса, које тежи да заштити и оствари. Имајући у виду да интереси Републике Србије и других држава нису исти, већ по правилу различити и супротни, у међународним односима развијају се процеси сарадње и сукобљавања. И једни и други условљени су вредностима и потребама задовољавања унутрашњих политичких субјеката и интересима других, првенствено

развијених земаља, на простору Републике Србије. У највећем броју случајева, прекомерну примену силе, па и рата, примењују САД ради остваривања својих егоистичких циљева и потчињавања света својим интересима. У замагљивању и прикривању стварне суштине војног ангажовања и избегавања међународне осуде, оне се користе разноврсним средствима, а нарочито измишљеним аферама, информатичком пресијом, ангажовањем јавног мњења и наметањем мишљења о очувању демократије и људских и грађанских права становништва у појединим земљама, што је на својој кожи осетила и Република Србија као жртва агресије.

Прекомпоновање и детериторијализација простора малих земаља које имају сложену етнодемографску структуру становништва, представља Републици Србији сталну претњу одузимања значајног дела њене територије (Косово и Метохија) и подстиче територијалне претензије неких суседних земаља које су се појављивале и у прошлости. Детериторијализацију спроводе САД и развијене западне земље ради лакшег остваривања својих интереса и лакшег стављања под своју контролу мањих земаља. Прекомпоновање територија САД врше већином у земљама које имају сложену етничку или верску структуру каква је и Република Србија.

Непостојање јасног приступа демографским кретањима у свету од стране УН и других институција и организација, указује на то да се глобална демографска политика не остварује и да се у већини случајева решавање тако значајних питања оставља националним демографским политикама, без икакве подршке.

УНУТРАШЊИ УЗРОЦИ ОПАДАЊА БРОЈА СТАНОВНИКА

У најзначајније унутрашње узроке опадања броја становника Републике Србије спадају:

Опадање наталитета становништва Републике Србије један је од најзначајнијих унутрашњих узрока опадања природног прираштаја становништва. Наталитет становништва Републике Србије после Другог светског рата стално се мењао, али је већином имао тенденцију опадања. На промене наталитета утицали су бројни фактори, међу којима су најзначајнији: ратни догађаји и њихове последице; економско стање; друштвено-политичке промене; социјални статус становништва; историјске и културне традиције; задржани патријархални односи у породици; индустријализација и урбанизација; миграције и други. Утицаји наведених фактора морају се разматрати у њиховој

међузависности, јер би парцијална разматрања могла довести до немериторних закључака и заблуда о стварном стању ове компоненте природног кретања становништва у Републици Србији и њеним регијама и административним јединицама.

У послератном периоду, наталитет је имао тенденцију опадања у свим пописним периодима и свим деловима земље. Разлике које се јављају у опадању наталитета у појединим пописним периодима одражавају сложене друштвене, географске и демографске процесе који су се одвијали у Републици Србији од завршетка Другог светског рата до данас.

Табела 7: *Наталитет становништва Републике Србије у периоду од 1948. до 2011. године*¹³²

ГОДИНА ПОПИСА	УКУПНО (%)	ЦЕНТРАЛНИ ДЕО СРБИЈЕ (%)	ВОЈВОДИНА (%)	КОСОВО И МЕТОХИЈА (%)
1948.	32,30	29,90	29,50	50,60
1953.	26,60	25,30	22,40	42,60
1961.	20,30	17,20	17,20	41,90
1971.	17,90	14,80	13,40	37,50
1981.	16,20	13,20	13,70	30,20
1991.	14,60	11,60	11,40	26,60
2002.	12,20	10,10	9,50	19,60
2011.	11,18	9,03	8,92	15,46

Извор: Подаци пописа становништва по периодима, од 1948. до 2011. године, СЗС-ЗСС, Београд

Стопе наталитета становништва Републике Србије после Другог светског рата су стално опадале. На основу података из Табеле 7 могу се извући следећи валидни закључци:

(1) Висока стопа наталитета становништва била је изражена одмах по завршетку Другог светског рата у свим деловима Републике Србије. У току рата претрпљени су велики људски и материјални губици. Све до 1953. године траје период оживљавања и биолошке регенерације становништва.

¹³² Подаци из виталне статистике пописа становништва по пописним периодима, добијени од УНПРОФ-а.

(2) Од 1953. године уочљив је процес рестриктивног наталитета уз процес пратеће емиграције. На нивоу Републике Србије у периоду од 1961. до 2011. године запажа се опадање наталитета приближно по стопи од 2,72‰.

(3) Опадање стопа наталитета становништва у периоду од 1948. до 2011. године кретало се по следећем: у Републици Србији за 21,12‰; у централном делу Републике Србије за 20,87‰; у Војводини за 20,58‰; и на Косову и Метохији за 35,14‰. Највеће опадање наталитета у шездесеттворогодишњем периоду бележи Косово и Метохија, а најмање Војводина. И даље највишу стопу наталитета, по попису из 2011. године, има Косово и Метохија (15,46‰), док сви остали делови Републике Србије имају ниску стопу наталитета (испод 10‰).

(4) Највеће опадање стопе наталитета становништва Републике Србије у међупописном периоду од 1948. до 1961. године, забележили су централни део Републике Србије за 12,70‰ и Војводина за 12,30‰, јер је на овим просторима демографска транзиција и најраније почела (почетак 20. века).

Основни узроци сталног опадања стопе наталитета¹³³ становништва у Републици Србији су: измењени друштвено-политички услови живљења; стални раст животног стандарда становништва; раст запошљавања становништва у привредним и ванпривредним делатностима; подизање нивоа превентивне заштите становништва; константно подизање нивоа хигијенско-медицинских мера заштите и збрињавања становништва; постепено напуштање традиционалних патријархалних односа у породици; подизање општег културног нивоа становништва; ток процеса индустријализације и урбанизације; постепено брисање традиционалних разлика село – град; и постепено уважавање положаја жене и њеног статуса у породици и друштву.

Велики број наведених фактора и даље испољава снажан утицај на опадање стопе наталитета у појединим деловима Републике Србије.

Пораст морталитета становништва Републике Србије је други значајан унутрашњи чинилац опадања природног прираштаја становништва Републике Србије. Морталитет њеног становништва је компонента природног кретања која указује на то какво је стање демографске масе. Стопа морталитета после Другог светског рата стално се мењала. Непосредна последица промена морталитета је промена природног прираштаја становништва. Промене изазване

¹³³ *Миграције становништва Југославије*, ИДН (ЦДИ), Београд, 1971. Подаци добијени од УНПРОФ-а.

опadaњем или растом морталитета утицале су на промену бројности и структура становништва у свим деловима Републике Србије.

Бројни су узроци опадања или раста морталитета, а међу значајнијима су: последице губитака у људству и разарања у Другом светском рату; промене у економској структури становништва; пораст животног стандарда; и постепено напуштање патријархалних односа у породици и друштву.

Табела 8: *Морталитет становништва Републике Србије у периоду од 1948. до 2011. године*

ГОДИНА ПОПИСА	УКУПНО (%)	ЦЕНТРАЛНИ ДЕО СРБИЈЕ (%)	ВОЈВОДИНА (%)	КОСОВО И МЕТОХИЈА (%)
1948.	15,10	13,10	15,10	18,70
1853.	12,10	10,70	11,80	20,60
1861.	9,10	8,40	9,40	12,20
1971.	9,00	8,70	10,20	8,20
1981.	9,40	9,60	11,50	6,10
1991.	10,00	10,80	13,20	4,30
2002.	10,90	12,30	14,40	3,90
2011.	12,22	13,68	15,12	5,87

Извор: Подаци пописа становништва по периодима, од 1948. до 2011. године, СЗС-ЗСС, Београд

Кретање стопе морталитета становништва Републике Србије после Другог светског рата, приказано у Табели 8, упућује на бројне закључке, од којих су најзначајнији:

(1) Стопа морталитета становништва Републике Србије опадала је после завршетка Другог светског рата до 1971. године за 6,10‰, а од те пописне године расте све до 2011. године за 3,20‰. Такав тренд има непосредан одраз на опадање прираштаја и броја становника. Такође, пораст морталитета указује на то да становништво у Републици Србији биолошки стари, а тиме се смањује и његова репродуктивна способност.

(2) Опадање стопе морталитета није временски исто за све делове Републике Србије. У централном делу Републике Србије морталитет опада до 1961. године за 4,70‰, а од те године расте све до 2011.

године за 5,28%. У Војводини, такође, mortalитет опада до 1961. године за 5,70%, а од те године расте све до 2011. године за 5,72%.

(3) Највећу стопу mortalитета становништва Републике Србије од 1948. до 1961. године имало је Косово и Метохија, а од 1971. до 2011. године Војводина.

(4) Косово и Метохија је једини део Републике Србије где mortalитет становништва константно опада од 1953. до 2011. године за 14,73%. То је проузроковало стално одржавање високог природног прираштаја становништва на овом простору.

Види се да је кретање стопе mortalитета становништва Републике Србије, после Другог светског рата, неравномерно. Општа карактеристика mortalитета је опадање до 1971. године и његов пораст до 2011. године.

Узроци опадања смртности становништва Републике Србије (до 1971. године) били су: подизање нивоа превентивних и хигијенско-медицинских мера заштите становништва; побољшање услова заштите на раду, посебно женске популације; повећање запошљавања женског становништва; подизање животног стандарда становништва; побољшање услова живљења, посебно у урбаним срединама; промена друштвеног и породичног статуса жене; и подизање општег културног нивоа становништва.

Узроци поновног пораста смртности становништва Републике Србије су следећи: смањење natalитета становништва; појава процеса старења демографске масе, јер је све веће учешће становништва старије доби; опадање животног стандарда становништва; и процес урбанизације и индустријализације. Наведени елементи и даље испољавају снажан утицај на повећање смртности становништва у свим деловима Републике Србије изузев Косова и Метохије. Поред наведених елемената, велики утицај на повећање смртности становништва Републике Србије имала су и страдања људи током грађанског рата у бившој Југославији, а она су условила и опадање стандарда и општих услова живљења.

Опадање природног прираштаја становништва Републике Србије разматра се кроз однос кретања natalитета и mortalитета њеног становништва. Природни прираштај становништва представља основни показатељ демографске динамике у Републици Србији. После Другог светског рата он се стално мењао, нарочито у појединим деловима земље. Његова општа карактеристика јесте константно опадање. Такво кретање стопе природног прираштаја указује на најзначајнији проблем

друштва, а то је да његово становништво нема ни просту репродукцију и да стари. То указује да се простор Републике Србије може категорисати као простор у којем се одвија процес демографске регресије становништва, што је негативан тренд у разматрањима са било ког аспекта (географског, демографског, друштвено-политичког, економског, културног, верског ...).

Табела 9: *Природни прираштај становништва Републике Србије у периоду од 1948. до 2011. године*

ГОДИНА ПОПИСА	УКУПНО (%)	ЦЕНТРАЛНИ ДЕО СРБИЈЕ (%)	ВОЈВОДИНА (%)	КОСОВО И МЕТОХИЈА (%)
1948.	17,20	16,80	14,40	31,90
1953.	14,50	14,60	10,60	22,00
1961.	11,20	8,90	7,70	29,80
1971.	8,90	6,10	3,20	29,30
1981.	6,80	3,60	2,20	24,10
1991.	4,60	0,80	-1,80	22,20
2002.	1,40	-2,10	-4,20	15,70
2011.	-1,04	-4,65	-6,20	9,59

Извор: Подаци из пописа становништва, ЗСС, Београд, 1948–2011

На основу података о кретању природног прираштаја у Републици Србији из пописних периода, могу се извући бројни закључци, а најзначајнији су:

(1) После Другог светског рата до 1953. године поједини делови Републике Србије имали су следећи природни прираштај становништва: врло висок – Косово и Метохија; висок – централни део Републике Србије; средњи – Војводина.

(2) На нивоу Републике Србије, у периоду од 1948. до 2011. године природни прираштај становништва опао је за 14,76%. У односу на пописне периоде, опадање је просечно износило 1,85%.

(3) Опадање природног прираштаја становништва у појединим деловима Републике Србије у периоду од 1948. до 2011. године кретало се по следећем: у централном делу Републике Србије за 20,65%; у Војводини за 18,40%; на Косову и Метохији за 22,31%.

(4) Негативан природни прираштај становништва бележи централни део Републике Србије од 1991. године, а Војводина од 1981. године. У

2011. години највећи негативан природни прираштај бележи становништво Војводине са 6,20%. У истој години, становништво Косова и Метохије бележи висок ниво природног прираштаја од 9,59%.

Наведени подаци о кретању природног прираштаја у Републици Србији после Другог светског рата указују на то да је у централном делу Републике Србије и Војводини интензиван процес старења становништва, па и биолошке регресије.

Основни узроци константног опадања природног прираштаја становништва у Републици Србији су: опадање стопе наталитета; пораст стопе морталитета од 1971. године; опадање нивоа животног стандарда становништва; погоршање општих услова живљења; промена друштвеног и породичног статуса жене; подизање културног нивоа становништва, посебно женског; убрзани процеси урбанизације и индустријализације; интензиван процес старења демографске масе. Наведени узроци и даље испољавају јак утицај на опадање природног прираштаја становништва Републике Србије. Највеће опадање природног прираштаја у наредном периоду може се очекивати у Војводини и централном делу Републике Србије, што представља сигурне наговештаје биолошке регресије становништва.

Остали узроци опадања природног прираштаја становништва Републике Србије су бројни. При разматрању узрока опадања природног прираштаја становништва Републике Србије у наведеном периоду, потребно је указати на неке основне елементе становништва који испољавају утицај на његово кретање. То су: кретање броја становника по пописним периодима; бројно пољопривредно становништво; опадање наталитета и раст морталитета; промене у старосној структури становништва; низак ниво фертилитета; стопа нупцијалитета посредно утиче на природни прираштај становништва; просторно-механичко кретање становништва један је од значајнијих узрока опадања природног прираштаја становништва; бројно становништво на привременом раду у иностранству значајан је узрочник опадања природног прираштаја становништва; промене у друштвено-економској структури становништва; промене у социјалној структури становништва; географски фактор; опадање нивоа општих услова живљења; опадање нивоа превентивно-медицинских мера заштите становништва; одржавање традиције рађања једног детета посредно утиче на опадање природног прираштаја становништва; историјско наслеђе мешања становништва различите етничке припадности; недовољна брига друштвене заједнице о појави процеса биолошке регресије становништва; и ратна догађања на просторима бивше Југославије.

Бројне су последице опадања природног прираштаја становништва Србије у разматраном периоду. Проузроковане су снажним утицајем спољашњих и унутрашњих фактора, а посебно две основне компоненте природног прираштаја (наталитета и морталитета). Опадање прираштаја становништва условило је опадање броја становника у највећем броју општина Србије, нарочито у централном делу Србије и Војводини. Најзначајније последице опадања природног прираштаја становништва Србије су следеће:

(1) Неповољан раст броја становника испољио је велики утицај на мобилизацијско напрезање становништва Србије. Такво стање има непосредан утицај на одбрамбену способност земље.

(2) Успоравање раста и опадање броја становника српске националне припадности у свим деловима Србије. У скорој будућности могло би доћи до битних промена у националној структури становништва Србије. Основни разлог је опадање природног прираштаја и сталне миграције српског становништва, на основу којих опада његов број посебно у централном делу Србије и Војводини.

(3) Улазак становништва у процес демографског старења (старење демографске масе), нарочито у централном делу Србије и Војводини.

(4) Негативан природни прираштај становништва у 23 од укупно 30 округа Србије (у централном делу Србије и Војводини има 25 округа, а пет округа је на Косову и Метохији). Само два округа у централном делу Србије имају позитиван природни прираштај (Рашки и Пчињски) или 8%. Сви окрузи у Војводини имају негативан природни прираштај или 100%. Сви окрузи на Косову и Метохији имају позитиван природни прираштај или 100%. То значи да од укупно 30 округа у Србији 23,33% има позитиван природни прираштај. Овакво стање наводи на закључак да је присутна биолошка регресија становништва у свим деловима Србије изузев Косова и Метохије.

(5) Незадовољавање критеријума просте биолошке репродукције становништва у свим општинама изузев Косова и Метохије и неких општина Рашког округа. Последице по демографски развој су велике. Последице овог процеса су: стварање базе за старење становништва; смањење контингента активног становништва; смањење контингента радно и репродуктивно најспособнијег становништва; и смањење броја домаћинства и бројности домаћинства. Према подацима пописа становништва Србије из 2011. године, 158 општина (98,14%) има негативан природни прираштај и не задовољава основне критеријуме просте биолошке репродукције. Три општине Рашког округа имају

позитиван природни прираштај (2,86%) и задовољавају те критеријуме, што је веома неповољно, имајући у виду етничку структуру.

(6) Могућност промене националне структуре становништва Србије у корист становништва националних мањина. Узрок томе је неравномерност кретања природног прираштаја српског и становништва националних мањина, са стопом већом код националних мањина. На једној страни је изражена депопулација, па чак и биолошка регресија, а на другој биолошка експлозија становништва. Национална структура становништва представља значајну компоненту у развоју становништва Србије. Од укупно 190 општина у Србији, апсолутну већину припадника једне националности има 185 општина, а пет општина има релативну већину. Срби у Србији имају апсолутну већину у 151 општини (79,47%), Албанци у 26 (13,68%), Мађари у седам (3,68%), Бошњаци и Муслимани у три (1,58%), Бугари у две (1,05%) и Словаци и једној општини (0,53%).

(7) Опадање бројности регрутног контингента у извршавању функција одбране и безбедности земље, нарочито становништва припадника појединих националних мањина. Треба имати у виду чињеницу да један број припадника националних мањина не извршава задатке војне обавезе, што за последицу може имати: смањење одбрамбене способности земље; смањење резервног одбрамбеног контингента; нарушавање суверенитета; постојање неуралгичних простора; и нарушавање нормативно-правне регулативе везане за функцију одбране земље.

(8) Константно опадање квоте обрађених пољопривредних површина, нарочито у приватном сектору. Незаинтересованост младих за остатак на селу и миграције село – град, проузроковале су стални пораст старачких домаћинстава која нису у могућности да обрађују своје поседе. Младо становништво из сеоских средина напушта поседе родитеља, јер су им услови живљења веома тешки, а немају никакву помоћ и подршку шире друштвене заједнице за остатак на селу. Тај процес је у великом броју села довео до запуштености квалитетних и добрих имања, рапидног смањења производње пољопривредних производа, најинтензивнијих миграција село – град, као и до пренасељености појединих градских средина.

СТАНОВНИШТВО У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ПРЕМА СТАРОСНИМ ГРУПАМА, ВЕРОИСПОВЕСТИ И БРАЧНОМ СТАЊУ

Становништво у Републици Србији према старосним групама

Ради сагледавања укупног кретања становништва у Републици Србији, неопходно је указати на број становника по старосним групама. Најзначајније старосне групе, према којима се сагледава његова виталност су: 0–19; 20–39; 40–59; 60–74; 75–84; и 85 година и више.

Табела 10: *Становништво Републике Србије према старосним групама
2011. године*

РЕДНИ БРОЈ	СТАРОСНА ГРУПА	БРОЈ СТАНОВНИКА	ПРОЦЕНАТ (%)
1.	0–19	1.427.272	19,86
2.	20–39	1.910.323	26,58
3.	40–59	2.070.537	28,81
4.	60–74	1.222.000	17,00
5.	75–84	475.180	6,61
6.	85 и више	81.550	1,14
УКУПНО	6	7.186.862	100,00

Извор: Подаци из пописа 2011. године (обрада аутора)

Подаци указују на то да су најбројније старосне групе становништва 40–59 година (28,81%) и 20–39 година (26,58%). Те две старосне групе представљају радно и репродуктивно најспособније становништво. Чиниле су укупно 55,39% укупног становништва Републике Србије. Забрињава податак да адолесценти (0–19) година чине само 19,86% укупног становништва, што указује на то да спадамо у земље са старим становништвом. Томе у прилог иде и податак да са преко 60 година имамо 24,75% становништва, што чини једну четвртину укупног становништва.

Становништво у Републици Србији према према вероисповести

У Републици Србији заступљене су бројне верске заједнице, због чега спада у мултиконфесионалне државе. Њима је омогућено потпуно самостално обављање верских обреда и одвојене су од државе. Поред бројних верских заједница, и на овом простору појављују се верске секте, чије је деловање уочљиво, али је законом забрањено. Највећи

процент верских заједница припада хришћанству, што се може видети према подацима из Табеле 11.

Табела 11: Структура становништва Републике Србије по вероисповести 2011. године

РЕДНИ БРОЈ	ВЕРОИСПОВЕСТ	БРОЈНОСТ	ПРОЦЕНАТ (%)
1.	ПРАВОСЛАВНА	6.079.396	84,59
2.	КАТОЛИЧКА	356.957	4,97
3.	ИСЛАМСКА	222.828	3,10
4.	ПРОТЕСТАНТИ	71.284	0,99
5.	ОСТАЛИ ХРИШЋАНИ	3.211	0,04
6.	ОСТАЛЕ ВЕРЕ	453.186	6,31
УКУПНО	6	7.186.862	100,00

Извор: Подаци из пописа 2011. године (обрада аутора)

Уочљиво је да је у Републици Србији у овом пописном периоду најзаступљенија православна вероисповест са 84,59% од укупног становништва. Релативно малим процентом заступљена је католичка вероисповест са 4,97%, а нешто мање исламска вероисповест са 3,10%. У Републици Србији заступљено је више верских заједница са укупним процентом од 6,31%. У „остале вере” бројчано су обухваћене верске заједнице као што су Агностици, Јудаисти, Источњачке вероисповести. Такође, у групи „остале вере” обухваћени су они који су се изјаснили као неверници (80.053 лица), као и они који се нису изјаснили о верској припадности (220.735 лица).

Становништво у Републици Србији преко 15 година старости, према брачном стању

При разматрању брачног стања становништва Републике Србије у овом пописном периоду у обзир су узете старосне групе преко 15 година, јер склапање брачне заједнице није дозвољено законом. Брачне заједнице старости 15–18 година склапају се уз сагласност родитеља и суда. Обухваћено је 85,73% укупног становништва Републике Србије (од 7.186.862).

Табела 12: *Брачно стање становништва и породице према попису из 2011. године*

РЕДНИ БРОЈ	БРАЧНО СТАЊЕ	МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ	
		БРОЈ	%	БРОЈ	%
1.	неожењен–неудата	988.400	33,26	731.559	22,93
2.	ожењен–удата	1.693.659	56,99	1.702.581	53,38
3.	удовац–удовица	154.459	5,20	652.384	20,45
4.	разведен–разведена	122.619	4,13	181.351	5,69
5.	непознато	12.731	0,42	11.841	0,35
УКУПНО	6.161.584	2.971.868	100,00	3.189.716	100,00

Извор: Подаци из пописа 2011. године (обрада аутора)

Из Табеле 12 могу се извести бројни закључци који указују на стање брачних заједница, а најзначајнији су: далеко је већи број неожењених мушкараца од броја неодатих жена за 10,33%, иако бројно има више жена него мушкараца; већи је број ожењених мушкараца него удатих жена за 3,61%; далеко је већи број удовица него удоваца за 15,25%; већи је број разведених жена него разведених мушкараца за 1,56%; већи је број непознатих о брачном стању код мушкараца него код жена за 0,07%.

Према подацима пописа из 2011. године, број породица у Републици Србији износио је 2.125.772, са укупно 6.221.072 члана породице, од чега су: брачни парови без деце 600.724 или 28,26%; брачни парови са децом 1.040.171 или 48,93%; ванбрачни парови без деце 48.943 или 2,30%; ванбрачни парови са децом 67.971 или 3,97%; мајке са децом 291.522 или 13,71%; очеви са децом 76.435 или 3,60%.

АУТОХТОНО, ДОСЕЉЕНО И ИСЕЉЕНО СТАНОВНИШТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ПЕРИОДУ ОД 1948. ДО 2011. ГОДИНЕ

У периоду после Другог светског рата, постојали су, а и данас постоје процеси досељавања становништва на простор Републике Србије и исељавања са тог простора. Највећи број становника одлазио је у друге земље, нарочито у земље европског континента, а мањи број и ван њега, првенствено из економских разлога. Мањи број становника одлазио је у републике бивше Југославије (данас самосталне државе). Један, не мали број, остао је у тим државама трајно и тамо формирао своје породице. Највећи број исељеника припада радно и биолошки продуктивно најспособнијем становништву Републике Србије.

Аутохтоно становништво Републике Србије

Кроз све пописне периоде после Другог светског рата, аутохтоно становништво Републике Србије се смањивало. Основни разлози за то су миграције, унутрашње и спољашње, и смањење броја становника.

Табела 13: Број аутохтоног становништва у Републици Србији по пописним периодима од 1948. до 2011. године

ПОПИСНИ ПЕРИОДИ	УКУПНО СТАНОВНИШТВО	АУТОХТОНО СТАНОВНИШТВО	
		БРОЈ	%
1948.	6.527.966	5.092.383	78,00
1953.	6.959.154	4.529.879	64,90
1961.	7.642.138	4.705.513	61,60
1971.	8.446.591	4.894.211	57,90
1981.	9.313.676	5.378.635	57,80
1991.	8.118.917	4.488.155	55,30
2002.	7.498.001	4.065.776	64,20
2011.	7.186.862	3.949.271	55,00

Извор: Пописни резултати од 1948. до 2011. године, СЗС, Београд, 2018 (обрада аутора)

Из Табеле 13 могу се извући бројни закључци, а најзначајнији су:

(1) Број аутохтоног становништва одмах после Другог светског рата константно опада са 78,00% на 55,00% (71,51%). Основни разлог смањења аутохтоног становништва је одлазак на привремени рад у друге државе.

(2) Процент учешћа аутохтоног становништва константно опада све до 1991. године, а потом у периоду од 1991. до 2002. године расте са 55,30% на 64,20% или за 8,90%, а после тог периода наставља поново да опада. Основни разлог је смањење укупног становништва Републике Србије, јер се пописима из 1991. и 2002. године албанско становништво није одзвало.

Досељено становништво у Републику Србију

Кроз све пописне периоде после Другог светског рата досељено становништво у Републику Србију се у појединим периодима повећавало, а у другима смањивало. Разлози за то су бројни, а

најзначајнији су: насилно и под притиском исељавање српског становништва са простора бивших република СФРЈ и унутрашње миграције (село – град).

Табела 14: Број досељеног становништва у Републици Србији по пописним периодима од 1948. до 2011. године

ПОПИСНИ ПЕРИОДИ	УКУПНО СТАНОВНИШТВО	ДОСЕЉЕНО СТАНОВНИШТВО	
		БРОЈ	%
1948.	6.527.966	436.001	6,68
1953.	6.959.154	464.461	6,67
1961.	7.642.138	568.198	7,44
1971.	8.446.591	570.494	6,75
1981.	9.313.676	604.721	6,49
1991.	8.118.917	493.224	6,07
2002.	7.498.001	676.843	9,03
2011.	7.186.862	482.312	6,71

Извор: Пописни резултати од 1948. до 2011. године, СЗС, Београд, 2018 (обрада аутора)

Из Табеле 14 могу се извући бројни закључци, а најзначајнији су:

(1) Процент досељеног становништва у периоду после Другог светског рата кретао се под различитим условима који су у појединим периодима доводили до пораста или опадања становништва које се досељавало на простор Републике Србије. Основни разлог су досељавања прогнаног или под притиском исељеног становништва у периоду од 1990. до 2011. године из бивших југословенских република, претежно српског порекла. Процент досељавања кретао се од 6,68% до 9,03% (2002.).

(2) Највећи број досељеног становништва у периоду од 1990. до 2011. године је са простора Хрватске (преко 300.000) и Косова и Метохије (преко 250.000). На оба простора проценат учешћа српског становништва у укупном становништву сведен је на минимум (испод 5% у Хрватској и 7% на Косову и Метохији).

Исељено становништво из Републике Србије

Кроз све пописне периоде после Другог светског рата, текао је процес исељавања становништва из Републике Србије у друге земље европског континента и на друге континенте. Разлози за то су бројни, а најзначајнији су: економско стање у ратом опустошеној земљи, тежња ка бољим условима живљења, већи животни стандард и стварање бољих услова породици.

Табела 15: Број исељеног становништва у Републици Србији по пописним периодима од 1948. до 2011. године

ПОПИСНИ ПЕРИОДИ	УКУПНО СТАНОВНИШТВО	ИСЕЉЕНО СТАНОВНИШТВО	
		БРОЈ	%
1948.	6.527.966	96.077	1,47
1953.	6.959.154	123.128	1,77
1961.	7.642.138	187.965	3,77
1971.	8.446.591	244.693	2,90
1981.	9.313.676	258.956	3,85
1991.	8.118.917	283.781	7,19
2002.	7.498.001	318.543	4,25
2011.	7.186.862	356.889	4,97

Извор: Пописни резултати од 1948. до 2011. године, СЗС, Београд, 2018 (обрада аутора)

Из Табеле 15 види се да је највећи проценат исељавања из Републике Србије био 1991. године, када је износио 7,19% тадашњег њеног укупног становништва. Основни разлог био је почетак ратних догађања на простору бивше Југославије. Тај тренд је настављен, са нешто смањеним процентом, и 2002. (4,25%) и 2011. године (4,97%). Највећи број одлазио је у земље Западне Европе и у Северну Америку (САД и Канада), насељавајући се трајно у тим земљама. После распада бивше Југославије мали број исељених вратио се у Републику Србију.

ЗАКЉУЧАК

Проучавање бројног кретања становништва старо је колико и пописи. Проблем данашњег становништва није у великом или малом броју,

него у великим регионалним разликама, снажној концентрацији на скученом, већином градском простору, као и сталном просторном кретању. Још од најстаријих времена, простор који насељава српско становништво представљао је важну раскрсницу путева којима су се кретале најезде различитих народа. То је условило велику етничку хетерогеност, због чега је развитак становништва специфичан по многим обележјима. Демографска транзиција јавља се касније у односу на остале средњоевропске и западноевропске земље, па је њена процена у неким подручјима завршена, а на некима је још у току (Косово и Метохија).

Кроз сагледавање бројног кретања становништва Републике Србије после Другог светског рата може се уочити да је оно у сталном опадању. Нарочито је изражено опадање броја становништва у свим пописним периодима, тако да у сваком пописном периоду нестане – смањи се број за један град средње величине (250.000–350.000). Основни узрочник је природни прираштај који је у свим пописним периодима био у сталном опадању и достигао је негативну стопу, изузев Косова и Метохије где и даље има висок ниво.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Брезник, Д., „Неке демографске карактеристике смртности становништва до 1981. године”, *Становништво*, бр. 1–4/1990, Београд.
2. Брезник, Д., *Демографски методи и модели*, ИДН, Београд, 1972.
3. Жарковић, Г., *Прираштај становништва и будућност Југославије*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1975.
4. Мацура, М., *Прилози теорији и политици становништва*, Економски институт, Београд, 1975.
5. Мацура, М., „Разматрање о односима између становништва и привреде”, *Становништво*, бр. 1/1995, Београд.
6. Мишовић, С., Ђурчић, П., *Топографија*, Полицијска академија, Београд, 1996.
7. Мишовић, С., *Регионална географија*; Факултет безбедности, Београд, 2011.
8. Петровић, Р., *Миграције у Југославији и етнички аспект*, Истраживачко-издавачки центар ССО Србије, Београд, 1987.

9. Пописи становништва (1948–2011).
10. *Срби у Хрватској*, Универзитет у Београду, Географски факултет, Стручна књига, Београд, 1993.
11. *Статистички годишњак Републике Србије*, Републички завод за статистику, Београд, 2012.

SUMMARY

THE MEANING OF NATO'S EXISTENCE AND STRATEGY IN EUROPE

Branko Krga

Summary: The subject of the analysis of this paper are important views on the meaning of the existence and strategy of NATO in Europe, through the review of documents and practical actions. The aim of this research is to point out the meaning of the existence and strategy of NATO in Europe, and their impact on the security of the Republic of Serbia. The general hypothesis of this research is: The meaning of NATO's existence and strategy in Europe are faced with numerous controversies, which can be seen from the analysis of some important strategic and doctrinal documents and the practical activities of the Alliance. During the preparation of this text, standard methods were applied, such as analysis, synthesis, historical method, comparative method and content analysis method. The research showed that this topic is important for us in Serbia for at least three reasons: first, we are surrounded by the Alliance member states and it is very important to monitor its activity in general, and especially towards our country that has opted for military neutrality; secondly, that Alliance committed an illegal aggression against our country in 1999; and thirdly, the retention of military units of NATO member states in Kosovo and Metohija as part of KFOR, significantly affects the resolution of this complex crisis, which is essential for the Republic of Serbia.

Key words: *NATO, strategy, security, Europe, Republic of Serbia.*

STRATEGIC POSITIONING OF NATO FORCES IN EASTERN EUROPE AND THREATENING EUROPEAN SECURITY

Radomir Milašinović

Summary: This paper deals with the character of NATO and its transformation in the 1990s. From its beginning, as the defence alliance, NATO has grown into an intervening armed force in the function of realising the foreign policy goals and interests, above all, of the United States of America. With the disappearance of the Soviet Union and the Warsaw Pact, the purpose of this alliance was called into question. What is especially worrying is its unstoppable expansion towards Russia's borders and the fact that it has become a controlling factor in the international community, which has unforeseeable implications for global and regional security. In addition to military activity, its mission is also focused on areas of economic activity, especially in the energy sphere. By directing its activities towards Russia, China and Europe, it provokes instability, an arms race and an intelligence, propaganda and cyber "war", in which activities characteristic for the Cold war are mostly recognized. In addition to instability, there are serious threats from the outbreak of the global conflict, as well as the interactive nuclear conflict. By withdrawing from international multilateral and bilateral agreements, it makes security weaker. Displacement of military forces from "old" to "new" Europe contributes to this, and increases tensions between the East and the West. Implementation of measures of economic blockades and sanctions increases the confrontation. Provoking crises and unrests in sovereign countries and changes of political elites in them are serious violations of international norms on which the world order is based. Our experience with NATO gives us the right and competencies to treat this issue more comprehensively. In the study and monitoring of security a continuity is necessary, because from twelve original members, this alliance has now grown to thirty members. We should not ignore the fact of its continuous engagement in many areas of the world with tragic consequences for many countries and peoples of the world. We will mention that since 1991, with the first intervention in Iraq, in Bosnia and Herzegovina, Yugoslavia, Afghanistan, again in Iraq, Afghanistan, the Gulf of Aden, Libya, Syria, NATO forces have often been engaged for various causes. The lack of efforts to seek peace, especially on a global level, is increasingly narrowing the space for necessary coexistence and promising an uncertain future for the world.

Key words: *NATO, security, intervention, conflict, confrontation, politics, peace, coexistence, force.*

NATO'S ATTITUDE TOWARDS THE BALKANS

Božidar Forca

Summary: NATO was formed in 1949 as a defence alliance, in accordance with Article 51 of the UN Charter, and was transformed into one of the key security factors of contemporary international relations. The Balkans is a relatively undefined term, not only in a geographical sense. In the geopolitical sense, the countries from the Balkans have become, from enemies, NATO members and partners. This paper is an attempt to show how the Balkans have been transformed from an enemy into a NATO ally and partner, and what was the role of the Alliance in this process. In the process of NATO's transformation from a defence alliance to security integration, the aggression against FR Yugoslavia in 1999 played a significant role. The general conclusion is that the Balkan countries have changed their attitude towards NATO: 1) by obeying the realities of the processes and the balance of power in international relations, and 2) out of fear for their own independence and autonomy.

Key words: *NATO, Balkans, defence, security, alliance and partnership.*

NATO AND THE "GREATER ALBANIA" PROJECT

Mitar Kovač

Summary: The United States and Great Britain, through NATO and the EU, have been doing everything for decades to complete the occupation of Kosovo and Metohija and to join the false state of Kosovo in the UN, with the consent of the Serbian authorities, through the so-called legally binding agreement. Their intention is to join the rest of the crippled Serbia to NATO at last and eliminate any presence and influence of the Russian Federation and the People's Republic of China. That strategy is dominant after the problematic "Washington Agreement", when the Serbian government made a great strategic shift, losing part of the state's sovereignty through uncontrolled approach to the West, primarily the United States. At the same time, the Serbian government is continuously distancing itself from Russia and China, which have so far essentially defended the survival of Kosovo and Metohija as a part of Serbia. Under the guise of large American

investments in the Balkans, the development and implementation of the so-called “mini Schengen” in the “Western Balkans”, the preconditions are being built for achieving NATO's goals in the Balkans and building the so-called “Greater Albania”. In the process of false regional cooperation and development, Serbia is losing substantial control over Kosovo and Metohija, a huge value of over 800 billion euros. When we add to that the damage caused by the NATO aggression, which is estimated at around 100 billion euros, we see that it is an irreparable material loss covered by obtaining “favourable” loans from the USA and fake investments for building infrastructure for NATO, US energy sector, Albania and the false state of Kosovo. It is a path of suffering for Serbia and the Serbian people, which can have incalculable spiritual, political and security consequences. The idea of the so-called “Greater Albania” must disappear in Kosovo and Metohija, and not be fed by the formation of a false state of Kosovo.

Key words: NATO, “Greater Albania”, Kosovo and Metohija, Republic of Serbia.

ANTI-SERBIAN POLICY OF THE FORMER MONTENEGRIN REGIME AND THE WASHINGTON AGREEMENT

Dejan Mirović

Summary: In September 2020, Milo Đukanović supported the Washington Agreement. On the other hand, the interpretation of international agreements shows that the Republic of Serbia agreed to the application of the so-called Kosovo law in the Brussels Agreement. Provisions on the application of the Council of Europe law when it comes to the establishment of the Association of Serb majority municipalities are an example of *contradictio in adjecto* and are contrary to public international law, because the Republic of Serbia is a member of the Council of Europe, whereas this is not the case with the so-called Kosovo. In Article 14 of the Brussels Agreement, the Republic of Serbia commits itself not to prevent the so-called Kosovo from becoming a member of the European Union. This is contrary to the United Nations Security Council Resolution 1244, but also to the highest legal act of the European Union, the Treaty of Lisbon, which specifies that only states can be members of that international organization. The Washington Agreement, just as the Brussels Agreement, was signed in an obsolete form which was applied in the time of the 1648 Peace of Westphalia. Unlike the Brussels Agreement, which is a trilateral international agreement, the Washington

Agreement is a bilateral agreement. The United States of America is not a contracting party to the Washington Agreement. The United States of America provided the services of mediation at the conclusion of the Washington Agreement, as it is shown by the letters that US President addressed to the contracting parties. In Article 15 of the Washington Agreement, Serbia committed itself not to prevent the so-called Kosovo from becoming a member of the United Nations. According to public international law, membership in the United Nations determines whether one is referring to a state or an unrecognized territory. In legal terms, membership in the United Nations is above membership in the EU. That is why it is possible to argue that, by means of the Brussels Agreement, Serbia recognized Kosovo *de facto* and, by means of the Washington Agreement, Serbia recognized Kosovo *de jure*. Đukanović did that back in 2008 and that is why he welcomed the Washington Agreement.

Key words: *Kosovo and Metohija, Brussels Agreement, international public law, Washington Agreement, Montenegro.*

NATO'S ATTITUDE TOWARDS SERBIAN NATIONAL INTERESTS IN SERBIA - with special reference to Kosovo and Metohija -

Dragana Trifković

Summary: Serbia formally declares itself as a military neutral state, but the fact is that the level and intensity of Serbia's cooperation with NATO speak in favor of the opposite. It is, therefore, necessary to take into account the chronology of the development of cooperation with NATO in every analysis of military positions, as well as to perform a comparative analysis of the intensity of Serbia's cooperation with NATO and other factors that do not belong to that military bloc. Such an approach can be used to assess Serbia's real commitment to military cooperation with other powers. However, it is rarely used, and conclusions are drawn on the basis of irrelevant indicators. NATO is extremely unpopular in Serbia, without any prospect of correcting negative public opinion. The NATO aggression against Serbia has determined the attitude of the Serbian society towards this organization in the long run. Despite that, NATO has managed to achieve a high degree of cooperation with Serbia, through political elites that do not take into account

the opinion of citizens. Most of the agreements with NATO, Serbia signed in secret, without media exposure. Although over 80% of citizens do not support the development of cooperation between Serbia and NATO, the highest level of cooperation available to a country that is not a member of the military bloc has been achieved. The biggest step in that direction was made in 2015 with the signing of the Individual Partnership Action Plan (IPAP). This plan concerns not only military-security cooperation, but also a number of other issues such as minority rights, privatization, freedom of the media, democracy, European integration and the like. Thus, Serbia has authorized NATO to deal with a number of internal issues of our country. However, it is necessary to point out that the public in Serbia has no insight into the degree of intensity of Serbia's integration into NATO. First of all, due to the unavailability of such information, and on the other hand, due to the abuse of the media in order to present a different image to the public. That is the reason why a lot has been written in the Serbian media about Serbia's military cooperation with Russia, although it is not even closely comparable to Serbia's cooperation with NATO. The public in Serbia is pro-Russian and anti-NATO.

Key words: *NATO, chronology of Serbia's cooperation with NATO, IPAP, military cooperation, Serbian national interests, Kosovo and Metohija, Resolution 1244, international law.*

NATO AND MILITARY NEUTRALITY OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

Aleksandar Pavić

Summary: The increased pressure of NATO, i.e. its most powerful member states on the Serbian state and ethnic space has lasted since the beginning of the civil war in the former SFRY, until today. The pressures ranged from diplomatic to concrete, aggressive military action against military and civilian targets, both in the Republic of Srpska and in Serbia and Montenegro. The goal is clear - to absorb the Serbian space into the North Atlantic Alliance, in order to consolidate the “background” and strengthen the new-old front towards Russia and its neighbourhood. First, thanks to the strong will of the people, and then to the successfully organized resistance to various Western pressures by various leaders over the last three decades,

mostly in unfavourable geopolitical conditions, the Republic of Srpska managed to survive as the last barrier against Bosnia and Herzegovina's entry into NATO, which would have enormous consequences for Serbia's capacity to continue to successfully resist its own involvement in the military alliance.

Key words: Republic of Srpska, Serbia, NATO, pressures, synergy, people, political leadership.

DECREASE OF THE TOTAL NUMBER OF SERBIAN POPULATION IN THE REPUBLIC OF SERBIA AND ABROAD IN THE PERIOD AFTER THE SECOND WORLD WAR

Slobodan Mišović

Summary: After the Second World War, in the period 1948–2011, there are visible periods of growth and decline of the total population in the Republic of Serbia. Population growth was expressed in the period 1948–1981, when the population of Kosovo and Metohija was included. Population decline in Serbia was related to the period 1991–2011, because the total number of inhabitants included the population of the central part of Serbia and AP Vojvodina. Therefore, changes in population in each of these periods must be analyzed separately. It is also important to analyze population changes by province during the mentioned periods. Changes of total number of the Serbian population of the Republic of Serbia were influenced by two groups of factors: external and internal. Both are numerous, their effects on the change of the total Serbian population in Serbia are closely interdependent and each of them will be analyzed separately in the paper. In order to eliminate numerous causes of decline of the total number of the Serbian population in the coming period, it is necessary to find at the state level adequate measures of demographic policy. The current situation will inevitably lead to biological regression of the Serb population.

Key words: population change, population, census periods, natural increase, biological population regression.

РЕЗЮМЕ

СМЫСЛ СУЩЕСТВОВАНИЯ И СТРАТЕГИЯ НАТО В ЕВРОПЕ

Бранко Крга

Вкратце: Данный текст охватывает смысл существования и стратегию НАТО в Европе посредством документов и практическое содействие. Цель испытания указать на смысл существования и стратегию НАТО в Европе, на их влияние на безопасность Республики Сербии. Генеральный гипотез данного исследования представляет: Смысл существования и стратегия НАТО в Европе натолкнуты многочисленными противоречиями, а это можно видеть из анализа некоторых важных стратегическо-доктринарных документов и практического влияния Альянса. В писании данного текста используемые стандартные методы типа анализ, синтез, исторический метод, сравнительный метод и метод анализа содержания. Исследование показало, что данная тема интересна для нас в Сербии из трех причин: первое, мы окружены государствами, участниками Альянса, полезно следить за его деятельности, особенно к нашей стране, определяющей за военную нейтральность; второе, данный союз выполнил в 1999 году нелегальную агрессию на нашу страну; и третье; задержание воинских частей учасников НАТО на территории Косово и Метохия в составе КФОР, в значительной степени влияет на разрешение сложного кризиса с существенным значением для республики Сербии.

Ключевые слова: НАТО, стратегия, безопасность, Европа, Республика Сербия.

СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ПОЗИЦИЯ НАТО СИЛ НА ВОСТОКЕ ЕВРОПЫ И УГРОЗА ЕВРОПЕЙСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Радомир Милашинович

Вкратце: В данном тексте обработан характер НАТО и его трансформация девяностых годов прошлого века. Из начального оборонного союза, НАТО перерастает в интервенционную оружейную силу с целью реализации внешнеполитических целей и интересов, прежде всего Соединенных Штатах Америки. Разрывом Советского Союза и Варшавского соглашения и существование данного союза под вопросом. Особая тревога представляет его незадержано расширение в пределах России и тот факт, что стал контрольным фактором в международном обществе, что очень влияет на глобальную политику, но и на региональную безопасность. Возле военной деятельности, его миссия сосредоточена на сферу экономической деятельности, особенно в сфере энергетики. Направляя свои деятельности к России, Китаю и Европе вызывает нестабильность, гонку вооружений и справочную, пропагандитскую и кибернетскую „войну“, в чем осознаются деятельности существующее к холодной войне. Возле нестабильности присутствуют и серьезные угрозы типа глобальных конфликтов и взаимодействий ядерного конфликта. Удаление из международных многосторонних и двусторонних соглашений безопасность представляет нестабильной. К тому способствует перестановка военных сил из „старой“ в „новую“, Европу, что увеличивает конфликты на релации восток - запад. Увеличивая меры экономической блокады и санкций повышется конфронтация. Вызывание кризиса и конфликтов в независимых стран и смены политических элит представляют серьезные нарушения международных правил на которым установлен мировой порядок. Наши опыты с НАТО позволяют нам и дают право и компетенции, как бы разносторонно уважали данную проблему. Необходима последовательность в изучении и наблюдении безопасности, потому, что данный альянс с первоначальных двенадцать участников повысился на тридцать участников. Факт представляет ее непрерывное влечение на многих территориях в мире с трагическими результатами многих государств и народов мира. Вспомним, что уже в 1991 году НАТО силы были привлечены разными мотивами и первыми атаками в Ираке, Боснии и Герцеговины, Югославии Авганистане, опять в Ираке, Авганистане, Аденском заливе, Ливии, Сирии НАТО силы привлечены с разными мотивами. Отсутствие усилия и претензии за миром,

особенно на глобальном плане, представляют сужение сферы необходимого сосуществования и обещают неизвестное будущее мира.

Ключевые слова: НАТО, безопасность, интервенция, конфликт, конфронтация, политика, мир, сосуществование, сила.

ОТНОШЕНИЕ НАТО К БАЛКАНЫ

Божидар Форца

Вкратце: НАТО сформирован в 1949 году как оборонительный союз по статье 51 Устав ООН, а трансформирован как главный безопасный фактор современных международных отношений. Балканы представляют неокончательное понятие не только в географическом смысле. В геополитическом отношении, государства и область Балканы от врага и НАТО участников стали партнерами. Данный текст показывает, как Балканы формируются от врага в союзника и партнера НАТО, какая была роль Альянса. В процессе трансформации НАТО из оборонительного союза в безопасную интеграцию, значительную роль имела агрессия на СР Югославию в 1999 году. Общий вывод, что страны Балканах меняли свое отношение к НАТО: 1) подчиняясь к реальности процессам и отношение сил в международных отношениях и 2) из страха за собственную независимость и самостоятельность.

Ключевые слова: НАТО, Балканы, оборона, безопасность, союз и партнерство.

НАТО И ПРОЕКТ „ВЕЛИКОЙ АЛБАНИИ“

Митар Ковач

Вкратце: Соединенные Штаты Америки и Великобритания через НАТО и ЕС годами все делают как бы полностью оккупировали Косово и Метохию и лживое государство Косово поставили членом ОН уз согласие власти Сербии, через тнз. правообязательное соглашение. Имеют за цель остаток покалеченной Сербии последним включить в НАТО без присутствия и влияния Русской Федерации и НР Китая. Данная стратегия преобладающая после тяжелого „Вашингтонского соглашения“, а правительство Сербии совершило большой стратегический поворот, теряя часть суверенитета государства через неконтролируемое приближение к Западу, преимущественно США. Одновременно, правительство Сербии находится на дистанции от России и Китая, которые защищали существование Косово и Метохии в составе Сербии. Под выговором больших американских инвестиций на Балканах развития и выполнения тнз. „маленького Шенгена“ на „западных Балканах“, строятся рекомендации для выполнения целей НАТО на Балканах и выполнение тнз. “Великой Албании“. В таком процессе фальшивого регионального сотрудничества и развития, Сербия теряет существенный контроль над Косово и Метохия и огромную сумму 800 миллиард евро. Если к тому прибавить ущерб создан НАТО агрессией стоимостью 100 миллиард евро, видно, что речь идет о некомпенсированном материальном ущербе, которых покрывают получением „плодотворных“ кредитов из США и ложных инвестиций для постройки инфраструктуры и потребления НАТО, энергетики США, Албания и ложного государства Косово. Это дорога страдания Сербии и сербского народа с незамечаемыми духовными, политическими и безопасными результатами. Идея тнз. “Великой Албании“ должна быть удалена на Косово и Метохии, а не вызывана формированием ложного государства Косово.

Ключевые слова: НАТО, “Великая Албания“, Косово и Метохия, Республика Сербия.

АНТИСЕРБСКАЯ ПОЛИТИКА БЫВШЕГО РЕЖИМА В ЧЕРНОГОРИИ И ВАШИНГТОНСКОЕ СОГЛАШЕНИЕ

Деян Минович

Вкратце: Мило Джуканович в сентябре 2020 года поддержал Вашингтонское соглашение. С другой стороны толкование международных соглашений показывает, что Республика Сербия согласилась на то, чтоб в Брюссельском соглашении применяется тнз. право Косово. Положения о применении права Совета Европы, когда идет речь о формировании Общества сербских общин, пример *contradiction in adjecto* и в сопротивлении с международным общественным правом, потому это Республика Сербия член Совета Европы, а тнз. Косово не членом. В пункте 14. Брюссельского соглашения, Республика Сербия обязана не негировать тнз. Косово стать членом Европейского Союза. Это в сопротивлении с Резолюцией 1244 Совета безопасности –ОН, но и с высшим юридическим актом Европейского союза - Лиссабонским контрактом где прописывают, что только государства могут стать членами данной международной организации. Вашингтонское соглашение, как и Брюссельское соглашение подписано в необыкновенной форме применяемой во время Вестфалского мира в 1648 году. В различии от Брюссельского соглашения который представлен, как трехсторонний международный контракт, Вашингтонское соглашение представляет двустороннее соглашение. В Вашингтонском соглашении США не принадлежит иностранным членом. США был посредником заключения, как показывают письма, с помощью которых американский президент дал инструкцию сторонам Контракта. В пункте 15 Вашингтонского соглашения Сербия под обязанностью что не влияет на мнение, что Косово станет членом ООН. По международному общему праву, членство в Объединенных Наций определяет - идет ли речь о государстве или непризнанной территории. Членство в ООН в правовом смысле считается высшим, чем в ЕС. Потому можно подтвердить, что Брюссельским соглашением Сербия признала Косово *de facto*, а Вашингтонское соглашение *de iure*. Джуканович это сделал еще в 2008 году и согласился с Вашингтонским соглашением.

Ключевые слова: Косово и Метохия, Брюссельское соглашение, международное публичное право, Вашингтонское соглашение, Черногория.

ОТНОШЕНИЕ НАТО К СЕРБСКИМ НАЦИОНАЛЬНЫМ ИНТЕРЕСАМ В СЕРБИИ -особый взгляд на Косово и Метохию-

Драгана Трифкович

Вкратце: Сербия декларативно представляет военно нейтральное государство, но факт такой, что уровень и интенсивность сотрудничества Сербии с НАТО говорят в сопротивлении. Необходимо что в каждом анализе военных позиций имеется в виду хронология развития сотрудничества с НАТО будто выполняется сравнение анализа интенсивного сотрудничества Сербии и НАТО и остальными факторами не принадлежащими к военному блоку. Таким размышлением можно оценить реальную определенность Сербии за военное сотрудничество с другими силами. Но он редко употребляется, но выводы бывают на основании незначительных показателей. НАТО в Сербии был крайне непопулярным и безперспективным, что негативное мышление публичности об этом не поправилось. НАТО агрессия на Сербию долгосрочно определила отношение сербского государства к своей организации. И возле того, НАТО успел осуществить высокую степень сотрудничества с Сербией посредством политических элит, не имеющие внимание к граждан и им мышлениям. Большинство соглашений с НАТО Сербия подписала тайком без мультимедия. Свыше 80 % граждан не поддерживает развитие сотрудничества с НАТО, а осуществлена самая большая степень сотрудничества, доступна государству, которое не принадлежит участнику военного блока. В том плане в 2015 году подписан Индивидуальный план акционного партнерства (ИПАП). Данный план касается не только военно-безопасного сотрудничества, но и других вопросов: права меньшинство, приватизация, свобода мультимедия, демократия, европейские интеграции и тому подобное. Этим Сербия уполномочила НАТО заниматься многими внутренними вопросами нашего государства. Необходимо сказать, что публичность в Сербии не имеет осмотра в степень интенсивности Сербии в НАТО, именно из-за недоступности таких информации, а с другой стороны из-за злоупотребления мультимедия с целью показывания другой картины в общественности от существующей. Это причина в которой в сербских мультимедиах много писали о военном сотрудничестве Сербии и России, но она не сравнимая с сотрудничеством Сербии и НАТО. Общественность в Сербии ориентирована в русскую сторону, а против НАТО.

***Ключевые слова:** НАТО, хронология сотрудничества Сербии и НАТО, ИПАП, военное сотрудничество, сербские национальные интересы, Косово и Метохия, Резолюция 1244, международное право.*

НАТО И ВОЕННАЯ НЕЙТРАЛЬНОСТЬ РЕСПУБЛИКИ СЕРБСКОЙ

Александар Павич

Вкратце: Повышенное давление НАТО, т.е. его очень сильных государств- участников на сербскую государственную и этническую территорию продолжается от начала гражданской войны в бывшей Югославии до сегодняшних дней. Давления разные - от дипломатических до конкретных, агрессивных военных против военных и гражданских целей, как в Республике Сербской, так и в Сербии и Черногории. Цель ясная - влечение сербской территории в Североатлантический Альянс, для консолидации „тыла“ и оживления нового-старого фронта к России и к ее близкому окружению. Благодаря сильной народной воле, а так же и успешно организованном сопротивлению против западного давления со стороны различных руководств за последних тридцать лет, в большинстве неблагоприятных условиях, Республика Сербская успела осуществлять как последний столб против влечения Боснии и Герцеговины в НАТО, это имело огромные последствия и на мощьность Сербии успешно сопротивляется - не войти в тот военный союз.

***Ключевые слова:** Республика Сербская, Сербия, НАТО, давления, синергия, народ, политическое руководство.*

ПАДЕНИЕ СОВОКУПНОГО ЧИСЛА СЕРБСКИХ ЖИТЕЛЕЙ В РЕСПУБЛИКИ СЕРБИИ И ВНЕ ЕЕ В ПЕРИОД ПОСЛЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

- Вторая часть -

Слободан Мишович

Вкратце: После Второй мировой войны с 1948 по 2011. г замечены периоды роста и падения общего числа населений в Республике Сербии. Выраженный рост населений был в периоде 1948-1981 г. когда в состав входили и жители Косово и Метохии. Падение населений в Сербии связано с периодом 1991-2011 г. когда в общее число населений входили и жители центральной части Сербии и АП Воеводины¹³⁴. Из-за того необходимый анализ движения населений за каждый период, анализ по автономным краям в данных периодах. На движение общего числа сербских жителей Республики Сербии влияли два фактора: внешний и внутренний. Они многочисленны и влиятельны на совокупное движение сербского населения в Сербии и будут показаны отдельно. Как бы удалили причины падения числа сербских жителей в данный период, необходимо на государственном уровне найти определенные меры демографической политики. Настоящая ситуация неминуемо доведет до биологической регрессии сербского населения.

Ключевые слова: движение населений, число населений, переписи населений, натуральный прирост, биологическая регрессия населений.

¹³⁴Жители Косово и Метохия в данный период не подписаны из-за бойкота переписи (1991 и 2002 г.) и нелегального отцепления Косово и Метохия от Республики Сербии в лице албанских сепаратистов.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.56

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ : научно-теоријски часопис / главни и одговорни уредник Митар Ковач. - Год. 5, бр. 2 (2020).- Београд : Евроазијски безбедносни форум, 2020-(Београд : Dis Public). - 25 cm

Полугодишње.

ISSN 2466-4448 = Безбедносни форум

COBISS.SR-ID 223673868

